

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ і НАУКИ УКРАЇНИ
СЛОВ'ЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ГУМАНІЗАЦІЯ
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Науково-методичний збірник

(Збірник присвячено проблемам взаємодії освіти і релігії)

(Випуск XVIII)

Слов'янськ
2002

ISBN 5-7763-4577-4

Гуманізація навчально-виховного процесу: Збірник наукових праць. Випуск XVIII. /За загальною редакцією професора В.І.Сипченка – Слов'янськ: Видавничий центр СДП, 2002. — 169 с.

Редакційна колегія:

Льогенький Г.І. – доктор педагогічних наук, професор (відповідальний редактор).

Сипченко В.І. – кандидат педагогічних наук, доцент (заступник головного редактора)

Євтух М.Б. – академік АПН України, доктор педагогічних наук, професор.

Шевченко Г.П. – член-кореспондент АПН України, доктор педагогічних наук, професор.

Григоренко В.Г. - доктор педагогічних наук, професор.

Ляшенко О.І. - доктор педагогічних наук, професор.

Солодухова О.Г. – доктор психологічних наук, професор.

Золотухіна С.Т. – доктор педагогічних наук, професор.

У збірнику наукових праць представлені результати досліджень науковців, які працюють над проблемами розвитку сучасної освіти та науково-педагогічної думки у теоретичному, історичному та практичному аспекті.

Для науковців, викладачів, докторантів, аспірантів, студентів педагогічних навчальних закладів, практичних працівників системи освіти.

Збірник підготовлено за матеріалами наукових досліджень викладачів та аспірантів Слов'янського державного педагогічного університету та інших вузів України.

Збірник наукових праць є фаховим виданням з педагогічних наук (Бюлетень ВАК України № 3, 1999р.).

The following miscellany shows the result of the researches of the scholars, who work at the problems of the developing modern science and scientific-pedagogical thought in t historical and practical aspects.

For scholars, teachers, postgraduates, students of pedagogical educational institutions worker of education.

Рецензенти:

Пехота О.М. - доктор педагогічних наук, професор (Миколаївський державний університет).

С.Я. Харченко - доктор педагогічних наук, професор, (Луганський державний педагогічний університет імені Тараса Шевченка).

Друкується за рішенням Вченої ради
Слов'янського державного педагогічного інституту
(протокол №3 від 28.11.02 2002 р.).

ISBN 5-7763-4577-4

Сипченко В.І.

З ВІРОЮ ДО БОГА І ЛЮБОВ'Ю ДО ЛЮДЕЙ

„Пустіть дітей до Мене приходити, і не бороніть їм, бо таких Царство Боже”.

(Мк.10,14.)

У Святому Письмі Бог являє себе як Істота у вищій мірі відповідальна за Себе і за Своє творіння. А чи відповідаємо ми з вами за те, що робимо? Чи відповідають батьки за своє творіння –дитину, якій вони надали життя? Чи відповідає вчитель за тих, кого і як він навчав? А чи відповідаємо ми, викладачі педагогічного університету, за те, якого вчителя ми підготували і виховали?

В тому, що Господь послав свого Єдинородного Сина для того, щоб викупити людство, бачимо ми Божу відповідальність за Своє творіння.

А ми, дорослі, чи завжди відчуваємо відповідальність за творіння рук наших? Що значить для кожного з нас „бути відповідальним”? Перш за все, відповідати за те, що і як зробив. Хаос сьогодення, руйнування сімей, суспільних інститутів виховання, спаплюження високих ідей, - все це наслідки втрати відповідальності. Людина, яка перестала відповідати за те, що скоїла, не має можливості реально оцінити всю глибину порушень. Безвідповідальній людині не достає сміливості та хоробрості визнати свою провину.

А чи хто-небудь взяв на себе відповідальність за все те, що відбувається в сучасному суспільстві? Безвідповідальність у всіх її проявах соромлива. Та, на жаль, нею пронизано все наше життя. Погляньмо на наше сучасне... Егоїзм, жорстокість, наркоманія та проституція, пияцтво, чвари та лайки, брудні слова, бродяжництво і як результат – світоглядна байдужість.

Через телебачення „культурна агресія заходу” вимиває із нашої свідомості образи наших національних героїв. Куди сьогодні поділись наші Кожум'яки та Котигорошки, Івани-лицарі, легендарні герої, які боролися зі злом і тиранією, з насильництвом, які захищали нашу віру і нашу землю?

Сьогодні дитяча уява живиться образами термінаторів, кіборгів, рембо, ніндзів, різного роду монстрів і мутантів, зоряних прибульців із якихось інших світів і ще хтозна кого. Що винесе й усвідомить дитина, надивившись таких фільмів? Побачені нею на телебаченні страхіття, вночі для дитини стають реальністю. Вони негативно впливають на дитячу психіку, приводять до різних розладів нервової системи, руйнують ауру, яка оточувала дитину з дня її народження. Все це загрожує духовному здоров'ю наших сьогоднішніх дітей, а завтрашніх громадян незалежної України.

Хто відповість за це неподобство, хто винен в тому, що наше телебачення заповнили дешеві американські та західноєвропейські стрічки сумнівного походження?

Хто, як не працівники засобів масової комунікації, повинні дбати про відродження нації. А що вони пропонують в більшість нам сьогодні? Особливо це стосується приватних телестудій, яких сьогодні в телеєфірі існує велика кількість. Хто відповідає за те, що несуть вони в ефірний простір?

Людина несе відповідальність перед найближчими людьми за те, що своєчасно не надала допомоги, не почула прохання. А скільки є ще таких людей, які не можуть просити допомоги, а як раз їм вона дуже і дуже потрібна. А ми цього не помітили, не звернули на це уваги. Ми залишились глухими до людської душі, до її проблем.

Ми відповідальні за те, як ми спілкуємося з людьми, наскільки виправдовуємо сподівання у віру в нас ближніх. А як же Божий заповіт „Возлюби ближнього свого як сам себе!”? Як же можна „возлюбити ближнього”, не навчившись і не вміючи любити самого себе? Що значить „возлюбити себе”? На нашу думку, це перш за все, вміння самовдосконалюватися, прагнути стати сьогодні кращим, ніж ти був учора, а завтра стати кращим ніж сьогодні; це вміння приймати ближнього таким, яким він є, вміти допомогти йому стати кращим, разом із ним прагнути до самовдосконалення. Любов до ближнього проявляється в нашому вмінні щиро радіти за його успіхи, радіти його вдачі, щастю тощо.

Ми можемо по-різному ставитись до людини: чуйно і неухважно, терпляче і роздратовано, вимогливо і прискіпливо, але найголовніше, щоб основою нашого відношення до людини були велика любов і людяність.

Великий Л.Толстой сказав: „ Якби навчитися жити так, щоб радіти щастю інших.”

Дай нам, Боже, такої мудрості, щоб жити за цим принципом!

Ми несемо відповідальність за невіру у своїх дітей, яка може зруйнувати близьку нам людину, закріпити невіру її в свої сили, потенціальні можливості.

Ми відповідаємо за брак у нашій роботі, за те, що не навчили учня вчитися, не прищепили йому любов „до рідного слова, його краси та чарівної милозвучності”. Що не підготували майбутнього вчителя до великої місії – служити дітям.

Людина несе відповідальність перед оточуючим її світом, перед природою за те, що вона з нею творить. Згадаймо ситуацію, коли ми, прийшовши до лісу, розвели вогнище, посиділи, а потім залишили опісля себе бруд, сміття, не загасили вогонь... Чи знайшлися серед нас такі, хто мужньо визнав би свою безвідповідальність у цьому випадку?

Чи завжди ми відповідаємо за наші вчинки та справи, за наші дії та слова? Чи існує в нас відповідальність за наші думки і переживання; за те, що свідомо чи несвідомо відбувається в наших душах, в залежності від того, бажає людина цього чи ні?

Ось чому ми просимо у Бога покаяння „в гріхах наших вольних і невольних”...

Всі наші вчинки, всі наші слова, внутрішні душевні стани постійно виливаються в світ і повертаються до нас бідами або вдачею, горем або радістю, втратою або знахідкою залежно від їх характеру.

На превеликий жаль, ми забуваємо про відповідальність перед самим собою і, перш за все, перед Богом, за наші діла і вчинки, за наші думки і слова. Відчувати відповідальність – це перш за все усвідомлювати те, що Я САМ є Творець своєї долі, свого щастя, своїх життєвих колізій, своїх почуттів, своїх стосунків, а також страждань, якщо вони матимуть місце.

Сьогодні, як ніколи, треба навчити наших дітей, наше майбутнє, гуманістичному способу пізнання світу, який допоможе їм побачити зв'язок людини з працею, талантом, творчістю, життям. І, що саме найголовніше, – усвідомити, що людина – найвища цінність. Важливим у досягненні цієї мети є створення гуманістичної виховної системи, зорієнтованої на особистість. Ця система повинна переглянути методи виховання. На нашу думку, методи діалогу, методи створення педагогічних ситуацій, методи опосередкованого впливу повинні зайняти провідне місце у виховному процесі.

Ми розглядаємо виховання як необхідну умову соціалізації особистості. Як економічно та соціально зумовлений процес, виховання покликане здійснити прогресоутворюючі та стабілізуючі функції, однією з яких є обслуговування історичного процесу зміни поколінь. Важливою тут є проблема виховання історичної пам'яті. Носіями її є люди старшого віку, ті, хто пройшов через голодомори 20, 30, 40 років, страшні випробування II світової війни, хто вижив у жорстокі повоєнні роки, ті, хто підіймав цілині землі, працював на комсомольських будовах 50-70-х років. Серед них ті, хто був одурманений епохою Брежнєва, перебудовою Горбачова тощо. Память старших – унікальний феномен тісного зв'язку поколінь.

Дуже легко сьогодні ми відмовляємося від досвіду і завоювань старших, дуже легко критикуємо все, що було раніше, піддаємо сумніву ідеали, якими жили наші батьки та діди. Це наше минуле. Його треба і повинно знати. Без минулого не може існувати сьогодення, без минулого не може бути майбутнього.

Спілкуючись із випускниками середньої школи, ми буваємо дуже здивовані тим, що багато хто з них не знають, що таке „Освенцим” і „Хатинь”, „Бабій Яр”, багатьом учням сьогодні невідомі імена справжніх героїв Великої Вітчизняної війни, героїв тилу та героїв відбудови нашої держави. Сьогоднішні школярі, на жаль, аж нічого не знають про історичні події нашої держави. Адже ж Україна була і за часів Радянського Союзу.

Я особисто пам'ятаю, як будучи учнем початкової школи, ми з трепетом у душі читали оповідання А.Гайдара „Чесне слово” та „Тимур і його команда”, „Гарячий камінь” – всі вони вчили нас бути чесними та хоробрими, навчали робити добро людям, що нас оточували. А скільки було цікавих оповідань про юних піонерів-героїв. А сьогодні, на превеликий жаль, ми всю історію піонерської організації підвели під ім'я Павлика Морозова.

Адже ж були справжні герої, справжні патріоти своєї Батьківщини. А у нас сьогодні слово „патріот” викликає чомусь посмішку, це слово не вписується у молодіжну субкультуру. А патріотами не становляться, патріотів виховують. Патріотизм повинен прищеплюватись до душі і серця разом із молоком матері. Треба навчити наших дітей жити за принципами моралі, за християнськими заповідями. Головне – треба навчити слідувати цим моральним принципам, не відступати від них. А це вже й є орієнтація виховання на загальнолюдські моральні цінності.

Спробуємо розглянути їх із позиції релігійної свідомості. Основу загальнолюдських моральних цінностей становлять Заповіді нашого Бога. Жити за заповідями – основний догмат церкви. А й справді, живи так, як тобі заповідав Господь і все буде добре. Та, на превеликий жаль, не завжди так буває. Перш за все, догматичний характер Заповітів, а по друге – заповіді служать моральним орієнтиром для тих, хто вірить. Для віруючої людини Заповіт – закон, а якщо ми невіруючі (а сучасна молодь справді невіруюча), то тоді перед нами постає завдання: треба всіх повернути до віри в Бога. Та на нашу думку, до віри в Бога кожен повинен прийти самостійно, своїм шляхом, у свій час. Інше питання – допомогти прийти до віри. Ось тут нам багато чого треба зробити. Сьогодні багато говорять про віру в Бога, про дорогу до Нього. Тільки чомусь за справу беруться представники різних американських сект або східних релігій. Україна – держава із тисячолітньою історією Православ'я. Слід звернутися до своїх першоджерел, до витоків своєї духовності. Велика роль у цій святій справі належить вчителів. Сучасний педагог повинен, перш за все, усвідомити сутність і витоки духовної культури народу, її громадянської та національної самосвідомості. Головне завдання педагога – нести дітям світло істинних знань із високим ідеалом духовності, який слід виховувати своїм особистим прикладом.

Протоієрей АНАТОЛІЙ ЗАТОВСЬКИЙ

настоятель свято-Макаріївської церкви м. Києва,
благочинний Центрального округу м. Києва,
голова Православного Педагогічного Товариства.

ПРОБЛЕМИ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ В СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Сучасна суспільна, духовна і економічна ситуація в Україні потребує об'єднання зусиль держави, суспільства і Церкви для розв'язання насущних завдань по оздоровленню нашого життя. Особливо це стосується справи освіти та виховання. Я хотів би сьогодні скористатися авторитетом нашого зібрання, щоб торкнутися однієї з самих кардинальних проблем сучасного суспільства - проблеми духовного виховання і освіти.

Ефективність шкільної освіти та виховання, а також стан фізичного і психічного здоров'я дітей і підлітків викликає велике занепокоєння. Тривожить і те, що діти й підлітки часто потрапляють в соціальне

неблагополучні обставини життя і спілкування, що призводить до зростання соціальної і криміногенної напруженості.

В умовах, коли діти перебувають під сильним впливом ЗМІ, чужої музичної, кіно- та іншої культури, особливо важливим є залучення дітей до традиційних духовних, національних і культурно-етичних цінностей.

Все наше суспільство, а особливо молодше покоління все більш і більш потребує таких якостей як доброта, людяність, чуйність, терпіння, смирення, відповідальність, порядність. Відомо, що в таїнстві Хрещення під впливом благодаті Божої змінюється фізична і духовна сутність людини. Але потім людина лише поступово отримує образ і подобу Божу в процесі виховання та навчання, в якому приймають участь родина, школа. Церква, суспільство, держава та багато інших суспільних інститутів та організацій.

Слід нагадати загальновідому істину: головне призначення школи полягає в одухотворенні, гуманізації підростаючих поколінь, в розкритті істинно людських здібностей і якостей, в залученні їх до вищих духовно-моральних цінностей.

Чи справляється сьогодні наша система освіти з цим своїм призначенням? Слід признати, що ні. Як уже траплялося в нашій історії, під впливом кризи останніх років духовна серцевина освіти - виховання - принесена в жертву прагматичним інтересам. При всіх принадах нинішньої реформи освіти, вважаю, що всі вони нас віддаляють від духовності. Але слід відзначити, що сповідання віри для відродження і процвітання України загальновідоме. Воно складається із тих духовних цінностей моралі, котрі єдині як для Євангелія, так і для конституції багатьох сучасних держав. І перше завдання сьогодні полягає в тому, щоб стверджувати духовні, моральні цінності в наших школах.

Посилаючи дітей в школу, ми повинні бути впевнені в їх безпеці - фізичній і моральній. Але варто переглянути сучасні підручники, щоб в цьому засумніватися. Ось підручник для 8-9 класу "Біологія людини" (автори М.Н. Шатабура, Р.Ю. Матяш, В.О. Мотузний, Київ, 1997 р.). Тема "Розмноження та індивідуальний розвиток" присвячена сексуальним стосункам, контрацепції дітей. І вчитель закликає дітей відкинути сором, совість і при всіх розповідати про те, що є особисте та інтимне. Це замість того, щоб виховувати в дітях скромність, цнотливість, сором'язливість.

В підручнику "Історія України", 9 клас (В.Г. Сарбей) є розділ про масонство, яке має багатовікову історію. Але в усі часи це була заборонена для суспільства тема: глибоко законспірована, таємна організація, що приймає в свої ряди світових олігархів, банкірів та сильних світу цього. Багато лож масонів ~ це звичайні сатаністи. Як павутинням, ця таємна організація оплутала весь світ.

А в підручнику масонство виголошується як визвольний рух, і дітям намагаються привити повагу і любов до масонів і взагалі до революціонерів. Але ж Православна Церква завжди була проти насилля, а революція - це незаконний захват влади, це злочин перед Богом і перед людьми.

Так чому ж вчать автори таких підручників?

Зараз важливо поставити вірний діагноз нашій освіті. А це зробив наш земляк видатний педагог К.Д. Ушинський, який в 1860 році в статті "О нравственном элементе в русском воспитании" писав, що "нехристиянська педагогіка - річ немислима, це - потвора без голови" (соч. в 5 томах, т. 2, стор. 452). Наш народ, наша освіта спробували сім десятиліть проіснувати без Бога. Оті плоди атеїстичного виховання дітей ми й пожинаємо тепер.

Зараз усім нам як блудному сину треба повертатися до Отця Небесного, переосмислювати, які цінності в нашому житті вічні, а які тимчасові. Духовний вакуум, примусово створений в минулі десятиліття, сьогодні поступово заповнюється, і люди кинулися до активних пошуків сенсу буття. Забувши свої духовні та національні традиції, багато хто звертає свій погляд на захід, намагаючись там знайти еталон суспільного і духовного життя. І захід протягує нам руку допомоги, зобов'язуючи нас іти чужим шляхом. Всіма можливими способами — через засоби масової інформації, в сфері освіти, духовності, мистецтва, в політиці, за допомогою прозелітичних місій нам нав'язується західний стиль життя, західний світогляд.

Зі всіх континентів земної кулі до нас ринули представники сотень сект, що іменують себе "церквою", котрі стверджують, що вони і лише вони знають шлях до істини. Наш народ, наша молодь, виховані в дусі атеїзму, забули, що наші предки ще зовсім недавно (два-три покоління тому) були глибоко віруючими — **православними**.

В 1988 р. ми святкували не лише 1000-ліття Хрещення Русі, але й 1000-літній ювілей освіти на Русі. Бо ж разом з архієреями, священиками з Візантії прийшли до нас і вчителі Як сказано в "Повісті временних літ", святий рівноапостольний князь Володимир зразу ж після прийняття Хрещення видав указ, згідно з яким святенники одбирали кмітливих і здібних дітей та віддавали їх до шкіл, що були засновані при монастирях та великих соборах.

В середині XVI ст. архидиякон Павло Алеппський, супроводжуючи антіохійського патріарха Макарія в Москву, так описав свої враження про Україну. "По всій землі козаків ми побачили чудову рису, що вразила нас: всі вони, включаючи жінок і дітей, знають грамоту, порядок церковного богослужіння та піснеспіви. Навіть дітей-сиріт священики не залишають на вулиці, але піклуються про них та навчають грамоті".

Так свідчить історія, та іншими є нині реалії буття. Церква, держава, система освіти повинні допомогти нашій молоді знайти себе в Православ'ї. Офіційно у нас проголошено світський характер школи, але ж школа повинна відкрити дітям, який слід залишило Православ'я в культурі та історії нашого народу. Є рівність релігій перед законом, що ні в якому разі не означає тотожності релігій перед культурою, перед історією людства, тим більше перед культурою та історією Київської Русі. Зрозуміло, що вклад Православ'я в українську культуру, в становлення літератури, мови, етики не порівняти з вкладом сучасних християн-протестантів. Держава, школа повинні бути зацікавлені в тому, щоб діти не були іноземцями в своїй державі. Ми повинні

по-православному розглядати історію християнського мистецтва, церковної архітектури. Ми повинні постійно нагадувати нашим дітям, що запорізькі козаки захищали не просто свою землю, свій народ, але й свою віру— **православну**, свою Церкву — **православну**.

Ми повинні відкрити нашим дітям, що цвіт і гордість українського народу — митрополити Іларіон, Петро Могила і Димитрій Туптало (Ростовський), Тарас Шевченко і Григорій Сковорода, Костянтин Ушинський і Микола Пирогов, Іван Котляревський і Микола Гоголь — були **православними**.

Ми повинні донести до свідомості дітей, що Православ'я є суттєвою частиною духовного життя суспільства, невід'ємною часткою нашої державності.

Які повинні бути перші кроки органів освіти і Церкви?

1) *Потрібно створити світсько-релігійні комісії з освіти, які б звільнили державні освітні стандарти, навчальні програми і посібники від проявів войовничого атеїзму, виробили спільну думку щодо предметів валеології, сексуального виховання дітей та інших спірних питань.*

2) *Найактуальніше питання сьогодні також: введення "Християнської етики та моралі" в шкільну програму.*

Це питання є предметом уже тривалого обговорення, тому що наявність багатьох факторів і різні позиції зацікавлених сторін роблять його складним і суперечливим. Два основних корені протиріч — різні підходи у різних конфесій і відсутність чіткої і ясної православної ініціативи.

Вперше питання про введення в школі предмету з елементами релігійної освіти в контактах Церкви з державою піднімалося ще в 1990 році. Можливо, за відсутності розколу в українському Православ'ї держава прийняла б пропозиції Православної Церкви. Згодом виник розкол, активізувалися тоталітарні і харизматичні культури, зросло міжконфесійне напруження. Зараз ситуація змінилася. Певна стабілізація міжконфесійних стосунків і, з другого боку, зростання негативних явищ в суспільстві змушує небайдужих і в Церкві, і в державі людей знову поставити питання про елементи християнської просвіти і виховання в школах України.

На жаль, ініціатива в цьому питанні йде не від нашої Церкви. Якщо в греко-католиків над підготовкою і випуском підручників працюють цілі авторські колективи, якщо в більшості протестантських деномінацій існують ретельно розроблені методичні посібники для недільних шкіл (і при тому є й україномовні) то Українська Православна Церква не може запропонувати досвід роботи з дітьми, підручники і посібники, які можна запропонувати для навчання в загальноосвітній школі.

Є, правда, чудовий підручник "Основи християнської моралі" Ольги Янушк'явічене з Литви, який нами перекладено на українську мову. А також невеликий посібник "Основи християнської культури" для молодших класів священика Богдана Огульчанського, надрукований напівкустарним

способом. Для випуску таких підручників потрібне соціальне замовлення з боку церковних або освітніх установ.

Існує дуже багато гарних програм в Росії, але в Україні інше історико-культурне тло, і проста калька російських програм нас не влаштує.

Ситуація з введенням "Християнської етики" викликає занепокоєння саме через відсутність у нас послідовної цілеспрямованої роботи.

Можливі варіанти розвитку подій при відсутності активності православних такі:

1) Вся ініціатива — державі. Вчені-релігієзнавці, які не мають живої віри і не мають досвіду відповідної роботи з дітьми, отримують завдання на створення підручників і програм. Результат — профанація доброго задуму, відтворення в шкільній освіті холодного зверхньо-споглядального погляду на релігійні цінності. До серця дітей так не дійти, а без цього вводити предмет не має сенсу.

2) Приймаються до уваги пропозиції тих конфесій, які мають ініціативу, певний досвід і наробки. Це означає, наприклад, можливість визнання достатності кваліфікації для роботи з дітьми випускників таких закладів, як Біблійний інститут у Києві (баптистський), греко-католицьких інститутів і Академії, теологічного факультету в Чернівецькому університеті (ініціатива у ньому в УПЦ-КП), Острозька Академія (навчання вчителів по греко-католицькій програмі). В цьому випадку можливим варіантом є виховання і освіта дітей з елементами християнського світогляду, але УПЦ буде в ар'єргарді ініціативної діяльності.

Який вихід? Для нас самих — **найперше усвідомити серйозність становища і необхідність вжиття певних заходів**. Якщо на рівні взаємодії Всеукраїнської Ради церков. Міносвіти і Держкомрелігії буде прийнятий розроблений в травні меморандум про співпрацю, то цим самим Господь благословляє нас вийти на проповідь і звернути до Нього дитячі серця — і цієї можливості не можна прогавити. Якщо ми будемо пасивно спостерігати, як на цю проповідь вийдуть інші, це означає згортання перспективи Православ'я в Україні.

Друге - **прийняти на Синоді УПЦ відповідні рішення**. Необхідність таких рішень уже підкреслювалася в 1999 році на церковно-світській конференції "Християнські цінності в освіті і вихованні" в Києві. На наш погляд, їх втілення в життя не вимагає надто великих зусиль.

Вважаємо, що при введенні "Основ християнської етики і моралі" в шкільну програму доцільно дотримуватися принципів: **1) регіонального підходу і 2) відсутність масової кампанійщини**. Це означає, що входження в шкільну систему християнського просвітництва відбуватиметься природнім шляхом. Там, де в серцях віруючих буде справжнє бажання і потреба до благовістя, там Господь подвигає архієреїв і благочинних на ініціативність (а без їхньої ініціативи нічого не станеться). Крім того, авторитет Православ'я і усвідомлення його особливої, провідної ролі у багатьох регіонах значно вищий, ніж у Києві.

Сприятливий, оптимальний розвиток подій міг би бути таким:

1) Ще до ухвалення Меморандуму про співробітництво між Всеукраїнською Радою церков. Міносвіти та Держкомрелігії Синод УПЦ рекомендує єпархіальним архієреям створити **відділи релігійної просвіти та катехізації** (в тих єпархіях, де їх ще немає). Можна розробити типові напрямки діяльності відділів, або скористатися досвідом РПЦ.

2) Доцільно розробити **положення про недільні школи**, скориставшись досвідом Московської єпархії, де таке положення було розроблене в 1999 році. Завдяки такому Положенню значно підвищиться статус недільних шкіл та їх викладачів. Згідно Положенню, викладач має пройти відповідну атестацію і отримати посвідчення. Атестований викладач матиме вищий статус і кваліфікацію. Для недільних шкіл і їх викладачів можна запропонувати конкурси та різні заохочення (відзнаки, дипломи, цінні подарунки, паломницькі поїздки тощо).

3) Доручити, або рекомендувати єпархіальним архієреям для підготовки педагогічних кадрів створювати **просвітницько-педагогічні курси** при Духовних семінаріях і Духовних училищах (там де вони є), або просто при єпархіальних відділах релігійної просвіти і катехізації. Саме на цих курсах можуть отримати атестацію і посвідчення викладачі недільних шкіл. Для навчання на курсах рекомендувати в першу чергу людей з педагогічною освітою і педагогічним стажем, з перспективою подальшої роботи в школі. Зміст викладання на таких курсах може варіюватися. В цілому варто порекомендувати необхідний мінімум предметів для викладання на таких курсах (Новий Завіт, Катехізис, Православна педагогіка і методика викладання. Учення про Церкву та історія Церкви, вт. ч. і в Україні, Основи християнської культури) з можливими варіаціями. В тих єпархіях, де недостатньо досвіду просвітницької роботи, можна за основу взяти **програму богословсько-педагогічних курсів, які веде Православне Педагогічне товариство в Києві**. Програми курсів розроблені і їх ведення здійснюється, зокрема, викладачами КДС, студентами КДА. Курси існують уже другий рік. Більшість викладачів має комп'ютерний текст своїх уроків, так що можна було б ще до початку навчального року видати посібники для слухачів єпархіальних курсів, що полегшило б їх. навчання.

4) Ті єпархії, які мають добре порозуміння з обласними органами влади, могли б аналогічно західноукраїнському досвіду пробувати **укладати угоди про співробітництво з облвно**, не чекаючи вказівки Києва.

5) В разі ухвалення меморандуму Українська Православна Церква має рішуче наполягати на тому, щоб її представники приймали участь в **розробці і ухваленні відповідних програм**, а також у роботі **атестаційних комісій**, що атестуватимуть викладачів.

6) В найближчий час оголосити **конкурс на створення підручників і посібників для роботи з дітьми**, і в недільній, і в загальноосвітній школі. Або, принаймні, доручити цю роботу конкретним людям, виділивши під неї хоча би мінімальні кошти. Постаратися зробити так, щоб для викладання у

школах були рекомендовані підручники, написані саме православними авторами.

7) Налагодити взаємодію з педагогічною громадськістю, щоб пропонувати окремі школи, де можна було б вводити предмети "Основи християнської культури", "Християнська етика" *як експеримент*. Цей досвід потрібний для більш широкої ініціативи в майбутньому.

Слід згадати також надзвичайно плідну практику проведення літніх таборів-поселень на основі морально-етичних та духовних цінностей. Літнє перебування дітей в таборах-поселеннях має тривалу історію і значні набутки. Найважливішим є те, що в умовах гармонійного сполучення праці, відпочинку, спілкування, навчання стає можливим досягнення значного духовного зростання особистості дитини, розвитку в ній високих моральних якостей. Православне Педагогічне товариство вже має досвід проведення таких поселень. Нашою метою є розширення і удосконалення набутого досвіду, залучення до нього ширшого кола дітей.

Зараз у нас проходить реформа шкільного навчання. Як би вона не склалася, але нова школа повинна успадкувати кращі особливості вітчизняної школи і виконати своє головне призначення — дати моральні орієнтири, навчити дітей головному — "єдиному на потребу".

Необхідно всім нам усвідомити, що лише християнський світогляд, християнська філософія, християнська мораль, християнська Православна церква, як посередниця між минулим і майбутнім, між тимчасовим і вічним, між земним і небесним, допоможе нашим дітям не лише утриматись на краю загибелі, але й відкрити їм достойні перспективи для входження в нове тисячоліття благості Божої, нове тисячоліття від Різдва Христового.

Шевченко Г.П.

ЕСТЕТИЧНЕ В СТРУКТУРІ ДУХОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Духовність особистості є суттєвою ознакою людини як істоти, здатної мислити, відчувати, трансформувати і творити свій внутрішній світ за законами добра і краси. Духовність є результат будівництва гармонії людської душі і буття, мікро і макрокосмосу, прагнення до високоморальної і глибоко естетичної поведінки у сім'ї, суспільстві, державі, Всесвіті згідно з загальнолюдськими та національними ціннісними уявленнями та ідеалами.

Духовність особистості не можна уявити собі поза естетичним, адже сама по собі духовність може бути віднесена до найвищої естетичної цінності, що втілена в категоріях гармонії і краси.

Естетичне не зводиться до прекрасного, воно вміщує в себе і жахливе, і потворне, і трагічне. Тому, пізнати сутність краси, як вищої духовності можна у порівнянні добра і зла, піднесеності подвигу і підлості зради, байдужості і милосердя тощо.

Саме на гребені полярності цих естетичних категорій йде процес народження прекрасного, виразного, яке концентрує в собі одухотвореність, священний трепет перед могутністю моральної піднесеності особистості.

Духовність кожної особистості органічно пов'язана з її світоглядними позиціями, з її життєвими планами і установками. Власне, духовність і буття людини - смисл, план будівництва людського життя мають в своїй основі цілісну гармонію: гармонію душі і тіла, гармонію вчинків, що відповідають цілісній природі людини і цілісності світу.

Коли ми говоримо про світоглядні установки особистості, які визначають один із найважливіших пластів духовності, ми сьогодні не можемо замовчувати той факт, що людина є вільною у виборі своїх ціннісних орієнтацій та ідеалів. Світогляд сучасної людини не можна однозначно назвати атеїстичним, бо краса і гармонія світу мають характер об'єктивний. Краса і гармонія світу створені розумом, серцем і душею великого Творця.

Духовність особистості формується у певному культурно-духовному просторі, який оточує людину з дитинства і в якому вона проживає своє життя.

Духовний простір має свої глибокі корені, пов'язані з національними культурними традиціями народу, естетичними смаками, віковим естетичним досвідом. Для духовного простору України характерним є створення високо естетичного, природно-будівельного оточення, в якому мешкають люди (білі хати, вишневий садок, рясні верби, народна флористика, яскравий, оздоблений вишиванками одяг, вишиті рушники тощо). В кожному регіоні України склалися неповторні культурно-естетичні традиції, які пов'язані із проведенням народних та релігійних свят, різноманітних обрядів. Вічними пам'ятниками духовності у кожному регіоні є храми, собори, які є витвором мистецтва великих майстрів, великих "духівників". Невипадково останнім часом в різних регіонах України випущені прекрасні альбоми храмів, соборів, церковів, які мають свою історико-архітектурну і неперевершену духовну цінність. Вони намолені душами і серцями багатьох поколінь.

Великого значення в організації духовного простору набуває релігійне мистецтво: ікони, молитвене слово, духовна музика, які здатні пробудити комплекс різнобарвних переживань, пов'язаних із захопленням, із подивом, із страхом, із мольбою про прощення. На наш погляд, весь комплекс естетичних цінностей – мистецтво, природа, краса людських відносин, естетична творчість сприяє одухотворенню особистості.

Сьогодні гостро стоїть питання про те, як можна ефективно вплинути естетичними засобами на духовну орієнтацію особистості, на формування духовних потреб і ідеалів.

Як свідчить наш досвід, достатньо ефективною є така форма як організація і проведення спеціальних телепередач, присвячених проблемам духовного життя людини та формування морально-естетичних основ її духовності. Наприклад, ці передачі проходять на Луганському обласному

державному телебаченні під назвою “Година духовності”. Вони об’єднані в більш широку проблему, яка названа “Філософський камінь”.

Кожна із передач присвячена одній із актуальних тем, яка дозволяє ввійти в сутність духовності, осмислити і відчувати значущість її в житті кожної людини і суспільства. Своє завдання ми вбачали в тому, щоб створити під час передачі атмосферу духовності через красу звукового і образотворчого ряду, пробудження інтересу через зустрічі з цікавими неординарними людьми, носіями духовності, через використання комплексу мистецтв.

В цих передачах активну участь приймають жителі Луганської області, тобто пропонується діалогова форма спілкування з глядачами.

Процес формування духовності здійснюється прямо і опосередковано, завжди з опорою на естетичні цінності.

Проблема духовності надзвичайно складна, тому перша передача була присвячена темі: “Що таке духовність?”. На передачу були запрошені провідні вчені України – академіки, доктори наук, було проведено експрес-опитування мешканців міста Луганська. Були висловлені різні думки, різні наукові підходи до проблем духовності, духовного розвитку особистості. Одночасово було поставлено питання про місце віри в структурі духовності особистості, віри в Бога. Цікавим є те, що відповіді луганчан і вчених співпадали стосовно признання того факту, що духовність органічно пов’язана з вірою, з Богом, з Абсолютом, з Космічним Розумом. Метою експрес-опитування і тих питань, які задавалися, було пробудження думки і почуттів у напрямку усвідомлення кожного себе, як людини духовної, яка залежить в своєму житті від багатьох факторів.

Ця передача концентрувала в собі широке інформаційне поле, діалоги між учасниками передачі серед яких був і представник духовенства. Уявлення про духовність значно розширилися завдяки сумісному спілкуванню вчених і священнослужителя, який акцентував увагу на глибокій моральності і красі Біблії, тих положень, які всебічно дозволяють зрозуміти місію Христа на землі, його прагнення зробити людей досконалими, богоподібними.

Вільне спілкування дозволило дійти висновку, що людина, як вища цінність на землі може бути духовною тільки тоді, коли вона виконує добротворчу функцію і функцію творення навколо себе краси. Високодуховна людина – це красива людина, красива своїм внутрішнім змістом, красива словом, ділом, помислами.

Одна з передач була присвячена духовному простору, в якому формується особистість, умовно вона була названа “Пам’ять серця”. Учасниками передачі були директор історико-архітектурного державного заповідника “Святі гори”, художник К. Шевердін – голова спілки художників “Людина, Душа, Космос”, представник духовенства.

Протягом години йшов процес емоційно-естетичного занурення глядачів в духовний простір Донбасу – краю, ще мало дослідженого, але надзвичайно

багатого своїми культурно-історичними традиціями, викликаючи у глядачів почуття святості, сакральності.

Був представлений художньо-виразний відеозапис Святих гір, та їх храмів підземних і наземних. Краса Святогорського пейзажу зачаровує своєю первозданною недоторканістю, світлістю і чистотою. Глядачів вражала художня композиція, своєрідний художній образ храмового мистецтва у сполученні з природним матеріалом – гори покриті лісом, ріка Донець, що в'ється під горами сріблястою стрічкою. Зоровий ряд був підкріплений науковим словом директора заповідника, який розповів про історію Святих гір.

Духовний простір зберігає духовність поколінь, тому саме намоленість храмів і намоленість Святих гір створюють особливі комфортні умови для того, щоб людина могла “проснутися”, подивитися на себе очима тих, кому вона молиться. В Святих горах поховані видатні люди Росії – рід Іловайських, рід Голіциних та багатьох інших. Їх меценатська діяльність слугувала розвитку культури, духовних традицій, науки та освіти.

Духовний простір – це те духовно-культурне середовище, яке формує почуття любові і глибокої поваги до рідного дому, до рідної землі. Це любов свята за своєю сутністю. Вона допомагає усвідомити, що людина проживає занадто короткий час, за який вона мусить залишити після себе яскравий слід, як політ зірки за довжиною, але по змісту, як вічне сяйво Сонця.

Краса кожної людини в її духовності, в сердечності, душевності, порядності, совісті, в здатності бути чесною наодинці з собою. В храмі, як прекрасному витворі мистецтва, людина буває максимально відвертою з Богом, відчуває рух своєї душі і одержує вищу естетичну насолоду від покаяння.

Складається ситуація формування пам'яті серця – емоційні спогади про своїх близьких, далеких предків, які закладали для кожного покоління свою неперевершену міру духовності, збереження свого культурного портрету, який оповитий високим духовним світлом, прагненням до богоподібності.

Вчені висловлюють думку про те, що духовність являє собою своєрідну шаруватість, кожний шар це відбиток рівня духовності певної цивілізації, певної культури. Кожне нове покоління живиться духовністю своїх предків, або будує, або руйнує духовну спадщину.

Досить плідною нам здалася передача, яка була присвячена проблемі взаємозв'язку науки і духовності особистості. Своєрідний діалог з глядачами вів ректор Донецького інституту штучного інтелекту доктор технічних наук, доктор богослов'я, професор А. Шевченко. Ним була зроблена презентація навчального посібника “Основи християнства: шлях до істини”. В якому представлена спроба розглянути Біблію як джерело інформації, яку передав людям Спаситель. Роздуми автора цього посібника викликали надзвичайну зацікавленість у глядачів саме тому, що вчений-фізик наш сучасник, людина глибоко віруюча і на професійному рівні, як релігієзнавець зумів передати свої почуття віри Богу, як провідний мотив життя кожної людини.

Використовуючи притчі та легенди із життя Ісуса Христа, він дає наукове пояснення багатьом явищам, які нещодавно відносились до “забобонів”. Глядачі зіткнулися з думкою вченого-фізика і вченого-богослова про духовність, Всесвіт, Бога, свідомість, творчість та інші явища.

Була створена дискусійна ситуація, яка дозволяла кожному, хто її бачив висловити або прийняти певну думку. Учасником дискусії органічно став художник К. Шевердін, який представив свої картини, написані на мотив зв'язку людини з космічним простором. Його художнє бачення людської душі представлене в неповторних картинах симфонічного звучання, філософського і високодуховного за своєю спрямованістю. Працюючи над ними художник розкрив свою душу, віддав частку любові і свого серця глядачам. Він підкреслив, що натхнення і творчість це не тільки важка праця, але й боже благословення.

Перший досвід такої форми роботи по формуванню духовності широких верств населення підкреслює конче необхідність введення подібних передач на українському телебаченні. І саме через естетичний компонент, естетичну цінність формувати у сучасників гідні людини якості і властивості.

Література

1. Адорно В. Теодор Эстетическая теория. – М.: Республика, 2001. – 527с.
2. Шевченко А. И. Основы христианства: путь к истине. Учебное пособие. – Д.: ДонГИИИ, 2000. – 256с.

Авдіяниц Г. Г.

РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДУХОВНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ СІМ'Ї

Життєдіяльність сучасної української сім'ї відбувається на фоні глибоких соціокультурних, соціально-економічних та суспільно - політичних трансформацій. Для основної маси наших співвітчизників людські християнські цінності не стали духовними домінантами. Зазначимо, що українське суспільство не може позбавитися ідеологічного вакууму, наслідки якого особливо гостро позначилися на родині. Ситуація ускладнюється тим, що дійсність духовного життя сучасної України включає складну і різноманітну опозицію антихристиянських, антиправославних систем. Останнім часом заявили про себе сатанинські секти типу Білого братства, Богородичного центру Йоанна Бериславського (Росія), сцієтологічних церков у Європі, АУМ Сенрікьо у Японії тощо. В павутину сатанізму потрапляють люди, які не спроможні на власне почуття гідності, духовно спустошені, змучені, люмпенізовані. В багатьох сектах віруючих переконують, що батькам не потрібні діти, а дітям батьки. Світові релігії стали такими завдяки тому, що змогли захистити сім'ю від розтління, хвороб, проявили турботу про виховання дітей. Головна ідея Біблії - турбота про здоров'я родини, моральну чистоту суспільства! Тому не треба забувати, що

на території нашої країни найпоширенішою є християнська релігійна традиція, яка містить в собі величезні духовні джерела. На нашу думку, звернення до її ідейних джерел може стати реальним виходом із цього становища.

Відзначимо, що саме проблема виховання потреб, переорієнтація їх на духовний світ – єдина умова виживання людства та родини.

На наш погляд, педагогіка сім'ї не може бути незалежною, автономною від релігії. Духовна особистість виховується тільки завдяки спілкуванню з людьми, з Богом, в колі дружної сім'ї. Зазначимо, що незважаючи на тривале забуття, основні моральні закони, норми, нашого суспільства несуть на собі відбиток християнства.

З метою з'ясування, як ставляться сучасні батьки до формування духовності у своїх дітей, до релігійного виховання було проведено дослідження в Донецькій області.

Під час відвертих розмов, в процесі аналізу окремих виховних ситуацій батьки висловлювались про те, що їм бракує часу, бо треба заробляти гроші, якось виживати. Більшість батьків вважають недоцільним формування духовності. Ось деякі типові висловлювання, докази:

Мене не виховували у дитинстві, то й син так виросте.

Головне нагодувати, одягнути. Мої діти не гірші інших. А духовність це лише гарні слова.

Якби я знала, навіщо ця духовність моїй дитині, тоді б і виховувала її.

На мою думку, навчити виживати у цьому світі – головне. Виросте подякує. Все інше даремно.

Сьогодні не до спілкування. Треба виживати, заробляти на кусок хліба. Нічого, я виросла, і вони виростуть.

Цікаві питання ви ставите. Подивіться, хто зараз досягає успіху? А ви про співчуття, про співпереживання! Моя дитина обійдеться без цього!

Хай гуляють! Вони ще зазнають лиха, напрацюються!

Ми не водимо дитину до церкви, тай самі не ходимо. Навіщо? Нам це не потрібно!

Надії на бога немає. Мене так не виховували!

Наведені дані та висловлювання батьків свідчать про відсутність у дорослих елементарної педагогічної культури, засобів гуманістичного спілкування, на базі якого виростають та зміцнюються духовні потреби, які передбачають особливий характер взаємин, добропорядність у стосунках між членами родини, якісне виконання низки сімейних функцій, тощо.

Решта батьків (37,7%) начебто дуже піклується про дитину (купають дорогі речі, смачні їжу, тощо) постійно нав'язують свою волю, пригнічують дитячу ініціативу. Значна кількість дорослих (51,5%) за нашими спостереженнями, стримують розвиток духовності у своїх дітей, що є наслідком нерозуміння самоцінності та унікальності внутрішнього світу дитини, перспектив духовного розвитку.

Аналіз цих та інших матеріалів дає підстави стверджувати, що для кожної сім'ї характерний свій тип стосунків, стиль спілкування, свій мікроклімат. Останній може бути сприятливим для формування духовних запитів та потреб, а може бути й гнітючим, напруженим, або навіть несприятливим. Для визначення сімейного мікроклімату ми використовували модифіковану методику "Типовий сімейний стан", яка найбільш повно та адекватно дає можливість визначити загальну духовну атмосферу сім'ї. Дорослим було запропоновано у думках повернутися в свою родину. Згадати почуття, з якими вони відкривають двері своєї оселі, з якими вони на роботі згадують про домашні справи. В кінці були поставлені запитання: як батьки почувають себе вдома і увечері, у вихідні дні? Тестування відбувалось індивідуально з кожним членом сім'ї.

Проаналізувавши відповіді батьків, ми отримали такі дані: загальна незадоволеність - у 56% сімей; нервово психічне напруження -22,6 %, тривожність - 31,4%, сприятлива родинна атмосфера лише у 15,8%. Нервовий, напружений мікроклімат не може сприяти формуванню духовних потреб молодшого школяра. Більш того, він негативно впливає на психічний стан дитини, на рівень її самооцінки та агресивності. Тільки доброзичлива домашня атмосфера пронизана щирістю, взаєморозумінням, бажанням поділитися радістю, бідою, своїми думками становить надійне підґрунтя для формування духовних потреб.

З метою більш широкого і детального вивчення родини, її виховного та духовного потенціалу батькам запропонували скласти діаграму типового шкільного дня учня. Дорослим давалися картки з проханням заповнити діаграму, відповідаючи на питання.

Скільки часу витрачає ваша дитина:

на сон;

на школу;

на друзів;

на працю вдома;

на спілкування з родиною;

на все інше? (Відвідування театру, виставок, сумісні екскурсії, виконання спільних справ тощо.)

як ви розумієте термін "добрий відпочинок"? Як ви проводите вихідні ?

Що ви хотіли б змінити в цій діаграмі?

Більшість батьків визнають, що дитина значну частину свого часу витрачає на школу, сон, друзів, а ось повноцінне спілкування з родиною майже на останньому місці. 48% дорослих бажали змінити цей стан, повернутися до дитини. Цікавими для нашого дослідження стали відповіді батьків про відпочинок. 90% дорослих не уявляють собі вільне проведення часу без спиртного. Інша частина відповідає, що головне - поспілкуватися, поспівати. Дуже обмежений відсоток дорослих (1,9%) вважає, що треба допомогти природі, фотографувати, знайомитись з новими фактами з життя тварин та рослин.

Аналіз даної анкети показав, що діти рідко разом з дорослими відвідують театри, виставки, ходять на екскурсії бувають у церкві. “Живе спілкування” в сім’ї дуже обмежене, внаслідок чого духовний потенціал родинного виховання знижується. Очевидно, ми маємо справу із незадоволенням потреб, у тому числі і духовних, а в деяких випадках повному їх ігноруванні, особливо в емоційному контакті у спілкуванні з батьками. Цікаво, що ця тенденція притаманна не тільки проблемним сім’ям, а й зовні благополучним, в яких дорослі “займаються вихованням”, водночас не задовольняючи духовні потреби дитини. Отримані дані ми врахуємо у своїй подальшій дослідно-експериментальній роботі. Як бачимо, сучасна сім’я значно відрізняється від тієї, якою вона була раніше. Вона стала незалежною, відкритою для інтеграції в ній інших культур і водночас агресивнішою, підпорядковуючи зміст своєї життєдіяльності завданням виживання. Цікавим для нас було з’ясування того, як впливає реальна соціально - економічна ситуація на сучасну родину.

Невпевненість, страх та песимізм відчувають 54,5% батьків. Останнє накладає свій відбиток на формування духовних потреб дитини. Тільки 5% дорослих впевнені у майбутньому. Ми зафіксували зміну культурних цінностей, їх трансформацію у сучасних батьків.

Більшість (45%) батьків надають перевагу художнім цінностям західного зразка, що не завжди є орієнтацією на високі гуманістичні зразки закордонного мистецтва. 57% батьків із задоволенням дивляться низькопробні бойовики та трилери. Родина функціонує в надзвичайно насиченому інформаційному оточенні, яке нерідко створює й пропагує в стосунках із довкіллям культ сили, жорстокості, бездуховності й цинізму. Час від часу діти все це спостерігають, пасивно “проковтують” інформацію, яка лише шкодить особистості, що розвивається. Як бачимо, така зміна культурних цінностей негативно впливає на формування духовних потреб молодшого школяра. Відсоток батьків, що надають перевагу вітчизняній літературі та культурі значно менший - 32%. Таким чином, реальне життя з його труднощами, протиріччями, великою мірою впливає на батьків та їх духовність.

В результаті проведеного дослідження, ми дійшли висновку, що батьки психологічно не готові до створення духовного сімейного товариства, що є великою перешкодою у формуванні духовних потреб їх дітей. Вони не готова взяти на себе відповідальність за те, щоб передусім змінити самих себе, свою соціально - духовну свідомість, самосвідомість. Сила інерції вкоренилася настільки сильно, що на їх подолання потрібен тривалий час і значні педагогічні зусилля школи, вчителя. Саме цим забезпечується можливість продуктивного формування духовності дитини, для якої сімейне довкілля є головним “тренувальним майданчиком”.

Завершуючи міркування, про духовне виховання в сучасній сім’ї, ми плакаємо надію, що родина зможе духовно відродитися, щоб допомогти

дитині виховати дух, досягти досконалості та прийти до Бога. Бо, “не хлібом єдиним живе людина”.

Алексєєнко Т.Ф.

ХРИСТИЯНСЬКІ ЦІННОСТІ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ

Багатотисячолетні пошуки людства, як засвідчує історія його розвитку, завжди були пов'язані з прагненням до кращого і того, що давало надію, а не штовхало у відчай. У цьому відобразилась глибоко вкорінена потреба жити з вірою і мати перед собою ціль. Джерелом такої віри і надії з часів Християнства для людини став Бог – Творець і Господь усього. Християнський світогляд створив систему цінностей, в основу яких лягли моральні судження і моральні вчинки щодо любові, піклування про інших, чесності, дотримання слова, довіри, прощення, свободи вибору, почуття спільності і гідності. Ці цінності стали основою системи виховання і мають особливу актуальність для сім'ї та сімейного виховання дитини.

Центральне місце у християнському вченні відводиться загальній і неподільній любові батьків до дітей не залежно від їх віку, яка дає особливе відчуття важливості і безцінності дітей для батьків та батьків для дітей. Саме в цій системі цінностей визначається, що право і обов'язок виховання дітей належить в першу чергу їх батькам. А головною тезою є: шлюб і сім'я – це спосіб життя, посланий Богом. За теорією, успіх виховання дітей перебуває в прямій залежності від створення близьких і міцних стосунків між батьками. У цьому розумінні шлюб, тобто і виховання дітей, має суспільне значення, оскільки стосується всіх людей, не залежно від їх релігійних переконань, а дитина є найвищою цінністю сім'ї.

Однак тривале переслідування християнської ідеології офіційною владою за радянських часів спричинило деформацію вироблених цінностей і загострило проблему агресії та жорстокості у стосунках між людьми, зокрема між батьками і дітьми.

Дослідження підтверджують, що жорстоке поводження дорослих з дітьми було в різні часи і виявлялось в різних формах – від небажання за ними доглядати до фізичних покарань і сексуального насилля. З цих причин щорічно в світі помирає близько 2 – 3 млн. дітей. Однак, на думку експертів, цю цифру можна вважати заниженою, і кількість жертв жорстокого та безвідповідального поводження є набагато більшою, оскільки діти часто соромляться або бояться розповідати про те, що їх б'ють або гвалтують, особливо, якщо це відбувається у сім'ї. Прихована жорстокість набирає розмаху також завдяки маніпулюванню дітьми, нав'язування їм думки про те, що вони погані і іншого не заслуговують. Такі дітки сприймають образи як щось невідворотне і не протестують проти нього. Їх легко впізнати по специфічній позі і затравленому погляду, в яких відгадуються і страх, і покірність.

Відповідно своєї природи малі діти бояться навіть уявних покарань, особливо фізичних. Однак дослідження останніх років свідчать і про інше: все менше дітей ображається на байдуже або грубе до них ставлення і навіть не замислюється над його причинами, а сприймає як певну необхідність і норму стосунків, яку переносять на інших. І в цьому виявляється деформація системи цінностей сучасного суспільства в цілому і зміна ієрархії цінностей окремих особистостей, обумовлена вакуумом ідеалів.

В чому полягають основні причини жорстокого поводження з дітьми? Їх можна класифікувати по кільком групам: соціально-економічні, педагогічні, психологічні, медичні. Однак в їх основі завжди лежить низький рівень духовності як суспільства в цілому, так і окремих особистостей, який виявляється в рівні культури, рівні домагань і рівні можливостей. Ці фактори взаємопов'язані і взаємозалежні. Доказом тому можуть слугувати конкретні приклади, коли принижені в чомусь люди шукають виходу цьому почуттю у приниженні інших. Це виявляється в різних соціальних групах, але в першу чергу в родині, де не приховують своїх почуттів і де відбувається первинна соціалізація дитини.

Ми не маємо точної статистики відносно кількості безпритульних, попрошайок, дітей-наркоманів, неповнолітніх повій, токсикоманів, наркоманів, дітей, полишених батьківського тепла. В останні роки їх стає все більше, вони заповнили наші вулиці, вокзали, транспорт і підвали та горища будинків. Особливо багато таких дітей в м.Києві, куди вони з'їзджаються з різних куточків як України, так і інших республік. Одні дітки добровільно втікають з дому, інших кидають батьки або примушують їх жебракувати. Приміткою часу стало те, що серед названих груп дітей чимало дошкільного віку. На власному досвіді вони вже пізнали доросле життя і його проблеми, відчули на собі жорстокість інших.

До важливих педагогічних причин, які породжують жорстокість в стосунках батьків і дітей слід віднести низьку готовність батьків до виконання виховної функції; низький рівень загальної і педагогічної культури (що призводить до звуження і невміння спілкування з дітьми); невміння користуватись методами виховання, адекватними віку і можливостям дитини; незнання вікових особливостей розвитку; порушення принципу природовідповідності; відсутність загальної стратегії виховання (або її виключний прагматизм); негативний приклад батьків, їх асоціальна поведінка або винесений негативний досвід виховання дітей з сім'ї своїх батьків тощо.

Психологічні проблеми між батьками і дітьми виникають в результаті неправильного виховання, для якого характерними можуть бути: емоційне відчуження дитини, її неприйняття (ждали хлопчика – народилась дівчинка, при наявності генетичного дефекту, ворожнечі батька і матері), гіперсоціальність (коли батьки будь-що прагнуть, щоб їх дитина у всьому була першою і кращою: її маленькі невдачі прирівнюють до великих трагедій, постійно турбуються не стільки про дитину, а скільки про те, «що

скажуть про неї», «що скажуть про них»), надмірна тривожність (любов до дитини переростає в постійний страх її втратити), егоцентризм (коли дитині нав'язуються уявлення про неї як зверхцінність, що в результаті призводить до ігнорування інтересів інших людей, нерозуміння слова «не можна»), «маятникоподібне» виховання (при якому, в залежності від настрою батьків, за одні і ті ж вчинки дітей або хвалять, або лають), обмеження можливостей і способів включення дитини в життя сім'ї (відсутність постійних трудових доручень, переконаність в тому, що у них ще «все попереду», що вони «ще напрацюються» тощо). Як правило, такі помилки виховання провокують у дітей виникнення неврозів, агресивних реакцій на довкілля, в тому числі на самих близьких людей – батьків, братиків, сестричок або непристосованість до самотійного життя.

Причиною покарань дитини в сім'ї нерідко слугує завищена (або занижена) оцінка батьками її можливостей, постійне очікування успіху і недостатня самокритичність дорослих до себе як до вихователів, нездатність до аналізу власної виховної діяльності і невміння прогнозувати виховні ситуації та їх результати. Націленість на виховання як жорстку взаємодію з дитиною, а саме: необхідність робити тільки зауваження, осуджувати, критикувати її, фіксувати найменші провини, а також постійне очікування тільки послухи сприяють формуванню у батьків негативної оцінки своєї дитини в цілому. Нерідко причиною цього буває бажання окремих дорослих захистити себе в такий спосіб від власних помилок і тим самим перенести відповідальність за них тільки на дитину; небажання побачити і впізнати в її поведінці свої вчинки і звички; ущемлене батьківське «я». Іншими словами, невідповідність вчинків і висловів дитини їхнім поглядам і намірам дратують і викликають в окремих дорослих несправедливе почуття злості і бажання покарати.

Намагання підсилення у виховних цілях аргументації призводить до прогресії негативних узагальнень. В таких ситуаціях накал емоцій заважає бути об'єктивними, що, як правило, призводить до стрімкого розвитку конфлікту зі всіма його наслідками.

Східна мудрість підказує: якщо справи складаються не так, як хочеться, любіть їх такими, як вони є. Повною мірою цю мудрість можна перенести на людські стосунки. Інших, а особливо дітей, потрібно любити і сприймати такими, якими вони є. В кожній людині багато хорошого, унікального і цінного. Потрібно тільки вміти його роздивитись і при потребі стимулювати розвиток, створювати необхідні умови. Таке вміння і його навичок виробляється в результаті позитивного образу мислення і позитивного відношення до світу в цілому. Приклад цьому подає християнський світогляд, в основі якого почуття любові і норми етики та моралі.

Християнській церкві в такий відповідальний історичний момент на межі тисячоліть потрібно ширше пропагувати свої цінності, особливо любов, чуйність і милосердя, здоровий спосіб життя; більше опікуватись сім'єю, немічними і обездоленими (надавати їм притулок, влаштовувати обіди в

холодну пору року; залучати до благодійницьких акцій прихожан і мирське населення, за їх допомогою створити при церквах фонди матеріальної допомоги та пункти збору речей), своїм коштом відкрити при церквах школи для навчання безпритульних дітей. Подавати власний приклад мирного співжиття у суспільстві, вияву любові і терпимості до всіх людей, не залежно від їх віросповідання.

Антоненко Т.Л.

РЕЛІГІЙНІ ПОЧУТТЯ У РОЗВИТКУ САМОСВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Розвиток самосвідомості особистості сучасна наука тісно пов'язує з проблемою духовності, культурою почуттів. Аналіз наукової літератури свідчить про значний інтерес зарубіжних і вітчизняних вчених до проблем людини, впливу культури і цивілізації на її формування. Вчені зробили висновок, що історично сформувався особливий тип людини культури, людини –особистості, завдяки діяльності якої створено середовище для функціонування духовної культури, світових релігій, системи загальнолюдських і національних духовних цінностей. Здавалося б, що саме цей тип людини, здатний удосконалювати і розвивати суспільство у різних напрямках, проте вчені висловлювали занепокоєння з приводу того, що поява людини як носія культури є не тільки досягненням, а й може стати початком її кінця (4).

Так, М. Вебер висловив припущення, що людина майбутнього в своїй поведінці буде керуватися не “внутрішніми цінностями, а зовнішньою метою”, тобто появиться новий носій культури – людина Актор, який буде позбавлений почуттів, потреби у спілкуванні, який втілюватиме в собі чисте “раціо” (1).

Час Актора настав. Домінуючою потребою людини – Актора (дільця) стає прагнення до збагачення, яке позбавлене релігійно-естетичного змісту, стає самоціллю, що нівечить моральну сутність, позбавляє її духовних ідеалів. З великим занепокоєнням Вебер говорив про цей тип людей, в руках яких може опинитися майбутнє: “Бездушні професіонали, безсердечні сластолюбці – і ці нікчеми вважають, що вони досягли ні для кого раніше недоступного ступеню людського розвитку” (1, с. 207).

Із почуттєвої сфери у людини Актора скоріше представлені базові емоції і прості почуття: задоволення – незадоволення, які визначають смисл його життя. Емоції задоволення, почуття насолоди значно спрощуються і звужуються, їх можна придбати завдяки накопиченню капіталу та “престижних речей”, а також під час легковажного проведення вільного часу, як цьому вчить щоденна реклама: “Відтягнись просто! Відпочинь – випий пива”, тощо. Йде процес нав'язування населенню, особливо молоді, суспільством матеріальних потреб та легковажного ставлення до життя, що приводить до бездуховності особистості і суспільства. На превеликий жаль,

засоби масової інформації всупереч релігійно-моральним уявленням про світ добра і любові пропагують у фільмах, піснях, газетах, журналах насильство, вбивство, розбещеність та інші негативні прояви людського буття. Наприклад, щоб привернути увагу споживача, глядача використовують дешевий, примітивний засіб – оголене тіло. І нічому дивуватися, що міра людської гідності у підростаючого покоління може визначатися зовнішніми показниками, що людина може перетворитися у товар. Найбільш сприятливими до подібної інформації – підлітки, юнацтво. Коли в душі немає розвинених моральних-естетичних почуттів – емпатії, почуттів прекрасного від спілкування з природою, мистецтвом, потреби у слуханні глибин свого серця, вона наповнюється примітивними почуттями, які не мають внутрішнього цензора і демонструють їх у своїй поведінці.

Час Актора настав. Тому, як і завжди в кризові духовні ситуації світових цивілізацій виховання морально-естетичних почуттів, які по суті лежать і в основі релігійного почуття є однією з найбільш гострих проблем суспільства.

Невипадково В. Ефроїмсон, констатував той факт, що релігії відіграли визначну роль у формуванні загальнолюдських етичних норм, що вони є джерелом твердих етичних принципів, які найкращим чином відповідають загальнолюдським емоціям. І в той же час він доводив, що відмова від релігії привела до виникнення жахливих вчень, які не стримуються ніякими принципами загальнолюдської етики. Ці вчення базуються на аморальному принципі: “Ніяких етичних норм ні в меті, ні в засобах” (10).

Почуття – це сталі емоційні відношення. В психологічній літературі розглядаються такі види вищих почуттів: інтелектуальні, моральні, естетичні.

Релігійні почуття, на наш погляд, слід віднести до морально-естетичних почуттів. Наше припущення спирається на розумінні сутності релігійності. Ми поділяємо точку зору тих вчених (Г. Померанц, З. Міркіна та ін.), які вважають, що релігійність це не стільки і не тільки приналежність якійсь релігійній конфесії, а глибина духовного змісту внутрішнього світу людини.

Людина має багато “Я”, серед них є внутрішнє і зовнішнє. Від того наскільки глибинним, змістовним і розвиненим буде внутрішнє “Я”, або самосвідомість, залежить поведінка людини у відповідності з моральними ідеалами.

У нашому суспільстві протягом існування радянської влади склався стереотип атеїстичного погляду на те, що віруюча людина – це недалека людина, малоосвічена, з низьким рівнем інтелекту. А ще Ч. Дарвін, вивчаючи проблему емоцій і почуттів, вважав, що релігійні почуття притаманні високоморальним людям і людям з високим рівнем інтелекту. Він зазначав: “Релігійне почуття надзвичайно складне ціле, що складається з любові, повної покірності вищому і таємничому повелителеві, з глибокої свідомості залежності, страху, поваги, вдячності, надії на майбутнє і, можливо, ще з інших елементів. Ніяка істота не могла пережити такого складного почуття, поки вона не піднялася до досить значної висоти в розумовому і етичному розвитку” (2, с.117).

Яскравим доказом його тези є той факт, що видатні вчені з світовим ім'ям служили істині, добру і жили з вірою в Творця.

Так для віруючої людини бути моральною, це значить, володіти здатністю любити всесвіт, життя у всіх його проявах, іншу людину і творити добро в ім'я любові. В заповідях Нагорної проповіді визначено один із найважливіших законів духовного життя людей: "...будьте досконалі, як досконалим є Отець ваш Небесний" (3, с.7).

Наукова, релігійна література свідчить про те, що причетністю ми належимо до божої природи. У вислові святого Ісси знаходимо: "Бог створив Вас за Своєю подібністю, невинних, з чистою душею, наповнив добротою, призначив бути не місцем зародження злих намірів, а святилищем любові і справедливості" (3, с.8).

З. Фрейд у листуванні з Р. Ролланом висловлює порозуміння з приводу роздумів французького письменника про релігійне почуття, яке він називає "відчуттям вічності", почуттям чогось безмежного, безкрайнього, "океанічного" (9, с. 66). З. Фрейд вважає, що вивчити це почуття можна тільки за допомогою психоаналітичного, тобто генетичного дослідження. Слід підкреслити думку вченого про те, що в нормальному стані для людини немає нічого більш достовірного, ніж почуття самих себе, нашого власного "Я". Він акцентує увагу, що мова йде про "почуття безперервного зв'язку належності до світового цілого" (9, с. 67).

Істина релігійності полягає саме в тому, щоб людина змогла знайти в собі ту божу іскру, яка є в кожному з нас, вийти із світу "володіння – неволодіння", а відчути себе причетним до великого, глибинного. Відповіді на найскладніші життєві питання ми повинні знайти в глибинах своєї індивідуальної суті. Як зазначає З. Міркіна, ми виконуємо роль перекладачів оточуючого світу і подій, які відбуваються в ньому, а оригінал не можна переказати (6).

Релігійне почуття окрім морального, вбирає в себе естетичний зміст. Воно завжди пов'язане з естетичним переживанням прекрасного і потворного, трагічного і піднесеного. П. Флоренський дуже велику увагу приділяв створенню високохудожнього естетичного середовища, в якому може споглядатися саме цінне, що є в православ'ї – ікона, яка справляє духовний вплив на особистість. П. Флоренський дуже докладно описує роль і значимість кожного естетичного засобу, який виконує неповторну функцію у створенні синтетичного художнього образу, і, перш за все, своїм спрямуванням до конкретного почуття. Всі вони у сукупності пробуджують комплекс духовних почуттів, духовно зцілюючих особистість. Весь унікальний художній комплекс храмової дії спрямований до однієї цілі – ефекту катарсису (8, с. 18.).

Ось в цю мить катарсису у людини пробуджуються нові почуття. На морально-естетичних переживаннях базується перетворення особистості, пробудження релігійного почуття.

На думку Г. Померанца таїнство народження релігійного почуття проходить декілька етапів. Воно починається з почуття присутності або зустрічі з тією божою іскрою, яка генетично закладена у кожного із нас – “світ підсвічений зсередини”; другий рівень – узнавання зустрічі; третій рівень – почуття любові, яке прив’язує нас до добра (7).

З. Міркіна вважає, що результатом цього процесу є переусвідомлена свідомість. Іншими словами, релігійне почуття – це своєрідний поштовх до самопізнання, до розвитку самосвідомості, а також своєрідна установка життєвої філософії (6).

Щоб подивитися на себе, пізнати себе потрібно трансцендувати. Пізнання самого себе – особливий стан, “у якому бачення бачить себе”, “пізнай самого себе і ти побачиш світ, Бога” (5, с.63).

Релігійне почуття – це щось особливе, овіяне таємницею, непізнаваною глибиною, що дає віру і надію людині, яке сприяє її саморегуляції, самореалізації. Це своєрідний психотерапевтичний центр самопомоги, який має яскравий вияв у молитві.

Молитва – це постійний пошук божественного в собі, глибинного, в собі, усвідомлення вічності, що вище життя і смерті (6).

Молитва, як процес переживання, здійснює енергетичний зв’язок з цілісністю всесвіту і цілісністю своєї індивідуальності, і тим самим забезпечує мислечуттєвий баланс особистості. Процес формування релігійного почуття органічно пов’язаний з становленням духовності особистості і її самосвідомості, яка включає: самопізнання, самоконтроль, самооцінку, самоприйняття.

Великого значення у розвитку самосвідомості набуває самооцінка. Однією з основних заповідей Христа є - возлюбити ближнього свого, як самого себе. Існує непорозуміння, як можна найближчого любити менше, чим себе, або навпаки? Тому важливо, щоб у кожній особистості формувалось емоційно-ціннісне ставлення до себе. Щоб любити інших, треба любити себе, і в той час треба мати на увазі, що найстрашнішою хобою людини є самозадоволення, самісна виключність, пиховитість, яка є серйозною перешкодою на шляху подальшого духовного розвитку людини.

Виховне завдання сучасного суспільства полягає у приведенні в рух релігійного почуття, яке генетично закладене в самосвідомості, так як і доброта. М. Мамардашвілі зазначав, що доброта відвічно є в людині, інакше б людина не знала, що вона існує (5).

Література

1. Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма // Избр. Произведения. – М., 1990.
2. Дарвин Ч. Происхождение человека и половой отбор. Полн. Собр. Соч. М., Т.2. Кн. 1., 1927.
3. Девять шагов к гармонии. – Х.: Прапор, 1999. – 480с.

4. Кутырев В.А. Человек 21 века: уходящая натура... // Человек. 2001. №1, с. 9-16.
5. Мамардашвили М.К. Эстетика мышления. – М.: Московская школа политических исследований, 2000. – 416с.
6. Миркина З. Невидимый собор, -М.: Университетская книга, 1999.
7. Померанц Г. Выход из транса. – М.: Университетская книга, 1995.
8. Флоренский П.А. Храмовое действо, как синтез искусств //Преподавание истории в школе. 1989. №5. С. 15-19. С. 18.)
9. Фрейд З. Психоанализ. Религия. Культура. – М.: Ренессанс, 1991. – 296с.
- 10.Эфроимсон В.П. Генетика этики и эстетики. – СПб: Талисман, 1995. – 288с.

Антонова Н.А

ХРИСТИАНСКИЕ ЦЕННОСТИ И ЦЕННОСТНЫЕ ОРИЕНТАЦИИ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ

В настоящее время в нашем обществе происходят серьезные изменения: социально-экономические, политические, правовые, что является причиной трансформации общественных и индивидуальных ценностей и норм поведения человека.

Социальная нестабильность общества способствует возрождению традиционных религий, среди которых наиболее распространенной является христианство, проповедующее духовность, стремление делать добро, сопричастность к судьбе своего Отечества, забота о своих близких и др.

В условиях новых общественных отношений важной проблемой является выявление в сознании человека общественных и индивидуальных ценностных ориентаций.

«Ценностные ориентации, - как утверждают А.Г. Здравомыслов и В.А. Ядов, - являются важнейшим компонентом структуры личности, в них как бы резюмируется весь жизненный опыт, накопленный личностью в ее индивидуальном развитии. Это тот компонент структуры личности, который представляет собой некоторую ось сознания, вокруг которой вращаются помыслы и чувства человека и с точки зрения которой решаются многие жизненные вопросы».

Система ценностных ориентаций является показателем развития личности. Под ценностными ориентациями понимается установка личности на те или иные ценности материальной и духовной культуры общества. Нравственные ценности рассматриваются как ценности индивидуального субъекта.

Задача нашего исследования заключалась в выявлении психологических особенностей ценностных ориентаций студентов педвуза и сопоставление их с основными христианскими ценностями, морально-нравственными заповедями, представленными в Новом Завете (Библия. Книги священного

писания Ветхого и Нового Завета. – Минск, 1992) .Степень религиозности студентов не изучалась.

В исследовании участвовали 63 студента II курса факультета подготовки учителей начальных классов (ПУНК) – 1 группа и 78 студентов II курса физико-математического факультета – 2 группа Славянского пединститута.

Для изучения ценностных ориентаций студентов мы использовали методику М. Рокича, основную на прямом ранжировании списка ценностей двух классов (по 18 ценностей в каждом). Первый класс включает ценности, важные для жизни человека в целом, как бы главные, конечные цели индивидуального существования личности. Это терминальные ценности (ценности – цели). Второй класс составляют ценности, предпочитаемые человеком в любой жизненной ситуации (образ действий, свойство личности). Это инструментальные ценности (ценности – средства).

Испытуемому предлагается сначала список (А) терминальных ценностей. А затем список (Б) инструментальных ценностей, он должен присвоить каждой ценности списка определенный ранговый номер, соответствующий тому значению, которое он придает данной ценности в своей жизни по сравнению с другими.

По результатам ранжирования ценностей каждым испытуемым мы выделили наиболее значимые для них ценности, получившие первое, второе и третье ранговые места. А также выделили ценности, которые оказались для испытуемых почти незначительными, получившие последние три ранговых места.

В исследовании установлено, что значительное количество студентов обоих факультетов (от 20% до 78,2%) отдало предпочтение таким терминальным ценностям как: «здоровье», «любовь», «счастливая семейная жизнь», «наличие хороших и верных друзей», «материальная обеспеченность»; и таким инструментальным ценностям как: «воспитанность», «аккуратность», «жизнерадостность», «образованность», «рационализм», «честность». В то же время не являются важными для студентов некоторые общечеловеческие ценности: «познание», «развитие», «труд», «продуктивная жизнь», «счастье других». Студенты мало придают значения таким традиционным ценностям как «красота», «жизненная мудрость», «общественное признание», непримиримость к недостаткам в себе и других». Недостаточное значение придается и таким личностным ценностям как: «смелость в отстаивании своих позиций», «самостоятельность», «самоконтроль», «творчество», «терпимость».

Сопоставление показателей ценностных ориентаций студентов II курсов факультета ПУНК и физмата дает основание говорить о тенденции к их соответствию. Однако между ними есть и заметные различия. Так, студенты факультета ПУНК в большей степени, чем студенты физмата, отдают предпочтение таким ценностям как: «любовь», «наличие хороших и верных друзей», «уверенность в себе», «воспитанность», «исполнительность», «жизнерадостность», «непримиримость к недостаткам», «честность». Что

касається студентів фізмата, то вони більше значення надають таким цінностям як: «активна діяльність життя», «матеріально забезпечена життя», «аккуратність», «раціоналізм», «тверда воля», «смелість», «самоконтроль».

При аналізі результатів дослідження ціннісних орієнтацій студентів ми спробували встановити ступінь зв'язи їх з основними морально-нравственными заповідями християнства, представленими в Нагорній проповіді і других главах Євангелія від Матфея (Біблія, Мінськ, 1999) в формі утверджень – цінностей християнського змісту:

Дружелюбними надо бути не тільки з близькими людьми.

Не осуджати других за неправильні поступки, недоліки (не судити других).

Прощати недругів, прощати нанесені образи.

Прощати людям їх помилки.

Помогати (давати гроші в борг) просящому.

Помогати більше, ніж просять.

Уважати навіть слабких і безпорадних

Отстаивати правоту.

Пислушуватися до думки батьків.

Займаючись матеріальною благополуччям – не головне в житті.

В спілкуванні надо бути тактичним, сдержаним, але не дерзким (ця цінність є «центральною»).

Не оговаривати других (не лжесвідетельствовать), навіть ради власного благополуччя.

На нас цікавив питання про те, з якими ціннісними орієнтаціями студентів співвідносяться основні християнські цінності, в якій ступені морально-нравственными заповіді християнства представлені в їх ціннісних орієнтаціях.

Сравнительний аналіз морально-нравственных заповідей християнства і ступені вираженості деяких ціннісних орієнтацій студентів, виявлених в нашому дослідженні, дозволив виявити між ними схожість за змістом.

Так, християнська цінність: «дружелюбними надо бути не тільки з близькими людьми» співвідноситься з інструментальною цінністю «вихованість» і термінальними цінностями «любовь» і «наличие хороших і вірних друзей», які майже в однаковій ступені характерні для великої кількості наших випробуваних, особливо першої експериментальної групи (факультета ПУНК). На перші рангові місця ці цінності поставили відповідно 42,8% і 60,3%; 20,76% студентів першої групи і 37,1%; 52,6% і 17,9% студентів другої експериментальної групи.

Християнські цінності: «не осуджати других за неправильні поступки, недоліки (не судити других)», «прощати людям їх помилки» за змістом співвідносяться з інструментальними цінностями: «терпимість» і

«широта взглядов». Однако эти ценности на первые места поставило небольшое количество студентов: 11,1% студентов первой группы и 10,25%-второй группы. На последние места эти ценности были поставлены относительно большим количеством студентов: 19,04% - первой группы и 19,23% - второй группы.

Христианские ценности: «помогать просящему»; «помогать больше, чем просят»; «уважать даже слабых и беспомощных» по содержанию соотносятся с инструментальной ценностью «чуткость» и терминальной ценностью «жизненная мудрость». На первые ранговые места эти ценности поставили соответственно всего лишь 17,5% и 14,3% студентов первой группы и 11,5% и 10,3% студентов второй группы.

Христианская ценность «отстаивать правоту» сходна по содержанию с инструментальными ценностями: «смелость в отстаивании своего мнения и своих взглядов» и «непримиримость к недостаткам в себе и других, а также с ценностью «твердая воля». Эти ценности слабо проявляются в сознании наших испытуемых. На первые места их соответственно поставили только 3,2%, 7,9% и 6,3% студентов первой группы и 10,2%, 1,3% и 15,4% студентов второй группы. В то время как на последние места эти ценности поставили соответственно 27%, 58,7% и 19,7% студентов первой группы и 17,9% , 47,4% и 15,12% студентов второй группы. Это, видимо, свидетельствует о том, что у современной студенческой молодежи недостаточно развита воля. Критика и самокритика, они не придают особого значения христианской ценности «отстаивать правоту».

Христианская ценность «прислушиваться к мнению родителей» по своему содержанию сходна с терминальной ценностью «жизненная мудрость». На первые ранговые места эту ценность поставили 9,5% студентов первой группы и 10,8% студентов второй группы. А на последние места соответственно: 22,2% и 12,8% студентов. Данные нашего исследования показывают, что студенты недооценивают мнение родителей, не стремятся прислушиваться к их мудрым советам.

Христианская ценность «Забота о материальном благополучии – не главное в жизни» соотносится с терминальной ценностью «материально обеспеченная жизнь» и инструментальной ценностью «высокие запросы». На первые места эти ценности поставили соответственно 15,8% и 7,9% студентов первой группы и 34,9% и 11,5% студентов второй группы. Результаты эксперимента показали, что для большинства наших испытуемых материальное благополучие не главное в их жизни, особенно для испытуемых первой группы (студенты факультета ПУНК), студенты же физмата больше значения придают материальной обеспеченности. Однако высокие запросы слабо проявляются у испытуемых обеих групп.

Христианская ценность «в общении надо быть тактичным, сдержанным, но не дерзким» по содержанию сходна с инструментальной ценностью «самоконтроль». На первые ранговые места ее поставили немногие студенты, соответственно, первой группы – 6,3%, а второй – 14,1%. Этой христианской

заповіді більшість наших испытуемых значення не придають, хоча вона вважається «центральною».

Християнська цінність «не оговаривать других (не лжесвідетельствовать), даже ради собственного благополучия» схода с інструментальною цінністю «честность». Многие испытуемые поставили эту цінність на первые ранговые места; 39,7% студентов первой группы и 28,2% - второй. На последние места ее поставили только 4,8% студентов первой группы и 7,7% - второй группы. В большей степени этой заповіді придають значення студенти факультета підготовки учителів начальных классов (ПУНК).

Итак, результаты сравнительного анализа морально-нравственных заповідей християнства и цінностных ориентаций студентов позволяют сделать вывод о том, что християнские заповіді составляют основу цінностных ориентаций студенческой молодежи, ориентирует ее на совершенствование качеств личности и поведения. Християнство способствует формированию духовно богатой личности будущих учителей.

Гуляр О.О.

СПІЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ, ГРОМАДСЬКИХ ТА БЛАГОДІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У НАДАННІ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ ТА РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ДОПОМОГИ ДІТЯМ З НЕБЛАГОПОЛУЧНИХ СІМЕЙ

Сучасний етап розвитку нашої держави характеризується глибокими соціально-економічними і політичними перетвореннями, культурним оновленням суспільства, що зумовлює процес духовного відродження країни.

У результаті цього загострюються суспільні суперечності, на перший план висувуються питання виховання підростаючого покоління, значення релігійної освіти у соціальному вихованні, розробки нових соціальних умов діяльності школи, її взаємодії з релігійними громадами, поліпшення якості сімейного виховання як необхідних умов стабілізації суспільних відносин.

Виховання дітей починається у сім'ї. Всі інші соціальні інститути включаються у виховний процес значно пізніше, коли формування основних рис характеру дитини вже започатковано. У сім'ї закладаються основи фізичного, інтелектуального, морального й духовного розвитку дитини, формуються громадянські почуття, світогляд, естетичні смаки. Особливий приклад батьків, їх ставлення до праці, громадського життя, релігії, принципів, чесність, доброта і чуйність, бережливість, простота і скромність є для дитини прикладом для наслідування.

Проблема розвитку сім'ї, виконання нею основних функцій (комунікативна, виховна, регулятивна, рекреативна), причини розлучень, впливу сімейного мікроклімату на процес сімейного виховання та формування особистості дитини, формування педагогічної культури батьків, проблема сімейної дисгармонії, сімейних конфліктів має значну історію,

джерела якої сходять у далеке минуле і тісно пов'язані з проблемою сімейного неблагополуччя.

Прогресивні педагоги минулого пояснювали ці явища незадовільними умовами виховання дітей і вели пошук науково обгрунтованої системи сімейного виховання (М.Тюйо, Я.М.Каменський, П.Ф.Лесгафт, Д.Локк, І.Г.Песталоцці, М.І.Пирогов, К.Д.Ушинський та ін.). Звертання цих відомих педагогів до проблеми сім'ї не було випадковим. Воно було природним і закономірним аналізом гострої зацікавленості до проблем людини і суспільства, до засобів і шляхів їх удосконалення і перебудови.

Зокрема, М.Тюйо підкреслював, що будь-яке виховання повинно прагнути до того, щоб переконати дитину, що вона здатна до добра і не здатна до зла, що вона морально вільна.

На сучасному етапі однією з актуальних проблем, яка привертає особливу увагу соціологів, педагогів, психологів, демографів в Україні є проблема розвитку, становлення, зміцнення сім'ї, відродження її духовної та релігійної культури, сімейних традицій, поліпшення якості сімейного виховання, емоційно-психологічного мікроклімату сім'ї.

Сімей, у яких би не виникали труднощі, конфлікти практично немає. Але різними бувають шляхи подолання таких труднощів, різними можуть бути моральні погляди батьків до проблеми духовного розвитку дитини, ставлення їх до релігії, до обов'язків на роботі і вдома.

За останні роки в Україні відмічається зростання кількості сімей, які в силу суб'єктивних та об'єктивних причин не можуть повноцінно виконувати покладені на них суспільством функції. Серед найголовніших причин сучасної соціально-педагогічної ситуації у суспільстві можна визначити такі:

зовнішня: незадовільне соціальне-економічне становище та морально-правовий статус сім'ї у суспільстві;

внутрішня: низька психолого-педагогічна культура й підготовка батьків до виховання дітей у сім'ї.

Тому особливої уваги потребують неблагополучні сім'ї, бо погіршення соціально-економічних, санітарно-гігієнічних, побутових, психологічних умов життя сім'ї, відсутність високих ціннісних орієнтацій, низький рівень відповідальності та юридично-правового і морально-етичного обов'язку батьків зумовило зростання їх кількості.

Неблагополучна сім'я характеризується зміщенням окремих функцій. Помітно знижується репродуктивна функція, зменшується можливість задоволення матеріальних потреб, змінюється організація змістовного дозвілля і, що особливо важливо, не задовольняються у достатній мірі психосоціальні потреби. Внаслідок порушення емоційного зв'язку з батьками, дитина у такій сім'ї, втрачає почуття безпеки.

У неблагополучній сім'ї спостерігається стан психічної дестабілізації всіх її членів, порушується почуття психічної рівноваги, між дорослими часто виникають гострі конфлікти, які утруднюють процес виховання дітей. Особливо удосконалюється цей процес у період вступу дітей у підлітковий

вік, коли різко загострюються їх реакції на всі події, що відбуваються у сім'ї, у результаті чого підвищується ймовірність асоціальної поведінки у дітей.

Найбільш небезпечним у таких сім'ях є те, що батьки не приділяють достатньої уваги дітям, що вони не стають центром духовного життя дитини, що їх оточує атмосфера духовної порожнечі, убогості, що вони живуть серед людей і не знають їх. Всі ці недоліки, прорахунки у системі сімейного виховання негативного позначаються на формуванні особистості дитини. Так, існуючі, у неблагополучних сім'ях споживацьке ставлення до життя, негативне ставлення до праці, невідповідність моральних, естетичних, релігійних установок сім'ї установок суспільства, відсутність єдності у життєвих позиціях батьків, невміння раціонально вирішувати сімейні проблеми, враховувати у сімейному житті індивідуальні інтереси, погляди, смаки кожного з членів сім'ї, негативний стиль життєвих взаємовідносин (грубість, байдужість, роздратованість, нервозність, відсутність чуйності і милосердя до членів сім'ї, взаємодопомоги, доброзичливості та ін.) – все це сприяє створенню негативного емоційно-психологічного сімейного мікроклімату, несприятливих умов для виховання дитини.

Це висуває перед державними, громадськими, благодійними організаціями питання надання кваліфікованої допомоги неблагополучним сім'ям з урахуванням ситуації розвитку кожної такої сім'ї, виховного потенціалу сім'ї, індивідуально-психологічних особливостей дитини, педагогічної культури батьків тощо.

Проблемами пошуку оптимальних шляхів розвитку сім'ї, умов її існування та розв'язання покладених на неї соціально-психологічних, психолого-педагогічних проблем велика увага приділяється вченими України (Т.Ф.Алексєєнко, І.Д.Бех, Т.В.Говорун, А.К.Дмитренко, О.М.Докукіна, Т.В.Кравченко, З.Г.Кісарчук, Н.В.Лавриненко, В.Г.Постовий, М.П.Стельмахович, Б.Г.Херсонський, О.Л.Хромова, Л.В.Чуйко, Ю.М.Якубова та ін.).

Процес розвитку і формування особистості дитини залежить від природних факторів, умов соціального середовища і виховання. Як відомо, сім'я є активною виховною силою, але водночас виступає і об'єктом педагогічного впливу школи. А для дитини соціальним і виховним середовищем є не тільки колектив сім'ї, а й клас, школа, де вона навчається, позашкільні установи, різні громадські організації, об'єднання, до яких діти входять. Кожний колектив є складовою частиною нашого суспільства і має свій специфічний виховний потенціал, але тільки при єдності, взаємодопомозі один одному, вони зможуть забезпечити цілеспрямований виховний вплив на дитину.

Перебудова негативних внутрішньосімейних стосунків дорослих і дітей, створення сприятливих умов для здійснення єдиної лінії педагогічної взаємодії на дитину з боку сім'ї і школи можливі за умови цілеспрямованого використання виховного потенціалу сім'ї і при спільній спрямованості дій батьків і школи на дітей.

Ця спільна діяльність, яка побудована на принципах добровільності, зацікавленості, повинна привести до перебудови стосунків між батьками, дітьми, вчителями, встановлення між ними контактів і взаєморозуміння.

У сучасних умовах демократизації школи, особливого значення набуває подолання авторитарності у роботі з батьками: засудження за прорахунки і помилки у системі сімейного виховання, репресивні засоби розв'язання конфліктів між сім'єю і школою, подолання пасивності, недовіри до школи, ліквідації позиції співіснування між школою і сім'єю.

Таким чином, спільна діяльність державних, громадських, благодійних організацій полягає у тому, щоб допомогти дитині з неблагополучної сім'ї адаптуватися у шкільних умовах, захистити від негативного впливу сімейного неблагополуччя, використати позитивний виховний потенціал неблагополучної сім'ї, щоб скоригувати сімейне виховання, а також потребує від цих організацій глибокого знання особливостей розвитку сучасної сім'ї, методики її вивчення і організації роботи з батьками, вибору найефективніших форм і методів роботи з неблагополучними сім'ями. Проблема виховання дітей у неблагополучних сім'ях, особливо у зв'язку з сучасними складними соціально-економічними обставинами, духовною нестабільністю у суспільстві – дуже актуальна. Вирішувати її можна завдяки об'єднанню цих організацій, що сприятиме консолідації позитивних впливів створенню навколо дитини здорового дозвілля.

Життєдіяльність кожної сім'ї має свої особливості, створює певні умови виховання, які щоденно безперервно впливають на формування особистості дитини. У зв'язку з цим є необхідність значного посилення уваги з боку держави, громадськості, школи до проблем сім'ї, створення якісно нової концепції, психолого-педагогічної, матеріально-економічної допомоги, підтримки сім'ї в Україні. При цьому в суспільній свідомості відбувається значне якісне зрушення у бік пріоритетності гуманістичних цінностей, коли першочерговими є питання морального осмислення діяльності.

Разом з тим існування сім'ї у сучасних умовах все більше стає глибоко проблематичним на фоні загальної соціальної кризи людства з її похідними – екологічною, демографічною, політичною, економічною та іншими кризами. Все гостріше постають питання: як жити, щоб зберегти природу, культуру, народ, уникнути сімейних конфліктів, не загубити себе.

У зв'язку з цим істотно зріс інтерес до релігійних вчень, що завжди порушують проблеми загальнолюдського значення – життя і смерті, добра і зла, істини, проблему віри і дають власну специфічну інтерпретацію їх розв'язання. Водночас повернення і розвиток інтересу до релігії – це реакція на відроджувальні процеси, які нині відбуваються в Україні і характеризуються змінами світоглядної парадигми й ціннісних орієнтацій, своєрідними світоглядними зрушеннями і поворотами як в соціумі, так і в особі.

А заповнення духовного вакууму релігійною інформацією, спричинює нині присутність компоненту релігійності в усіх виявах людського світу.

Формування принципово нових підходів до усвідомлення ролі релігії та форм її співробітництва з іншими соціальними інститутами виховання у суспільстві вимагає зміни соціальних феноменів і логіки оновлення суспільного життя, необхідності формування особистості на культурологічних задачах загальнолюдських духовних і матеріальних цінностей, права сім'ї на вільний вибір релігії чи атеїзму.

Поява нових форм взаємодії релігії та культури пов'язана з переосмисленням питання про значення релігійної освіти у соціальному вихованні. Вона доцільна й потрібна саме у зв'язку з тим, що загальний гуманний зміст релігійних вчень відповідає тенденціям гуманізації і демократизації нашого суспільства.

Релігійна освіта узагальнює різноманітні явища історії та культури народу, надає їм глибокого морального сенсу. Тому ознайомлення з релігійною спадщиною дітей та їх батьків дає змогу висвітлити нові грані національної історії і культури. Розв'язання проблеми вивчення історії релігії в загальноосвітній школі може здійснюватися факультативно, тим самим підвищуючи рівень світоглядної культури учнів; виробляючи в них вміння розбиратися в складних релігійних процесах як минулого, так і сучасності; визнаючи місце певних релігій як соціального явища в культурі та духовному житті народів світу.

Проте релігійна освіта це не лише звернення до своєї історії. Релігійне вчення – є певною цілісною мораллю, що поєднує релігійне і загальнолюдське. Саме ці аспекти релігійного вчення здатні об'єднати всіх: і суспільство, і навчальні заклади, і різні релігійні конфесії. Взаємодія школи і релігійних громад сприятиме формуванню у дітей інтерсоціальних якостей, необхідних для життя в єдиному світовому просторі, залученню їх до світової культури, її цінностей, а також вчитиме протистояти виявам псевдоморалі.

Релігійна освіта у школі і поза її межами передбачає проведення уроків з історії релігії та релігієзнавства, що відображають загальнолюдські цінності, сприяють відродженню української нації і державності. Ні атеїзм, ні релігія не доводять незаперечність істини тієї чи іншої ідеології. Вони повинні гарантувати кожному учневі право вільного вибору. У цьому полягає однакове ставлення школи як державного інституту соціального виховання до всіх релігій, напрямів, течій, без надання переваг жодній з них.

Суто релігійне виховання і відокремлена від релігії система соціального виховання, на жаль, не змогла наблизитися до повного розв'язання проблем формування людини. Це підтверджують і вітчизняна, і зарубіжна соціально-педагогічна практика. Необхідність морального оновлення суспільства, гуманізація і демократизація суспільного життя забезпечать умови для встановлення відносин співробітництва між державними соціальними та конфесійними інститутами, церквою, релігійними громадами у формуванні освіченої, морально й естетично розвиненої особистості.

Вчені (М.Бабій, В.Бондаренко, В.Єленський, П.Косуха, В.Климов та інші) вказують, що надмірна політизованість суспільства на початкових етапах виховання дитини, як у сім'ї так і у школі, веде до зворотних результатів. Тому так важливо акцентувати на значущості моральних цінностей виховання. Треба знайти момент, коли можна наблизитись до дитини, до сім'ї і відкрити її духовні цінності, подаючи політичний світ як взаємодію різних соціальних інституцій. Не заперечуючи важливості релігійної освіти, треба якомога краще визначити той момент, який би був найоптимальнішим для дитини з неблагополучної сім'ї, щоб вона сприйняла і зрозуміла ці духовні цінності.

Таким чином релігійне мікросередовище може бути для дитини, її батьків тим осередком смислу, що має значення абсолютної повноти і абсолютної точки відліку суцього, стимулом і зразком смислотворення, предметом найвищих і найостаточніших поривань.

Література

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-метод. посібник.- К.: ІЗМН, 1998.- 204 с.
2. Бучма О.В. Особа в системі релігійних відносин: Автореф. дис. ...канд. філософських наук.- Київ, 1997.- С.3-4.
3. Гуляр О.О. Конфліктна сім'я та її вплив на формування особистості дитини. Методичні рекомендації по роботі з "дітьми вузиці" – К.: УДЦССМ, 1999.- С.64.
4. Гюйо М. Воспитание и наследственность: СП.: Тип. т-во "Народная польза", 1899.- С.27-34.
5. Зайцева З.Г. Неблагополучна сім'я та її вплив на формування особистості дитини. // Соціальна підтримка молоді сім'ї.- Вип.І.- К.: 1994.- С.76.
6. Зверева І.Д., Коваль Л.Г., Фролов П.Д. Діагностика моральної вихованості школярів.- К.: 1995.- 141 с.
7. Конвенція ООН про права дитини.- К.: Столиця, 1997.- С.32.
8. Кремень В.Г. Формування особистості в умовах розвитку української державності. // Освіта.- 1999.- № 12.- С.1-2.
9. Постовий В.Г. Найвищі цінності родини – духовні. // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді.- Збірник наукових праць.- Київ: Пед.думка, 1999.- Кн.І.- С.98-106.
10. Постовий В.Г. Виховна сила української родини і соціалізація дітей в нових умовах. Розділ 5. // Про становище сімей в Україні / Доповідь.- К.: Н.В.Ф. студцентр, 1999.- С.78-96.
11. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка.- К.: Рад.школа, 1978.- С.152-208.

БІБЛІЙНІ МОТИВИ В ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ВИСОКОЇ ДУХОВНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Відродження національної культури, духовних основ буття українського народу є однією з головних вимог суверенного сьогодення України.

Як засвідчує історія людства, вага й важливість моральних цінностей зростає у непрості, переломні періоди життя як окремої особистості, так і цілих народів та держав, коли руйнуються узвичаєні засади людського існування, а нові цінності ще не вкоренилися ні в серцях, ні в головах. У формуванні духовних підвалин української нації, активного виявлення її державотворчих засад неocenна роль належить християнській моралі.

Молодь через вивчення основ християнської моралі прилучається до нових знань, по-новому осмислює власне життя, виходить з-під влади гріха й беззаконня. Тому найголовнішим є духовне зростання людини. Упродовж віків складався загальнолюдський ідеал людини, для якої характерні такі морально-духовні цінності, як доброта, чесність, працьовитість, вірність, безкорисливість, довірливість, скромність, добросердечність, стриманість, сором'язливість, мужність, сміливість, порядність, благородність, гуманізм, милосердя, національна гідність тощо.

В усі часи засуджувались жорстокість, пожадливість, лицемірство, підлість. Кожен народ, кожна нація мріяли про ідеал людини, вкладали в нього свої уявлення про добро, гуманізм, красу.

Мораль і духовність будуть існувати доти, доки буде існувати людина, суспільство. Моральні норми тісно пов'язані з простими нормами взаємин людей, які зафіксовані ще в Біблії: “Шануй свого батька та матір свою”, “Не вбивай”, “Не чини перелюбу”, “Не кради”, “Не свідчи несправедливо проти ближнього свого”. Отже, говорячи про Біблію, ми мусимо пам'ятати, що йдеться про головну культову книгу християнської релігії. І саме ця обставина є тим началом, що об'єднує воедино змістовне розмаїття тематики історичної з ритуальними та юридичними кодексами, хронік - з народним епосом, філософських мотивів та книги Йова – з любовною лірикою Пісні Пісень.

Біблія – це глибоко символічна книга, вона прагне чітко виписати, що є добро, а в чому сутність зла. Подає численні кодекси, моральні приписи – якою має бути людина, як вона мусить ставитися до інших людей, за якими законами жити. Біблія не просто декларує тезу, що щасливе майбутнє в руках кожного з нас, що його запорукою є ідея спасіння душі, шлях морального вдосконалення людини.

Біблія жива й зараз, тому що вона актуальна і корисна. Її корисність полягає в тому, що ця книга є джерелом великої мудрості.

Виховний ідеал християнства – питання складне й неоднозначне. Багато мислителів і педагогів серйозно займалися цим питанням. Відомий педагог,

професор Григорій Ващенко стверджує, що виховний ідеал – це образ ідеальної людини, на який має орієнтуватися педагог, виховуючи молоде покоління. Риси цього ідеалу простежуються в книгах Святого Письма, перш за все, в Євангелії і Посланнях Апостольських.

Слід також виділити релігійне вчення Памфіла Даниловича Юркевича, педагога і філософа. Розуміння П.Д.Юркевичем сутності виховання гуманності в дітей, як і будь-яка система педагогічних поглядів, ґрунтується на певній філософській основі. Вчений приймає догмати християнства про людину, створену Богом за своїм образом та подобою, відстоював ідею її високого призначення, що знайшли своє висвітлення і обґрунтування в працях з філософії: "Серце та його значення у духовному житті людини, згідно з ученням слова Божого"(1860), "Мир з ближнім як умова християнського співжиття" (1861), та з педагогіки "Чтенія о воспомінаніи" (1865) і "Курсъ общей педагогики съ приложениями" (1869).

Релігія завжди посідала значне місце в житті українського народу, про що свідчить її нинішнє інтенсивне відродження та провідна роль у духовних процесах, що відбуваються в нашому суспільстві. Християнська релігія у своїй основі є духовною, оскільки її ідейно-емоційний центр становить любов – найвищий злет людського духу, де справжній християнин досягає щастя душевної гармонії. Відродження духовності через повернення до Бога – надійна дорога до оздоровлення нашої нації. Також треба вивчати слово Боже, просвітляти свій розум, розвивати здібності і таланти, пестували любов до істини і краси. Треба вивчати Святе Письмо, твори стародавніх і сучасних філософів, поетів, істориків, зберігати старовинні рукописи, шедеври мистецтва, ікони. Все це допоможе сформувати високі істини християнської науки і моралі (6, с. 7).

Оскільки Біблія – головна культова книга християнства, то цілком закономірно першою головною заповіддю буде "Люби Господа Бога твого всім серцем твоїм, і всією душею твоєю, і всім розумінням твоїм" (Матвія, гл. 22:37). Це, перш за все, означає творити себе за законами, продиктованим Святим Письмом, звертати своє життя за законами Божими. Отже, якщо кожен із нас ставився б до свого ближнього так, як до самого себе, наскільки досконалішим став би наш світ!

Отже вплив Біблійних заповідей на розвиток української літератури надзвичайно великий. Протягом століть письменники засвоювали зі Святого Письма вироблені жанрові та стилістичні форми, плідно використовували сюжети, запозичували образи, приймалися поетичним духом першотвору.

У давній українській літературі біблійні книги сприяли становленню оригінальної літератури, зокрема ораторсько-проповідницької, житійної тощо. Теми, образи й посилення на Біблію надзвичайно часті в літописах та інших світських пам'ятках. Особливо вражає велика кількість язичеських образів у "Слові о полку Ігоревім". Прекрасний знавець народної поезії, давнослов'янської міфології, автор поеми називає руський народ внуками сонячного бога Даждьбога, вітри – Стрибожими онуками, співця Бояна –

Велесовим онуком, Руську землю, хрещення якої відбулось наприкінці X ст., визначає як землю язичеського бога Трояна.

Крім літописів, на Русі були поширені проповіді, представлені різними повчаннями і словами. У них прославлялись християнські свята, розкривався смисл християнської символіки чи епізодів і образів “священного писання”, засуджувалися пороки, вихвалялись добродетності, розроблялись основні моральні положення нового християнського світогляду. Найвидатнішими представниками урочистого красномовства були Іларіон (XI ст.) Кирило Туровський (XII ст.).

Поширеним був на Русі і жанр агіографічної літератури – так званого житія святих, тобто християнських подвижників, що прославились своїм благочестям і аскетизмом або загинули від руки язичників чи іновірців. Великого поширення набули збірники коротких гостросюжетних оповідань з життя монахів якого-небудь монастиря або скита і такі збірники називалися патериками. Одним із таких був Києво-Печерський патерик – збірник оповідань про заснування Печерського монастиря і про його перших діячів.

Існували “ходіння”, в яких розповідалось про цікаві мандрівки у “святу землю” – в Палестину. Автори “хожденій” викладали не тільки біблійні легенди, зв’язані з тим чи іншим містом, а й описували архітектурні споруди, природу, місцеві звичаї. Широкою популярністю продовжувало користуватися “Житье и хождение Данила, руськыя землі игумена” – один з кращих зразків паломницької літератури не лише часів Київської Русі, а й всього середньовіччя.

Сюжети й образи Святої Книги плідно використовуються в українській поезії (Лазар Баранович, Г.Смотрицький, І.Вишенський, Г.Сковорода та ін.).

Один з найкращих творів І.Вишенського “Послання до єпископів”, де він порушує питання про те, чи мають право уніати гендлювати вірою, виступати за возз’єднання західної та східної церков, учити людей, як жити, адже вони самі ведуть розкуте життя. У “Посланні” автор виявляє схвильованість, обурення вчинками служителів церкви. І.Вишенський то глузує з уніатів, то пророкує їм страшні пекельні муки, то щиро радить опам’ятатися, повернутися до єдиновірців, до свого народу.

Письменник висуває п’ять ступенів, через які повинні пройти духовні особи, щоб освятитися святим духом, який давав би їм право змінювати церковні закони. Відповідно до цих ступенів він розглядає життя єпископів – зрадників і переконливо доводить, що вони жодного з них не пройшли.

Перший ступінь – це хрещення вірою в ім’я отця і сина і святого духа.

Другий – у вірі виконати шість заповідей.

Третій – відректися у цьому світі від своєї душі.

Четвертий – залишити дім, села, маєтки, мирське дружество.

П’ятий – жити бідно.

Викриваючи єпископів, Вишенський підкреслює, що вони не тільки не виконували заповідей, а, навпаки, постійно порушували їх і, наче ті ненаситні п’явки, смоктали “пот кровавий” своїх парафіян. Полеміст змальовує

єпископів злочинцями, які, сміючись і граючись, пожирають награване, "...сами і з своїми слуговинами ся прекормлете, оных труд і граючи, пожираете, горелки препущаные курите, пиво трояковыборное варите и в пропасть ненасытного чрева вливаете; сами и з гостими ся своими пресыщаете, а сироты церковные алчут и жаждут..."» (2. с. 93). Чи ж можуть бути такі нелюди наставниками народу? Звичайно, ні!. Це підтверджує кожний рядок послання, за яким відчувається біль автора, гостра ненависть до ненажерливих леонтіїв, потіїв та кирилів. Полеміст наголошує, що єпископи не мають права називатися навіть духовними пастирями, вони - зрадники, які нестерпно експлуатують народ. Отже, мучителі народу, взяті разом, являють собою бездонне "ненаситне черево".

У новій українській літературі теми й образи біблійних книг з'являються переважно як алегорії, переосмислюються авторами, стають мандрівними сюжетами.

Біблія цілком – від Святого Духа: одкровення в слові Божому. Якщо мова пророків йде від неба, відкритого для землі, то твори Т.Шевченка – це слово людське, земне, що містять духовну силу і скарб мистецький, як дар Божий. Тож Шевченко був співець від пророків і апостолів. Поет широко використовує у своїй творчості рядки Біблії: "Подражаніє 11 псалму", "Во Іудеї во дні они", "Осії. Глава XIV", "Марія", "Подражаніє Іезекілю" та ін. Вірші Т.Шевченка, створені під впливом Писання, містять поетичне натхнення як від пророцтв і псалмів Біблії, так і від євангельських книг. Тому, Т.Шевченко, прийнявши повчення праведного Ісаака Сіріна: "люби грішника, але ненавидь діла його", в душі найвищої заповіді Нового Заповіту проголошує:

... там будем жить, людей любить,
святого Господа хвалить (8, с. 370).

Шевченків шлях до цього лежить через бурхливі суперечності почуттів, з вулканічною силою козацького гніву і прокляття на людотерзання, на катів-нелюдів, що розпинають праведних.

Через твори проходять душевні драми, обурення і пошуки, горе і надії, каяття, образи і зрештою, над усім – молитовне звернення до Божого милосердя.

...Боже милий!
Як хочеться жити,
і любити Твою правду,
і весь світ обняти (8, с. 460).

Поет нагадує, що молячись, люди приймали в душі і серця наймогутніше світло для боротьби зі злом і несправедливістю. Тож беручи для життя милосердну заповідь Христа Спасителя, "що на ній небеса зиждуться", Т.Шевченко втілює непереможність і могутність, як нерушимі сили, що зміцнюють дух і слово людське.

В Біблії - слово Духа Святого сказане в безпосередньому зв'язку з земним пришествям Господа; а в "Кобзарі", - відгомін найвищої правди".

По закону апостола
Ви любите брата?
Суєслови, лицеміри,
Господом прокляті!
("Кавказ") (8, с. 264).

Таким чином, біблійні образи є основним засобом вічної боротьби Добра і Зла.

Не хватайте, не топчіте
Святого закона
І не кличте преподобним
Лютого – Нерона!
("Холодний яр") (8, с. 271).

До біблейної тематики зверталися також Леся Українка "Плач Єремії", "Саул", "Вавилонський полон", "Самсон", "Єврейські мелодії"; Іван Франко "Мойсей"; М.Костомаров, М.Старицький, Б. Антонович, Г.Хоткевич та ін. письменники.

Не стала винятком і українська література ХХ століття таких, як: П.Тичина, М.Зеров, М.Рильський, М.Бажан, Л.Первомайський, І.Драч, Л.Костенко та ін.

Та хто твої почислить ролі,
Хто оспіває до кінця
Мисливця славного у полі,
На сцені – людських душ ловця!
(М.Рильський, "Амвросій Бучма") (5, с. 34).

У цьому вірші використана притча з Біблії, коли Христос, побачивши рибалок, сказав їм "Ідіть зі мною, і я зроблю вас ловцями людей" (Матфій, 4:9). У переносному значенні – це люди, що своїм словом справляють великий вплив на інших.

Отже, слід ще і ще раз звертатися до Книги книг як до коду сучасного мистецтва – і тоді людина буде прагнути до самовдосконалення духовного і морального.

Література

1. Біблія. Новий Заповіт. – 296 с.
2. Вишенський І. Вибрані твори. – К., 1972. – 99 с.
3. Забіяка Віра. Біблійні крилаті вислови// Дивослово. - № 7. – 1995. – с. 28-29.
4. Куценко Леонід. Час вчитися любити. Біблія на уроках літератури. – Кіровоград, 1999. – 55 с.
5. Рильський М. Вибрані твори. – К., 1966. – 285 с.
6. Філарет. У нашого народу свій шлях до храму!// Освіта, 1995. - № 4. – С. 7.
7. Чижевський Дмитро. До світогляду Шевченка// Дивослово. - № 3. – 1993. – С. 35-37.

8. Шевченко Т. Кобзар. – К., 1983. – 571 с.

Вікторенко І.Л.

РОДИННЕ ВИХОВАННЯ І ДУХОВНІСТЬ.

Родина, рідне оточення – найвища і непроминальна цінність на землі. Вони дають життя дітям. В них дитина отримує перші враження про світ. Родина виступає як перше соціальне і емоційне мікросередовище, в якому розвивається та виховується людина з моменту її народження. Виховний феномен як і саму сім'ю нічим замінити не можна.

(Стельмахович М.Г. Українська родинна педагогіка. К.: 1999.С.277).

Як відмічав А.С. Макаренко, сім'я спрямовує розвиток дітей як своїм способом життя, характером взаємовідношень між подружжям, між старшим і молодшим поколінням, так і тими педагогічними засобами, які свідомо використовуються дорослими для досягнення певної виховної мети. Ведучим і основним фактором сімейного виховання великі педагоги вважали батьківський приклад. Цю думку підтверджують дослідження і інших вчених. Наприклад Є.В. Бондаренко (1985) серед факторів, які мають найбільш ефективний вплив на виховні можливості сім'ї виділяє «особистий приклад батьків, їх суспільне обличчя, авторитет, заснований на активній громадянській позиції, спосіб життя сім'ї, її традиції, внутрішньосімейні відносини, емоційно - моральний мікроклімат і т.ін.

Сім'я . родина являються одним з основних елементів соціуму. Це мала соціальна група, основана на шлюбі або кровних родинних зв'язках; члени родини пов'язані правами і обов'язками, сумісним веденням господарства, вихованням дітей і емоційною близькістю.

Як зазначає В.А. Семіченко (1998): «Зараз родина переживає важкі часи - ідеологічна та професійна орієнтація, пошуки нової роботи, визначення нових життєвих пріоритетів, а до того ще і нерозвиненість соціальних інститутів... Погіршилась соціальна робота з дітьми: кількість спортивних секцій, гуртків спортивного , культурного, оздоровчого характеру значно скоротилася. А ті, що функціонують, втратили державну підтримку, стали платними, то ж далеко не кожна родина може собі дозволити віддати туди дитину. Тому збільшилася кількість дітей, що тривалий час залишаються без догляду дорослих, батьків та вихователів.

Крім того, в родині , нажаль, втрачається авторитет матері і батька, на які спиралася традиційна педагогіка українців...»

Родина - це школа, де людина навчається, як жити в суспільстві... Батьки в родині мають виконувати функції педагога: освітню (передача життєвоznачущої інформації), виховну (засвоєння норм життя в людському суспільстві), розвивальну (підвищення індивідуального потенціалу).

Виховна функція сім'ї (функція первинної соціалізації дітей) заключається у формуванні особистості дитини, розвитку її здібностей, інтересів, мотивів, світогляду, духовної культури, передачі дорослими членами сім'ї соціального досвіду. Саме тут дитина засвоює суттєві правила поведінки. Родина формує ставлення до праці, до іншої людини, до світу природного і надприродного, до себе самого. Досвід показує достатньо наочно, що ніякі виховні заклади, навіть найкращі, не можуть виконувати роль, яку відіграє сім'я в вихованні дітей, не в змозі ефективно функціонувати, як навчальний виховний інститут суспільства без участі, допомоги сім'ї, без взаємодії з батьками. (Колодязникова М.Г. Дидактические возможности семьи и их использование в школьной практике. Якутск. 1993. С.13).

Саме родина вводить людину в світ соціальних відносин. Родина залишається тією непроминальною цінністю, що створює для людини відносно незалежне від соціальних катаклізмів середовище, атмосферу психологічної захищеності. Вона допомагає подолати життєві випробування, дає реальну підтримку, вселяє віру в власні сили і краще майбутнє.

Сім'я являється своєрідною мікромоделлю суспільства, тому громадянське становлення особистості, засвоєння суспільних норм і цінностей, пізнання інших людей і формування способу поведінки дитини, які мають свої вимоги в сім'ї, являються факторами соціалізації особистості.

Сьогоднішнім татам і мамам треба не відгороджуватись від нашої складної дійсності, а цікавитися політичним життям, привчати дітей уникати імпульсивної поведінки та не продуманої емоційної реакції на соціальні події, розмірковано оцінювати й аналізувати їх. Батькам необхідно мати чіткий світогляд, широку ерудицію, вміння відповісти собі і дитині на найважливіші питання, що хвилюють усіх - про людське буття, його сенс, про навколишній світ, державний устрій, про Батьківщину, про місце людини в суспільстві. Саме приклад батьків переконує дитину, що знання є способом пояснення її власного життя, що сьогоднішнє незнання -- не недолік, а стимул для подальшого навчання.

Отже, сім'я, родина -- основа формування людської особистості, що робить життя кожного щасливим, повноцінним, плідним. Недарма в народі кажуть: "Без сім'ї немає щастя на землі".

Тому, сім'я повинна бути щасливою, тобто такою, яка живе повноцінним життям, уміє цінувати особистість, в якій вироблена чітка стратегія виховання дітей.

В сім'ї особистість формується в природних умовах, вихователі тут найближчі і найдорожчі для дитини люди, з якими вона постійно спілкується і яким вона довіряє. Саме в сім'ї беруть початок світогляд, ідейні і моральні переконання, етичні і естетичні ідеали, смаки, норми поведінки, трудові навички.; дитина вперше прилучається до історії і культури свого народу, звичаїв, обрядів, усього способу життя.

Одним із засобів формування сучасної особистості, особистості чесної, добродійної, впевненої в тому, що людина створена для добра є використання в сімейному спілкуванні з дітьми біблійських оповідей, вірувань, міфів. Благодатне підґрунтя для цієї роботи буде в сім'ях, де мешкають представники 3, 4-х поколінь, де є бабусі і дідусі.

Тепер релігія визначається нормальним культурним явищем. Це дає змогу вільно знайомитись з Біблією та іншою біблійською літературою; вона стала доступна широким народним масам, розповсюдження її особливо виросло в наш час. Біблія читається все більшою і більшою кількістю людей і стає популярною книгою як в сім'ях простих людей, так і серед інтелігенції. З 1983 року для молодих читачів видається "Дитяча Біблія", яка по тиражуванню займає перше місце в світі. В ній оповіді скорочені і спрощені, враховуючи вік читачів.

Біблійська література дає змогу ознайомитись з християнською релігією, з вірою наших предків, котрі прийняли її понад 1000 років тому за часів князювання Володимира Святого. Діти ознайомляться з історією світу, матимуть уяву про Біблію, про духовний зміст християнської релігії, її історію. Біблійська література допоможе кожній дитині виховати в собі добре.

Дитяча Біблія знайомить юного читача з 10-ма заповідями, які близькі нам і виховують в дитині кращі людські якості: "Не вбий. Не кради. Поважай батька твого і матір твою..." (Дитяча Біблія. С.102).

Українські міфи характерні тим, що вони надзвичайно природні, пов'язані з побутом наших предків. Їхні персонажі переважно: батько-господар, мати-господиня, їхні сини, дочки, їхнє господарство - худоба, поля.

Релігійна свідомість українців формувалась на ґрунті найдавніших уявлень про Всесвіт. Це залишилось українцям в спадок від попередніх цивілізацій - трипільської, скіфської, слов'янської. Духовний досвід своїх предків українці передавали наступним поколінням у вигляді обрядів, звичаїв, казок, пісень, що необхідно для нормального повноцінного життя людини.

Зараз знову повертаються звичаї, обряди, відновлюється духовність, ритуали, пісні, танці, колядки, щедрівки, веснянки. Все це має величезне значення для української культури. А колядки, щедрівки, веснянки включені до програми початкових класів.

Колядка (від лат. *Calendae* – перший день кожного місяця), обрядова пісня у народів Східної Європи в т. ч. у слов'ян із побажаннями багатства, здоров'я та ін.; виконувались на Різдво (Советский энциклопедический словарь. М.: «Советская энциклопедия» .1985.С.605).

В колядках та щедрівках прославляється господар, прославляється сім'я, природні явища - сонце, місяць, зорі. Особливо колядки - це переважно величальні пісні, призначені кожній конкретній людині - господарю, господині, дитині...

Веснянки - стародавні обрядові ліричні пісні. Раніше веснянки вважали як такі, що мали магічне значення, збереглись як дитячі пісні, як пісні пробудження природи. (Там само .С 213).

З цими засобами усної народної творчості необхідно знайомити дітей, особливо в сім'ї.

Сьогодні, збагнувши якими можуть бути наслідки беззастережного споживацького ставлення до природних багатств, до навколишнього середовища, людство починає розуміти глибокий зміст вірувань своїх предків, спрямованих на гармонізацію душі і тіла, людини і природи. Подальший прогрес людського суспільства неможливий без розвитку культури, етики, моралі і духовності. Тому кращі представники науки і культури усіх країн світу сьогодні закликають людей повернутися до традиційних цінностей життя, вироблених людством протягом тисячоліть, цінностей закріплених біблійськими заповідями й настановами всіх релігій.

Література

1. Боровський Я. Є. Світогляд давніх киян.-К.: 1992.
2. Брайчевський М.Ю. Перше (Аскольдове) хрещення Русі 860 року //Наука і культура. Україна. Щорічник.-К.:1988- вип.22.-С.106-112.
3. Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях.-К.: 1992.
4. Грушевський М. З історії релігійної думки на Україні.-К.: 1992.
5. Головацький Я. Виклади давньослов'янських легенд, або міфологія.-К.:1991.
6. Духовная культура древних обществ на территории Украины.- К.:1991.
7. Енциклопедія українознавства.-Мюнхен-Нью-Йорк, 1949.
8. Життя Ісуса Христа. Євангелій Матвія, Марка, Луки та Івана.
9. Кравець О.М. Сімейний побут і звичаї українського народу.- К.: 1966.
10. Мельник В.М. Історична правдивість фольклору.(6-18 ст.).-Львів, 1968.
11. Моя книга біблейских рассказов.Made in Germany.1993.
12. Редько Ю. Світло з неба. – переказ.- К.: Веселка. 1992.
13. Скуратівський В. Берегиня.-К.:1987.
14. Українці: народні вірування, повір'я, демонологія.-К.:1991.
15. Українські народні казки, легенди, анекдоти.-К.:1989.
16. Франко І. Сотворення світу.-Нью-Йорк,1969.

Рукасов В.І., Внукова І.П.

СУЧАСНЕ СТАВЛЕННЯ ДО НАВЧАННЯ РЕЛІГІЇ

Ще не так давно будь-які публікації, що торкалися релігійної тематики, віри в Бога проголошувалися як пережиток у свідомості людини. І його необхідно було всіляко викорінювати. Догми казенного безбожжя настирливо насаджувалися системою державної пропаганди. Ними були

наповнені всі програми і курси вищих, середніх, спеціальних і початкових закладів. Результат очевидний: покоління громадян було ізольоване від багатющої скарбниці світової і вітчизняної культури. Вони не мали доступу до релігійно-філософських роздумів Г.С. Сковороди, П.Ф. Юркевича, В.С. Соловйова, М.О. Бердяєва, М.В. Гоголя, Ф.М. Достоевського, Л.М. Толстого та ін. В таких умовах здобути будь-яке серйозне знання про природу релігії, її роль в історії, в житті держави було майже неможливе.

Але в останні часи все змінилося навколо. І не тільки багато церковних авторів, але й світські дописувачі почали стверджувати, що лише віра в Бога може забезпечити духовне відродження суспільства. Релігія увійшла в повсякденне життя. На екранах телевізорів з'являються недавні “Богоборці”, як ревні прихильники релігії, відбуваються освячення бірж, пивоварень, військових частин. Різдво проголошується офіційним святом багатоконфесійної України.

Після того, як було знищено диктат державного безбожжя, настав період спокійного ґрунтового обговорення питання про роль церкви і релігії. Але часи казенного атеїзму не минули безслідно. В дискусіях про релігію відчувається дилетантизм ще яскравіше, ніж раніше.

Все це свідчить про те, що народні маси в цілому і, навіть, інтелігентні люди фактично не мають знань про релігію. Настала нагальна потреба отримати їх в процесі навчання в школі.

З метою вирішення цієї проблеми пропонуються різні підходи. При цьому виникають серйозні суперечки між прибічниками “конфесійного” і “культурологічного” оволодіння знаннями про релігію в школі.

Знищення державної безбожності означало розрив з цією практикою. Культурологічний підхід при вивченні релігії означає здобуття достовірної, підтверженої всією сукупністю досягнень різних наук характеристики природи і дійсної ролі релігії в культурі минулого та сьогодення.

Але релігійні діячі виступають проти вирішення цього питання таким способом. На протязі довгих років, коли значення християнської релігії в державі припинувалося та утискувалося, з'явилася необхідність виживання релігії, щоб забезпечити цілеспрямовану проповідь серед підростаючого покоління. Релігійні діячі часто стикалися з новими нормативними державними документами: актами, циркулярами, інструкціями і були вимушені так чи інакше обходити їх. Саме спадщина минулого, а також вторгнення іноземних проповідників, механічне копіювання плебейських цінностей Заходу, здичавіння суспільства, а крім цього природні для кожної церкви установки – все це приводило до того, що виникло настирливе прагнення так або інакше увійти до загальноосвітніх програм. Термін “освіта” трактується своєрідно.

Кожна церква розуміє під цим викладення свого власного віровчення: православна – православного; мусульманська – ісламу і т.ін. “Свою” релігію кожна церква вважає як єдиний, дійсний погляд на життя, що допомагає перетворити людину на духовну істоту. Така установка була проголошена ще

П.О. Флоренським, який стверджував, що саме православна християнська церква і виступає Стовпом, утвердженням вищої Істини.

Всі інші віровчення відкидаються як невірні, викликані духовними мотивами.

Навчання релігії полягає, за думкою церковнослужителів, в тому, щоб давати учням певні знання про релігію і церкву, ревно і послідовно при цьому навертати їх до віри в Бога, виховувати в ній. Релігійні наставники завжди мали право вкорінювати в уми дітей і юнацтва будь-які, навіть завідомо антинаукові уявлення і твердження аби вони лише відповідали віронавчальним установкам.

Право викладати релігійні знання визнавалося і визнається лише за людьми, які сповідують дану релігію, більше за священнослужителями. Про останнє особливо наполягають релігійні педагоги. Вони вважають, що тільки професійні проповідники зможуть розкрити всю глибину релігійної віри, її незамінну роль у житті людини. А невіруючий учитель, який про релігію знає тільки “з боку”, на їхню думку, не тільки не зрозуміє глибинної суті релігії, але й буде виступати як невірний або і відкритий її супротивник, який втлумачує молоді безбожні, атеїстичні погляди.

Фактично мова йде про конфесійне виховання, чітко зорієнтоване на молоде покоління.

Таким чином, виникло протистояння прибічників введення в загальноосвітню систему, з одного боку, релігійної проповіді, тобто “викладення релігії”, а з другого боку, - “викладення про релігію”, тобто, залучення до наукових знань про релігію. Воно (протистояння) відбувається на протязі всієї історії і врешті решт обумовлене глибокими типологічними різницями між науковим (світським) і релігійним знанням. В кожную історичну епоху форми такого протистояння і способи практичного вирішення вказаної проблеми залежали від загального соціально-історичного контексту.

Ще недавно жевріла надія на те, що усунення всіх перешкод стосовно проповіді релігійних цінностей буде допомагати укріпленню братерства і любові та згладжуванню релігійно-етнічних конфліктів. Але вона не виправдалася. Загострюється боротьба за моральний простір, зростає неприязнь та ворожість навіть між спорідненими церквами. Виникають релігійні течії (“Біле братерство”), які насаджують виключно **свою релігію та нетерпимість до православного християнства**, навіть з’являються спроби реставрувати язичницькі вірування як “дійсно національну” релігію.

Небезпечна також і агресивність зарубіжних традиційних релігій. Їхні представники, проявляючи цілеспрямовану бурхливу безцеремонну активність, стали організаторами різних конфесій, на яких нав’язують свій світогляд та переконання як загальноосвітню програму. Відомі також факти вторгнення в шкільні програми різнощиків різного роду окультних і псевдонаукових ідей, їх заклики не посилати дітей до загальноосвітніх шкіл.

За таких обставин організатори народної освіти повинні забезпечити школярам достовірну, засновану на історичних даних інформацію про об'єктивну роль релігії в культурі минулого і нинішнього часу, про різні зміни “ідеї Бога” в історії, що допоможе нейтралізувати своєкорисні конфесійні інтерпретації. Особливу роль повинна відігравати чітка орієнтація на результат дослідження релігії, отриманих всіма науками про релігію: історії, психології, археології, соціології, що відбивають сутність культурологічного підходу.

Церковні діячі виступають проти “світського” викладання релігії, вважають, що це завуальована антирелігійна пропаганда. Дійсно, така думка до певної міри справедлива, тому що настанови релігознавців будуть вступати у протиріччя з богословськими догматами.

Католицьке та православне християнство – це універсальні світогляди, що претендують на пояснення явищ як фізичного, так і духовного світу. Але існує несумісність релігійних догм і наукових досліджень в галузі астрономії, фізики, хімії, біології. Питання про вивчення сутності релігії, її значення в житті суспільства необхідно винести за межі ідеологічної конфронтації, розглядати його педагогічні аспекти з урахуванням історичного досвіду предмета навчання в системі освіти.

Нині відбувається обговорення в нашому суспільстві про доцільність виділення релігії як спеціального навчального предмета в середній школі. Однак, ще не існує ні одного підручника з питань викладання релігії в школі. А крім того поки що не можна говорити і про професійно підготовлений вчителів, які б викладали цей предмет.

Крім того існує думка про те, що знання про релігію учні будуть одержувати на уроках історії, біології, літератури, психології і т.д. Релігія завжди була пов'язана з багатьма формами культури і громадського життя: з наукою, політикою, літературою, мораллю, мистецтвом. До завдання викладачів, вчителів відповідних предметів входить обов'язок показувати ці взаємозв'язки. Релігійні сюжети учитель буде пояснювати на уроках, які торкаються побудови Всесвіту, виникнення Землі і зародження життя людини. Багато таких зв'язків можна визначити в процесі вивчення історії середньовіччя, про суперництво церкви і світської власті в історії Європи, про виникнення “єресей”, розколу християнства, виступів письменників, філософів, науковців проти церкви.

Минули часи, коли віруючих не приймали до вузів, не довіряли їм викладання. Відношення до релігії – це особистісна справа кожної людини. Неможливо вимагати від віруючого вчителя, щоб він висловлював думки супротив своїх переконань. А з іншого боку існують і вимоги, які суспільство ставить до змісту навчального курсу, що не залежать від особистості учителя. Якщо вчитель має можливість визначати зміст курсу, то він повинен враховувати і кількість конфесій, що вороже ставляться одна до одної і що батьки дотримуються різних переконань і у відповідності з ними виховують дітей, що релігійне різномислення може згубно впливати на розум і почуття

школярів. Тому його професійний обов'язок полягає в тому, щоб навчати віротерпимості, взаємній повазі, колективізму. Єдиний шлях до цього – достовірна, заснована на даних сучасної науки розповідь про релігію, що виховує самостійність суджень і уміння оцінювати різні точки зору. Це проблема громадянської відповідальності та професійного рівня самого вчителя.

Як би не було організоване викладання релігії, але головна проблема полягає в тому, щоб підняти його на рівень сучасного світового знання. Войовничий “науковий атеїзм” відкидав факти і судження, що не вкладалися в його догматичні схеми. Але на протязі ХХ ст. не тільки релігознавці, а й науковці-теологи висловили багато думок, положень, оцінок, що суттєво поглибили розуміння релігійної свідомості, її місця і ролі в духовному змушненні людства.

Релігія, віра в Бога торкаються фундаментальної основи людського буття, відповідають потребам наших сучасників, які не можуть задовольнити ні наука, ні світське знання. Релігія торкається до сокровенних почуттів і переживань мільйонів людей. Ставлення (відношення) до неї повинно бути серйозним і поважним.

Глосикова О.

НОВЫЕ ПОДХОДЫ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ОБЩЕСТВЕННЫМ НАУКАМ НА ОПЫТЕ ФАКУЛЬТЕТА ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ Г.ПРЕШОВ, СЛОВАКИЯ, ФИЛИАЛА КОШИЦКОГО ТЕХНИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА

Современная педагогика в [области общественных наук] понимает образование как единство материального, формального и практического образования. **Образование** мы можем **горизонтально разделить** на общее, политехническое и специальное, при **вертикальном разделении** речь идет о начальном, среднем и высшем образовании.

Содержанием образования являются факты, информация, теоретические правила, системы. Когда приобретенные знания имеют общий и фактографический характер, то знания являются освоенными, наполненными смыслами. Субъективно переработанная и зафиксированная информация, состав представлений и понятий, правил, законов, теорий, а также актуализированный опыт представляют определенную степень познания объективной реальности.

Знания можно разделить на специфические группы представлений, понятий и теоретических конструктов, которые сохраняются в памяти в виде зафиксированной информации.

Дидактика демонстрирует моторные навыки, возникающие в области смысловой и двигательной деятельности.

По содержанию теоретические предметы делятся на обществоведческие, лингвистические, естественные, эстетико-воспитательные, воспитательно-трудовые, технические, экономические и др.

Прогресс науки и техники взаимосвязан с возникновением новых научных специальностей. Общество заинтересовано в новых подходах к образованию как со стороны содержания, так и способов его реализации. Перспективы развития словацкого общества, развивающаяся демократия и гуманизация в значительной степени проявляются и в школьной системе и указывают на необходимость новых подходов к учебным планам и учебным программам.

Учебные программы преподавателей-предметников содержат разработанные учебные материалы в рамках курсов, семестров, тематических блоков и их частей.

Под категорией **учебный предмет** мы понимаем специально подобранную и встроенную в дидактическую систему часть конкретной науки, которая преподается с использованием четко обозначенных педагогических целей.

Учебный материал, содержащийся в учебных программах не только представляет блок научной информации, но и отражает особенности дидактической системы. При этом учитываются особенности студентов, продиктованные их возрастом, учебой на данном курсе, характером факультета и т.п.

Под **учебным материалом** понимается конкретная часть науки, которую студентам необходимо освоить в процессе учебы в течение семестра.

Преподавание общественных наук на технически ориентированных факультетах в Словакии предполагает не только усваивание студентами конкретных знаний, умений и навыков, оно также призвано выполнять **следующие функции:**

мотивационную функцию, заключающуюся в пробуждении у студентов интереса к конкретным знаниям по данному предмету;

коммуникативную функцию, т.е. способствующую расширению запаса слов, адаптированному восприятию текста и его истолкованию;

регулирующую функцию – распределение учебного материала по частям на основе определенной логической структуры;

аппликационную функцию, связанную с использованием в рамках заданной темы дидактического материала, приближенного к практике и жизнедеятельности человека и общества;

интегрирующую функцию, благодаря которой учебные материалы не ограничиваются только своим предметом, а ведут к комплексному познанию предметов, различных явлений и межпредметных отношений;

инновационную функцию, опосредствующую самые новые знания науки, техники и влияющую на формирование философского мышления. Это

– одна из задач преподавателя, которая осуществляется им на основе содержания учебного материала в раках лекций и семинарских занятий;

контрольную и управленческую функции, проявляющиеся при использовании опосредованных текстов студентами; контрольные вопросы служат для проверки приобретенных знаний (речь идет о создании системы обратной связи);

социотехническую функцию, подталкивающую способность мышления формулировать конструкции конкретных ситуаций в виде моделей, которые позволяют теоретически проверить их проявления в различных условиях;

социализационную и социализирующую функции, говорящие о том, что поведение и действие определяется познанием, которое оказывает на нас определенное влияние; наше поведение, мысли и поступки воспитывают нас и влияют на формирование нашего сознания в конкретных условиях;

управленческую функцию, ведущую к освоению различных систем, знаний, навыков, отношений, типов и моделей решений ситуаций, которые необходимы для работы с людьми (руководство, мотивация, установление межличностных отношений и т.п.);

стратегическо-тактическую функцию, помогающую посредством анализа познания предсказать возможности дальнейшего развития и подготовить условия для самого оптимального пути достижения поставленных целей и удовлетворения существующих потребностей. На основе управленческих способностей, социотехнических и авторегулирующих умений и соответствующей стратегии человечество способно эффективно и вовремя принять решение, приспособиться к изменяющимся условиям и подготовиться к любым будущим ситуациям, как предсказуемым, так и непредвиденным.

Вышеперечисленные функции, являясь методологическими и методическими ориентирами общественных наук, дают возможность использовать все творческое и практическое богатство научного знания и социальной практики в интересах индивидуумов, социальных групп или общества в целом.

При подборе учебного материала можно руководствоваться различными подходами. С нашей точки зрения, наиболее эффективными являются:

исторический подход, при котором используется весь позитивный исторический опыт, сохраняющий свою актуальность и в современных условиях, а все то, что воспринимается как устаревшее, опускается. Таким образом происходит отбор нового оптимального содержания учебного материала.

общественный и гуманитарный подход, который дает возможность при составлении содержания учебного материала отбирать те факты, которые необходимы каждой личности для того, чтобы в будущем найти свое место в обществе. Речь идет об ориентации содержания образования не только на современность, но и об изучении предыдущего исторического опыта.

Учебный материал создает, таким образом, предпосылки для того, чтобы личность впоследствии смогла освоить то, что дают отдельные науки, и внести свой вклад в их дальнейшее развитие. Поэтому при изложении содержания отдельных общественных предметов включаются и проблемы перспектив развития. Это значит, что студент готовится не только к ближайшему, но и к более отдаленному будущему, т.е. к целой жизни. Мы обучаем студентов всему, что поможет им овладеть всем новым, благодаря чему они смогут внести свою лепту в развитие человеческого познания.

логический подход обеспечивает логическую совместимость приобретенных знаний, умений и навыков, причем движение идет от простого к сложному. Это касается и проблематики межпредметных отношений.

биологическо-психологический подход, суть которого заключается в том, что содержание и количество учебного материала должно соответствовать биологическим и психологическим особенностям студентов. Здесь должен соблюдаться принцип умеренности, позволяющий избежать перегруженности студентов, а в области содержания образования способствует раскрытию новых и развитию уже имеющихся способностей студентов.

педагогический подход дает возможность использовать знания и опыт других стран мира. Мы стремимся к тому, чтобы содержание и объем учебного материала и образования были совместимыми с содержанием и объемом образования в других странах мира с учетом специфики каждой отдельно взятой страны. Совместимость содержания учебного материала позволяет студентам получать знания в других странах, при этом достигнутый ими уровень образования признается не только на факультете в родном вузе, но и в большинстве стран мира.

Факультет производственных технологий в г. Прешов, который является филиалом Кошицкого технического университета, имеет все права на признание результатов, полученных на экзаменах по специальности "Инженер производства" в любой стране мира, так как он принимает полноправное участие в программе Socrates-Erasmus. На факультете введена программа ECTS (European Credit Transfer System), предоставляющая неограниченные возможности для межвузовского сотрудничества и обеспечивающая мобильность не только студентов, но и преподавателей факультета.

Література

1. Rác J.: Sociologická gramotnosť ako rozmer kariérovej a občianskej orientácie študentov technickej univerzity, In: Identity meniacej sa spoločnosti, Spoločensko-vedný ústav SAV, Košice, 1997.
2. Dahrendorf R.: Moderný sociálny konflikt, Archa, Bratislava 1991.
3. Horák F.: Vysokoškolská didaktika, Praha, SPN 1984.
4. Zelina M., Prusáková V.: Nové trendy v pedagogike, Bratislava, SPÚ 1996.

5. Rýdl K.: Reformní praxe v současných školckých systémech, Praha 1990.
6. Glosíková O.: O niektorých metodických a obsahových problémoch v procese humanizácie technického vzdelávania vo výučbe predmetu Vybrané kapitoly z filozofie na FVT TU v Prešove. Zborník prác z vedeckej konferencie "Metodické a obsahové aspekty humanizácie technického vzdelávania vo výučbe spoločensko-vedných predmetov, cudzích jazykov a matematiky na FVT TU v Prešove", Prešov 1998.
7. Glosíková, O.: Potreba uplatňovania humanistických prístupov vo výrobných technológiách. Zborník referátov konferencie s medzinárodnou účasťou „Nové smery vo výrobných technológiách“, jún 1998, FVT Prešov
8. Glosíková, O.: Niektoré spoločenskovedné prístupy k otázkam informatiky a informatizácie. Zborník z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou „Information Systém in State and Local Government Administration, the Management of Small and Medium - sized Businesses and in the Education Process“, September 1998, Prešov
9. Glosíková, O.: Najaktuálnejšie metodické a obsahové aspekty humanizácie technického vzdelávania vo výuke predmetu Vybrané kapitoly z dejín na FVT TU v Prešove. Zborník z vedeckej konferencie „Metodické a obsahové aspekty humanizácie technického vzdelávania vo výučbe spoločensko-vedných predmetov, cudzích jazykov a matematiky na FVT TU v Prešove“, FVT Prešov 1998, ISBN 80 - 7099 - 401 – 0
10. Glosíková, O.: Sociologické aspekty v procese humanizácie technického vzdelávania. Zborník z vedeckej konferencie „Metodické a obsahové aspekty humanizácie technického vzdelávania vo výučbe spoločensko-vedných predmetov, cudzích jazykov a matematiky na FVT TU v Prešove“, FVT Prešov 1998, ISBN 80 - 7099 - 401 – 0
11. Glosíková, O.: Niektoré metodické a obsahové aspekty humanizácie technického vzdelávania v medzipredmetových vzťahoch na FVT TU v Prešove. Zborník z vedeckej konferencie „Metodické a obsahové aspekty humanizácie technického vzdelávania vo výučbe spoločensko-vedných predmetov, cudzích jazykov a matematiky na FVT TU v Prešove“, FVT Prešov 1998, ISBN 80 - 7099 - 401 – 0
12. Glosíková, O.: Predslov. In : Zborník : Metodické a obsahové aspekty humanizácie technického vzdelávania vo výučbe spoločensko-vedných predmetov a cudzích jazykov. Prešov (SR) 1999. - s.3-4. - ISBN 80-7099-472-X.

Жданович Ю.М.

ХРИСТИЯНСЬКІ ЦІННОСТІ В ПЛАСТОВІЙ СИСТЕМІ ВИХОВАННЯ

Питання виховання духовності підрастаючого покоління на сучасному етапі піднімає багато педагогів, оскільки нинішній рівень духовної культури молоді дуже низький.

Як вказує О.В.Сухомлинська, духовність – це інтегральна якість особистості, бажання жити й творчо працювати відповідно до ідеалів Істини,

Добра та Краси, де Істина – це знання, Добро – висока моральність, а Краса – естетичне ставлення до світу (1, 9).

Необхідність виховувати духовність з'явилася в людей давно. Прийняття християнства, яке принесло не тільки релігійні норми, а й багатющий досвід морального виховання народів Близького Сходу та Середземномор'я, мало помітний вплив на масову практику виховання дітей та підлітків.

Українська етнопедагогіка протягом багатьох віків спиралася на християнський виховний ідеал, в якому риси ідеального християнина визначають християнські добродієвності, основними з яких є віра, надія і любов. Як писав А.Великий: "... християнська релігія вводила і вимагала нових моральних засад, своїми заповідями. Категорично вимагала християнського братолюб'я в стосунку до іншої людини, а навіть до супротивника; пошани до життя і здоров'я, до чужого майна, слави, доброго імені; розбуджувала пошану супроти жінки і дитини та ще ненародженого життя; вводила засаду християнського прощення в стосунках з людьми, людську допомогу потребуючим у різних випадках життя, милосердя і добродієвність, гуманність взагалі." (2, 266).

З приходом радянської влади християнський ідеал був знищений і на його місце став більшовицький, основними рисами якого були безумовна вірність вченню марксизму-ленінізму, що було своєрідною релігією; непримирима ворожість до інших ідеологій і активна боротьба з ними, не лише ідеологічна, а й найжорстокіша, яку мають провадити всі громадяни СРСР, в тому числі і молодь; бездоглядна відданість комуністичній партії та її вождям; большевицька дисципліна, найменше порушення якої веде до найсуворішої кари; советський патріотизм, тобто московський імперіалізм (3, 19-27).

Отож, з одного боку, виховувалася ніби найкращі риси будівника комунізму, а з іншого, суворо каралося все, що розходилося з думкою партії, тобто фактично заборонялася власна критична думка і власні переконання. Подвійна мораль призводила до того, що учні часто в школі чули одне, а вдома – протилежне. Виникав внутрішній конфлікт особистості, що вело до зневіри і падіння духовності.

В роки становлення молоді демократичної держави старі ідеали радянської епохи знецінились, а нові не виробились, багато ідеалів стає меркантильними. Нинішня соціальна напруженість викликає недовіру молоді до своєї держави і влади. Однією з головних цілей, до якої прагне молодь, є збагачення. Підростає покоління втрачає сенс життя, що збільшило підлітковий суїцид. Втрата ідеалів призвела до занепаду суспільної моралі, у молодіжному середовищі спостерігаються занепад духовності й зниження соціальної активності, глибока егоїстичність, культ насильства, споживацтва, порнографії, що супроводжується зростанням наркоманії, проституції, жебрацтва, злочинності, психологічних захворювань, кількість яких за останні роки значно зросла. Через складний економічний стан батьки не

можуть приділити дітям належної уваги. Тому в позашкільний час багато дітей залишається бездоглядними, не приділяється належна увага проведенню їх дозвілля. Моральна деградація викликає нігілізм і несприйняття загальнолюдських цінностей, нерозуміння того, що найбільшою цінністю для людини є її здоров'я і громадянська приналежність до держави.

Проблема духовності є зараз найгострішою, хоча розв'язати її не так просто. Для цього потрібно охопити всі соціальні інститути, які мають вплив на формування особистості, спрямувавши їх дію в спільне русло на виховання в молоді тих цінностей та чеснот, які призведуть до підйому духовної культури, гуманізму, морального збагачення.

Основними факторами формування особистості є сім'я, школа, середовище. Кожна сім'я зараз покликана на підняття рівня духовності підростаючого покоління. Але мала увага батьків до своїх дітей через вищезгадані причини, інші соціальні фактори зменшують ефективність сімейного виховання, оскільки дитина не є замкнена лише в сімейному колі. Школа відіграє немаловажну позитивну роль, оскільки із становленням національної школи в Україні програма національного виховання визначає шляхи утвердження принципів загальнолюдської моралі.

Та поза сім'єю і школою значний час дитина перебуває в іншому середовищі, яке також виховує дитину. С.Т.Шацький зазначав, що "... життя, середовище виховує, але звичайно ми лише констатуємо це, як факт, не роблячи з нього ніяких серйозних педагогічних висновків. Те виховання, яке в найширшому значенні дається масою населення, відбувається стихійно і неминуче. І справа ... в тому, щоб знайти шляхи сумісної праці, шляхи до широкої педагогічної праці разом з тими масами, які ... цією справою займаються" (5, 268-269). А Бічер Стів писав: "Найкраще, що можна зробити для доростаючого хлопця (дівчини також, - прим. авт.), це дозволити йому піти в банду, але наглядати над тією бандою; бо якщо хлопець нормальний, – він сяк чи так попаде в банду, не зважаючи на дозвіл, тільки, що ця банда, яку він добере собі сам, не буде така благодійна для нього. Під доглядом – навіть найгірша банда може стати прекрасним чинником". Під бандою слід розуміти гурт підлітків до якого прагне кожен хлопець чи дівчина. Таким об'єднанням ровесників чи однодумців може бути якась дитяча організація.

Однією з виховних організацій, мета якої – сприяти всебічному, патріотичному вихованню та самовихованню української молоді на засадах християнської моралі; виховувати молодь на свідомих, відповідальних і повновартісних громадян місцевої, національної та світової спільноти, провідників суспільства, є Пласт – Національна скаутська організація України.

Щоб досягнути цю мету, Пласт розвиває духовні, розумові, соціальні і фізичні прикмети своїх членів; плекає серед молоді традиції її предків і

передає знання і розуміння її історії, культури та національних традицій. Ідейні засади Пласту з'ясовані у Трьох Головних Обов'язках, Пластовій Присязі та Пластовому Законі, в основі яких лежать християнські цінності Любові, Добра, Правди, Краси, Справедливості, Совісті, людської Гідності.

Головні Обов'язки пластуна спрямовані по відношенню до Бога, до інших і до себе:

- бути вірним Богові й Україні;
- помагати іншим;
- жити за Пластовим Законом і слухатись Пластового проводу.

Перший Головний Обов'язок пластуна, ставить Бога і Україну в один рівень, стверджуючи цим, що добробут Батьківщини має бути заснований на засадах християнства, а також свідчить про виховання в молоді глибокого патріотизму і віри в майбутнє України на усвідомленні того, в чому благо Батьківщини. А це є державна незалежність, об'єднання всіх українців в одну спільноту, справедливий соціальний устрій, високий рівень економіки, розквіт духовної культури українського народу, високий релігійно-моральний рівень українського народу, високий рівень здоров'я, – чого в комплексі не можна досягти не спираючись на християнські цінності.

Другий Головний Обов'язок є не чим іншим, як інтерпретацією другої головної заповіді любові. А ще в Святому Письмі сказано: "... щоб ті, хто ввірував у Бога, дбали про добрі діла пильнувати. Для людей оце добре й корисне!" [Тита 3,8].

Дотримання Третього Головного Обов'язку покликане на плекання свого характеру, самовиховання і самовдосконалення, вироблення в собі християнських чеснот, щоб стати здібним служити Богові, Україні та допомагати іншим.

В Пластовому Законі з'ясовані прикмети пластуна, які є переданням давніх лицарських законів, що тепер стали тривалими основами культурного світу, згідними з християнською етикою та ідеалами. Кожний пункт Пластового закону можна розглядати як одну з християнських чеснот, які має плекати кожен пластун чи пластунка.

Пластовий Закон говорить, що пластун має бути словний, сумлінний, точний, ощадний, справедливий, ввічливий, братерський і доброзичливий, зрівноважений, корисний, слухняний Пластовій старшині, пильний, дбає про своє здоров'я, любить красу і дбає про неї, завжди доброї гадки.

Словний тут розглядається як такий, що дотримується даного слова, не зважаючи на перешкоди, адже любов до ближнього має поєднуватися з правдивістю, чесністю, миролюбністю, вірністю даному слову. Сумлінним є той, хто кожне діло, за яке береться, виконує якнайкраще. Пластун ставить до себе вимоги і дотримується їх, на нього завжди можна покладатися. Точність тут розглядається не лише як виконання всього до вказаного терміну чи за

визначений час, але і як риса, за якою будь-яке завдання, пластові чи домашні обов'язки, пластун виконує докладно. Оскільки ощадний не марнує ні грошей, ні часу, ні енергії, то цим виховується риса дисциплінованості і чіткості, вміння правильно розподіляти власні ресурси, пам'ятаючи, що ощадність – це не захланність і не скупість.

На одному з чільних місць в християнському ідеалі стоїть справедливість, тобто признання і віддання кожному того, що йому належить; шана за заслуги без упередження; не лише ухилення кривди, але оборона покривдженого. Це поняття з такими чеснотами як чесність, непохитність, а також любов'ю та пошаною. Перекликаються з біблійною любов'ю до ближнього, оскільки в основі їх лежить християнське ставлення до людини, і такі прикмети пластуна як увічливість, що полягає в пошані, повазі до людини, чемній поведінці, нікого не принижуючи та ніким не погорджуючи, в шануванні людини, не зважаючи на її вік, стать, расу, національність чи віросповідання; братерськість і доброзичливість, тобто почування себе приятелем людей, зацікавлення їхніми потребами, планами, почуваннями, прагнення всім добра, не заздрячи, не дошкулюючи нікому, не кривдячи нікого.

Дуже важливо в час агресивності, яка сліпо панує молоддю, що виховується на сучасних телефільмах, насичених жорстокістю, ненавистю, помстою, виховувати разом з ідеалом Добра вміння стримувати свою агресію. Розважність, а не дія під впливом емоцій або тимчасових настроїв, вміння панувати над почуттями, а в небезпечній ситуації не піддаватися почуттям паніки, страху, зустрічати невдачу не падаючи духом, а образу без гніву і бажання помсти – ось про що свідчить зрівноваженість, яку розвиває в собі кожний пластун.

Перегукується з Другим Обов'язком, але є поширена не лише на інших, а й на себе, така риса як корисність. Бути корисним, значить не лінуватися, не чекати на вказівки і просьби, а займатися тим, що приносить добрі наслідки собі, другим, суспільству, народові або людству взагалі. Для розбудови держави така риса громадянина є завжди необхідною.

Оскільки Пласт виховує провідників суспільства, як зазначено в Статуті, тобто тих людей, які б могли займати керівні посади з користю для держави і суспільства, то пластуни повинні вміти правильно і мудро керувати іншими. Щоб навчитися цьому, треба вміти поставити себе на місце іншого, отже, навчитися бути слухняним і покірним, “Бо кожен, хто підноситься, – буде понижений, хто ж понижається, – той піднесеться” [Луки 18,14]. Але виконання цього припису слухняності пластовій старшині, тобто керівництву, є виключеним в тому разі, якщо вказівки, що віддає керівник, суперечать Пластовому Закону та Заповідям Божим, тобто, будучи слухняним, пластун має залишатися уважним і розважливим. До цих рис додається і пильність, оскільки пластун пильнує все, щоб бачити, де він може стати корисним, хто потребує його допомоги, де, в якій ситуації і як краще зробити. Бути пильним означає також так запланувати час, щоби все

встигнути зробити, а обов'язки свої виконувати ретельно, старанно, чи то завдання до школи, для батьків, чи Пласту.

Однією з найбільших цінностей для людини є її здоров'я. В наш час, коли зросло число психологічних, тілесних та венеричних хвороб, стає поширеним алкоголізм, наркоманія, куріння тютюну, СНІД, плекання свого здоров'я набуває неабиякого значення. Дотримання цього правила зобов'язує пластунів не робити нічого, що нищить здоров'я.

Виховання і плекання ідеалу Краси було і залишається завжди необхідним у зростанні духовного багатства особистості. Пласт вчить, щоб кожний пластун плекав відчуття краси і дбав про красу своєї мови, не псуючи її вульгарними висловами та макаронізмами і суржилом, про красу свого докільця, оберігаючи природу і все живе, про красу поведінки і естетичність вигляду, про красу своєї душі, і про моральність своїх вчинків.

Вірити в інших, вірити в краще, довіряти, любити і надіятися, завжди сподіватися на успіх є необхідними рисами християнина, які виражені в такій прикметі як

пластун завжди доброї гадки.

Трохи інший, більш спрощений вигляд має Новацький Закон, тобто закон для дітей від 6 до 11 років, які називаються новаками. В ньому сказано, що новак любить Бога і Україну, слухається батьків і виховників (вихователів), робить добрі вчинки, дотримується правил у грі та намагається бути щораз кращим. Цей закон в спрощеному вигляді поєднав у собі Три Головні Обов'язки пластуна та Пластовий закон, оскільки так само є спрямованим на Бога та Україну, на інших та на себе, плекання свого характеру, щоб бути щораз кращим, ніж є зараз.

Ефективність виховання підростаючого покоління в Пласті на засадах християнської моралі, плекаючи християнські цінності, доводиться дев'яносторічним досвідом цієї організації, вихованцями якої за цей час було багато людей, що потвердили це власним прикладом свого життя. Як приклад можна навести пластунів, які були або є відомими державними чи культурними діячами. Це провідник ОУН Степан Бандера, генерал-хорунжий УПА Роман Шухевич (Тарас Чупринка), педагоги Остап Вахнянин, Василь Кархут, Петро Франко, вчений Андрій П'ясецький, Глава УГКЦ Любомир Гузар. Можна називати ще багато імен, і чим більше їх стане, чим більше буде виховуватися високоморальних, духовно збагачених громадян, тим швидше наша держава стане сильною, могутньою і квітучою.

Література

1. Сухомлинська О.В. що таке духовність сьогодні? / / Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах (Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді). – Збірник наукових праць. Кн.1 – Київ: Пед. думка, 2000.

2. Великий А.В., ЧСВВ. 3 літопису християнської України. Книга I: IX-X-XI ст. – Рим – Львів: вид-во отців василіян "Міміонер", 1998.

3. Ващенко Г. Виховний ідеал. – Полтава: “Полтавський вісник”. – 1994.
4. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка. Навч. мет. пос. – К. 1997. –232 с.
5. Шацький С.Т. Избр. пед. соч. М.: Гос. Уч-пед изд. Министерства просвещения РСФСР, 1958.
6. Тисовський Олександр. Життя в Пласті: Посібник для пластового юнацтва. – 2-ге, випр. видання. – Нью-Йорк - Торонто, 1961.– 546с.
7. Статут “Пласт — Національна Скаутська Організація України”. — 1999. — 9с.
8. Старосольський Юрій. Велика гра.— Тернопіль: Лілея, 1995. — 58 с.

Жуковський В.М.

РОЛЬ РЕЛІГІЇ У МОРАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ АМЕРИКАНСЬКОЇ ШКІЛЬНОЇ МОЛОДІ У 1830-1870 РР.

Нові зусилля американців у області морального виховання у ХІХ ст. проявились у відновленні євангельського християнства. Особливе значення для формування виховної ідеології у 1830-1870 рр. відіграла релігія і зокрема пуританство, що сягало своїм корінням у ХVІІ ст. і набрало поширення у ХVІІІ ст. у штаті Нова Англія. Пуританська теологія пропонувала своє власне тлумачення людської природи і відповідних стосунків особистості та суспільства, дисципліни вдома, у школі і в суспільстві. За переконанням пуритан, Бог є суворим і вимагає справедливості та покарання грішників. Пуритани вірили в те, що вся людська історія заздалегідь визначена від самого початку, і для спасіння Бог вибрав лише незначну частину людей. Послідовники цього релігійного вчення вимагали, щоб усі віруючі читали Біблію. Вони сподівалися, що відповідна особиста і суспільна поведінка стануть передумовою для спасіння, яке є даром Божим для небагатьох вибраних, і жодна людина сама не може заслужити спасіння, навіть роблячи добрі справи.

Характерною рисою релігійного життя Нової Англії в ХІХ ст. була поступова, але невпинна заміна пуританства менш суворими і більш гуманними релігійними доктринами [1, 6-18]. Цьому сприяли емігранти, які не сповідували пуританства. Важливе значення мали наукові відкриття, що досліджували таємниці природи і замінювали пуританські доктрини ідеями просвітництва, яке проповідувало прогрес, силу розуму і людську здатність до вдосконалення. Зміни відбувалися також і в середовищі самого пуританства, оскільки ліберальні релігійні діячі, такі, як Чарльз Чаунсі (Charles Chauncy), почали відходити від кальвіністських догм наприкінці ХVІІІ ст. У зв'язку з цим у перші три декади ХІХ ст. центр притягання для релігійної думки в Новій Англії перемістився з кальвіністської конгрегаційної конфесії до більш ліберальних унітаристських церков [8, 51].

Найбільш впливовим у цьому переході був Вільям Еллері Ченінг (William Ellery Channing) з Бостонз Федерал Стріт Конгрегейшен. Ченінг

піддав критиці основні догми кальвінізму, відкидаючи поняття людської гріховності і суверенність та верховну владу Бога. Натомість він проголошував, що люди - раціональні істоти, спроможні зрозуміти Божу працю. Він також стверджував, що Бог є морально досконалою особистістю. Грунтуючись на цих засадах, Ченінг не лише піддавав нападкам кальвінізм, але й розробив альтернативну теологію - концепцію людської природи і доброго суспільства, яка була гуманістичною за своїм характером і відповідала ідеям просвітництва. У подальшому теорія Ченінга була розвинена іншими ліберальними релігійними діячами такими, як Хорас Бушнелл (Horace Bushnell) і трансценденталістами Ральфом Емерсоном (Ralf Waldo Emerson) і Генрі Соро (Henry David Thoreau). Результатом цих теологічних пошуків була віра у великодушного і доброзичливого Бога, який створив розумний Всесвіт і наділив людину розумом, необхідним для встановлення і розвитку більш досконалого соціального порядку.

Можливість суспільного прогресу, передбаченого Богом, спонукала мешканців Нової Англії до проведення відповідних реформ. Новий акцент на доброті як основі людської особистості і навіть розуміння божественності людини спрямовували рух реформ у гуманістичному напрямі.

Три декади, які передували громадянській війні у США, характеризувалися значними зусиллями, спрямованими на здійснення реформ, що відповідали новій релігійній ідеології. У цей час були збудовані зразкові тюрми, що мали на меті не стільки покарати злочинців, скільки змінити стиль їхнього життя. Нові заклади були створені також і для малолітніх правопорушників. Вони називалися "виправні заклади для неповнолітніх" і несли в собі новий світогляд. Кампанії за помірність і стриманість у житті спрямовувались проти тих, хто жив розкішним життям. У цей період набув поширення рух за надання жінкам виборчого права. Його підтримували ті, хто вірив, що Бог створив жінок здатними раціонально мислити.

Але найбільш революційним був реформаторський рух, спрямований проти рабства. Не всі борці проти цього виду соціальної нерівності вірили, що чорношкірі американці повинні бути вільними тому, що вони є рівні з білими американцями. Але їх надихав новий ліберальний релігійний світогляд, який вселяв переконання в тому, що рабство повинно бути знищено, оскільки чорношкірі американці є також творінням Божим. Кальвіністська позиція передбачала масову грамотність, тому що від усіх віруючих вимагалось уміння читати Святе Письмо. У XIX ст. масова грамотність уже не могла задовільнити прихильників більш ліберальних релігійних поглядів. Нові погляди на людську природу, суспільний прогрес і раціональний характер Всесвіту вимагали масової освіти, яка б озброїла молодь глибшим розумінням суспільства і природи для адекватної поведінки і яка б визначала безпеку, здоров'я і прогрес як особистості, так і суспільства [8, 52].

Продовжуючи розбудовувати американське суспільство, його члени в XIX ст. вірили, що демократія може успішно функціонувати лише за умови, що вона заснована на релігії та моралі, які є її наріжними каменями. Де Туквіль у 1848 р. стверджував, що американці, виходячи із свого власного досвіду, відчувають нагальну потребу розвивати демократію на основі моралі, яка ґрунтується на релігії. Хоч рамки релігійних доктрин у XIX ст. і розширились, проте євангельські моральні цінності продовжували пронизувати всі сфери суспільства, у тому числі виховання молодого покоління [6, 19].

Вирішуючи проблеми морального виховання у XIX ст., американці прийняли доленосне рішення щодо школи. Замість того, щоб іти по шляху більшості європейських держав і створювати довгу традицію державної підтримки релігійної школи, вони розпочали побудову широкої системи неконфесійних державних шкіл.

Рух за встановлення неконфесійної державної школи ґрунтувався на релігійних, культурних і політичних особливостях Америки початку XIX ст. Соціальні і політичні катаклізми, які супроводжували процес демократизації американського суспільства, міграція значної кількості населення на захід і розпад сімейного виробництва стали основними проблемами, на вирішення яких була спрямована неконфесійна школа. Християнські лідери-реформатори, які вели сім'ї шляхом розвитку нових підходів до морального виховання дітей наприкінці XVIII-на початку XIX ст., очолили громади для забезпечення підтримки неконфесійної народної освіти, яка б служила спільним місцем для всіх білих дітей, незважаючи на їхнє походження.

Неконфесійне шкільництво було відповіддю на плюралістичний характер американського суспільства, і його зусилля знайти спільне підґрунття для морального виховання, посилюючи зв'язки і одночасно захищаючи права конкретних конфесій, спрямовані на збереження своїх конфесійних особливостей і специфічних доктринальних істин [6, 35].

Американці XIX ст. поступово сформували підхід до морального виховання, який означав міцний консенсус щодо християнських цінностей і збереження прав особистості дотримуватися власних конфесійних доктрин. Загальноосвітня школа була першим вираженням цього підходу.

Метою зусиль американських реформаторів освіти була не заборона релігії в школі, а навчання неконфесійного християнства, виховання дітей на універсальних моральних цінностях і узагальненій протестантській релігії в загальноосвітніх школах, зберігаючи за сім'єю і недільною школою право і завдання навчати особливостей конфесійної віри [6, 37].

У період між 1780-1830 рр. американські діти вчилися у різних конфесійних, благодійних, громадських і приватних школах. Оскільки ці школи не входили до складу бюрократичної системи, вони не вели багато записів, тому вчені про них знають менше, ніж про державну шкільну систему, яка почала приходити їм на зміну в 1830-их роках. Проте точно відомо, що ці школи відповідали на зростаючу суспільну вимогу здійснювати

раннє моральне виховання. Вони (школи) давали стислу й інтенсивну підготовку своїм учням і в них вчилися переважно діти, які замість того, щоб ходити зі школи в школу, як у дореволюційний період, тепер навчались у відповідні терміни, як правило, до досягнення підліткового віку [3, 23].

Поява недільних шкіл (the Sunday Schools) стала відповіддю на запит американського суспільства, яке вимагало створення відповідних установ, покликаних допомогти батькам у справі морального виховання молодого покоління. Недільні школи були запозичені в Англії в 1790-х роках. Ці школи спочатку слугували як місце для навчання дітей з малозабезпечених сімей у містах східних штатів Америки читання, письма, а також прищеплення моральних цінностей. Під впливом хвилі євангелізму в перші десятиліття XIX ст. недільні школи стали більше зосереджуватися на моральному вихованні для дітей різного походження. У такій формі ці школи стали доступні для широких верств населення Америки і набули великого поширення серед протестантів різних соціальних класів як у сільській місцевості, так і в містах [2, 23].

Незважаючи на те, що американці — протестанти дуже цінували недільну школу, вони були переконані, що недільні школи, які працювали один раз на тиждень, не зможуть самостійно повноцінно виконувати функцію здійснення морального виховання, яке вимагало постійних та інтенсивних зусиль. Саме громадська денна школа, за переконанням американців, мала зіграти основну роль, підтримуючи перші виховні зусилля сім'ї. Американці колоніального періоду рідко підтримували школи, не надаючи їм важливого значення у вихованні значної маси дітей. Після Революції кількість дітей у школах різко зросла, і школа зайняла особливе і важливе місце в усе більш стандартизованій сфері морального виховання. У вісімнадцятому столітті школи служили відносно невеликій кількості американців, і навчання нерідко здійснювалося до 10-15 років. Іноді в класах знаходилися діти 6-18 років. До середини XIX ст., за попередніми даними, школи мали охопити переважну більшість дітей шкільного віку і забезпечувати раннє, систематичне й інтенсивне моральне навчання. У цих умовах процес морального виховання, який, як правило, розпочинався біля ніг матерів упродовж перших шести років життя, продовжувався в школі тричотири роки [3].

У період між 1830-1860 рр. громадські школи стали улюбленими закладами для більшості американців, і шкільні системи штатів швидко розширились. Усе більша перевага громадських шкіл корінилась у соціальних і політичних змінах цього періоду. Планувалося, що громадська школа збере дітей різних соціальних груп у спільний клас. Вона розглядалася багатьма американськими реформаторами як могутня сила, яка сприятиме процесу демократизації в суспільстві і буде логічним продовженням демократичних тенденцій у політиці і культурі. Очікувалося також, що державна школа полегшить соціальну напруженість і розвиватиме спільну для всіх американців культуру .

Хоча громадська школа пом'якшувала конфесійний вплив, моральне виховання було в ній таким же пріоритетним, як і в більшості конфесійних приватних шкіл. Навіть коли американці XIX ст. визначили цілі громадських шкіл у політичних і економічних термінах, вони незмінно сприймали моральне виховання як належний спосіб досягнення своїх цілей. Вважалося, що в суспільстві, позбавленому інституційних обмежень, моральне виховання є в рівній мірі важливим як для добросовісного робітника, відповідального громадянина, так і чесного чоловіка чи жінки. Центральне значення морального виховання залишалося предметом віри з часу створення системи громадських шкіл у 1830-х до останнього десятиліття XIX ст. [6, 24].

Державні і недільні школи чітко розмежували свої функції і завдання. Державні школи своїм основним завданням вбачали навчання грамоті та моралі дітей усіх соціальних верств населення, недільні школи, у свою чергу, пропонували релігійну освіту і давали знання, які носили вузькоконфесійний характер та були заборонені в державних освітніх закладах [1].

Більшість протестантів ясно розуміли роль загальноосвітніх і недільних шкіл як таких, що доповнюють одна одну. Разом ці два типи освітніх закладів пропонували ідеальний шлях для збереження соціальної гармонії і забезпечували релігійну самобутність конфесій. Цей підхід дозволяв американцям підкреслювати спільність у неконфесійній загальноосвітній школі і конфесійні відмінності в приватній сфері церкви і сім'ї [6, 38].

Не всі протестанти підтримували такий поділ у моральному вихованні. Деякі конфесії заперечували ефективність виховання дітей у державних школах, інші ж наполягали на вихованні молоді у власних конфесійних навчальних закладах. Навіть частина протестантів, які започатковували неконфесійні школи, спочатку скептично поставилися до їх майбутнього. Але вже в середині XIX ст. більшість представників протестантських конфесій підтримували новий тип школи і відокремлення загального морального виховання, яке пропонувалось у загальноосвітній школі, від релігійного виховання, яке забезпечувала сім'я, церква та недільна школа [3, 38].

Розвиваючи тему морального виховання, американські реформатори освіти, і в першу чергу Хорас Манн, опинилися перед питанням, яке було центральним для загальноосвітньої школи XIX століття і залишається таким до сьогоднішнього дня: які моральні цінності мають лежати в основі морального виховання загальноосвітньої школи в релігійно-плюралістичному суспільстві. Сам Х.Манн був глибоко релігійною людиною. Саме з цієї причини він добре знав, що якщо доктрина якоїсь релігійної секти ляже в основу програми загальноосвітньої школи, то вона й визначатиме характер усього навчально-виховного процесу цього закладу. Тому Х.Манн прагнув вилучити кальвінізм зі школи. На його думку, загальноосвітня школа не повинна сприяти формуванню прихильників конгрегаціоналізму, унітаризму, баптизму чи методизму.

Реформатор освіти Хорас Манн постійно замислювався над проблемою моральних цінностей молодого покоління і з часом свого перебування на посаді секретаря управління освіти штату побачив два способи її вирішення. По-перше, він прийшов до твердого переконання, що певні спільні моральні цінності можуть бути відібрані з кількох сектантських віровчень і стати центром релігійної моральної доктрини. У зв'язку з цим він вважав, що американські школярі повинні оволодіти християнськими істинами, які подані в Біблії і продемонстрували свою ефективність у ході людської історії. З цими цінностями, на думку реформатора, погодяться всі тверезо мислячі люди. По-друге, Х.Манн наголошував, що дітей необхідно також виховувати на спільній системі нерелігійних моральних цінностей. Але мова, звичайно, не йшла про довільну систему цінностей, а про ті з них, які пізніше соціологи назвуть сучасними цінностями, що підтримають і посприяють промислового розвитку Америки [8, 59].

Моральне виховання молоді більшою мірою ґрунтувалося на цінностях, які не були суто релігійними і мали ширше трактування, наприклад, чесність, працьовитість, ощадливість, доброта та ін. [6, 38]. Х.Манну не було необхідності розробляти чи створювати нову систему таких цінностей. До 1837 року така система була очевидною для багатьох у штаті Массачусеттс, і особливо для тих, хто належав до оточення і соціального класу Хораса Манна. Перелік цінностей був, зокрема, поданий у законі штату Массачусеттс, у якому перераховувались обов'язки вчителів. У своїй Першій щорічній доповіді Х.Манн пояснював, що закон вимагає від педагогів закарбувати в пам'яті дітей і молоді, яких батьки доручили їм для догляду і навчання, принципи благочестя і набожності, справедливості і відданості правді, любові до своєї батьківщини і гуманності, загальної благодійності і помірності, розсудливості і працьовитості, бережливості, цнотливості і стриманості та інші чесноти, що є окрасою людського суспільства і основою, на якій ґрунтується республіканська Конституція [5, 31-33, 121-135].

Хоча цінності були закладені в популярних американських підручниках і відомі для кількох поколінь жителів Америки, американці ХІХ ст. надали їм особливо суворого характеру. Побоюючись, що відсутність зовнішніх моральних обмежень сприятиме проявам аморальності, вони надали категоріям добра і зла абсолютного значення і не залишили незаповнених місць у моральному вихованні: ні місця для тлумачення, ні місця для гнучкості застосовувати цінності відповідно до зміни ситуації. Лише набуті абсолютні правила, за переконанням американців ХІХ ст., могли гарантувати надійне керівництво для поведінки і захистити від величезних спокус тогочасного суспільства [6, 26].

Основою неконфесійної стратегії виховання в школі була практика читання Біблії без будь-якого тлумачення. Наявність Святого Письма у державних школах стало могутнім символом зв'язку між релігією і мораллю, і протестанти виступали проти будь-яких спроб вилучити Біблію з цих навчальних закладів. Крім того, там, де конфесійні стосунки дозволяли,

педагоги використовували молитву, виконання церковних гімнів та проведення інших релігійних заходів [6, 38].

Створення загальноосвітньої школи і системи морального виховання в ній, на думку Хораса Манна, приведе до такої ситуації, коли кожне суспільне зло буде піддане критиці в класі. У зв'язку з цим різко зменшиться злочинність у суспільстві, а з нею нестриманість, жадібність, розпущеність, аморальність, насилля, обман і шахрайство. Таким чином, видатний американський реформатор освіти Хорас Манн був твердо переконаний, що загальноосвітня школа стане центральною установою для прищеплення спільних для всіх американців моральних цінностей, головним осередком морального виховання молоді, а також допоможе кожному американському громадянину знайти свій єдино надійний шлях для розвитку в собі того, до чого він покликаний [7].

Процес створення державних неконфесійних шкіл спочатку був виключно протестантською кампанією. Вона повністю ґрунтувалася на протестантській суспільній думці і протестантських формах організації і цей рух залучив значну кількість своїх керівників з кола духовенства. Керовані спочатку власними внутрішніми структурами, а пізніше страхом перед зростаючою присутністю католиків, протестанти вбачали в громадській освіті можливість перенести характер своїх власних цінностей на ціле суспільство, поєднання неконфесійних державних і конфесійних недільних шкіл було в багатьох випадках вирішенням проблеми релігійного плюралізму серед протестантів.

Але тоді, коли багато американців були впевнені, що вони вирішили проблему морального виховання в релігійно-плюралістичному суспільстві, католицьке населення Америки, яке швидко зростало в 1840-1850-х роках, створило нову проблему, яка не могла бути вирішена з допомогою протестантської схеми морального виховання. Державні школи, які почали створюватись у США у першій половині XIX ст., найчастіше демонстрували неприхований протестантський характер виховання. Учителі цих шкіл продовжували читати переважно з протестантської версії Біблії. Багато спільних підручників були відверто антикатолицькими і містили звинувачування, як емігрантів, так і католиків. Католики в XIX ст. в загальноосвітніх школах зустрічали ворожість і несприйняття. Виходячи з цього, представники католицької конфесії вважали ідею неконфесійного морального виховання суперечливою зі своїми власними доктринами і традиціями [6, 40].

Незважаючи на глибокі відмінності в традиціях, католики і протестанти XIX ст. робили певні спроби, щоб досягнути компромісу в питанні морального виховання. Окремі реформатори американської школи, такі, як Хорас Манн, сподівалися привернути католиків до навчання в загальноосвітніх школах. Деякі керівники шкіл навіть пішли на надзвичайний крок, пропонуючи, щоб католицький варіант Біблії (переклад Douay) і протестантський варіант Біблії (переклад King James) читалися в

класі або дозволяли навчання студентів основам релігії з метою залучення католиків до школи [4, 15]. В окремих державних школах наймали католицьких учителів та вилучали з підручників образливі для дітей-католиків матеріали. Багато католицьких сімей посилало своїх дітей до загальноосвітніх шкіл, незважаючи на невдоволення церковних ієрархів, а священники намагалися створити передумови, які б дозволили католицькій релігійній освіті функціонувати в системі, контрольованій і фінансованій державою [6, 41].

Проте звільнення протестантських підручників від образливих для католиків тверджень та інші заходи не змогли зробити загальноосвітню школу привабливою для них. Причини такої ситуації лежали в самій суті католицької релігії. На думку Майкла Перко (Michael Perco), католицизм XIX ст. був глибоко традиційною релігією з фундаментальними пережитками, які радикально відрізнялися від протестантського світогляду. Характерною рисою католиків була звичка пов'язувати моральне виховання з традиціями. На відміну від протестантів, які не цінили доктрин, оскільки поширювали релігію серця, католики наголошували на значенні Катехізму як початковому етапі морального виховання. Для них важко було уявити навчання без елементарного вивчення католицьких доктрин.

Читання Біблії без тлумачень, запропоноване протестантами, не було сприйняте належним чином католиками. Вони звикли вивчати Святе Письмо лише у світлі вчень церкви, і протестантська звичка давати Біблії говорити за себе була неприйнятною для їхньої традиції. У католицькому розумінні читання Біблії без додаткового навчання не могло повністю виявити закладені в ній істини. Так, навіть факт використання Біблії в перекладі Доуау в загальноосвітній школі як прояв протестантської толерантності був недостатнім, щоб задовільнити католицькі стандарти морально-релігійного виховання [6, 40].

Відмінності між протестантами і католиками призвели до поділу американської освіти між системою загальноосвітніх шкіл, які пропонували неконфесійне навчання більшості дітей, і декількома приходськими системами, які продовжували поєднувати релігію і моральне виховання. Найбільшого розвитку серед цих приходських систем набула католицька освіта.

Зважаючи на успіхи, яких досягла неконфесійна система освіти, виникло певне напруження між католиками та протестантами, зокрема в Нью-Йорку та Пенсільванії в 1840-х роках. Та вже на кінець 1840-х років католики втратили надію знайти місце в державній системі освіти і зусилля, спрямовані на створення приходських шкіл, переросли в широкий національний рух, який мав на меті створення католицької системи освіти [6, 41-42].

До кінця XIX ст. католицька система освіти ввійшла в практику по всій Америці і стало очевидно, що реалізація ідеї створення єдиної системи неконфесійного навчання неможлива. Створення системи приходських шкіл

не вирішило проблем, які розділили протестантів і католиків в освіті. Зважаючи на дорогу приватну систему освіти, частина католиків продовжувала шукати фінансову підтримку в державі, зосереджуючись на взаєминах з місцевими загальноосвітніми школами, а в середині ХХ ст. — вимагаючи допомоги в уряді. Хоча рішення суду не забороняло допомоги на додаткові послуги (транспорт, охорона здоров'я), могутня коаліція протестантів, євреїв і ліберальних прихильників світської школи ефективно блокували кожну спробу католиків отримати фінансову підтримку держави. Незважаючи на ці невдачі католицька приходська освіта продовжувала розширюватися.

Зусилля протестантської більшості в США, спрямовані на вирішення проблем релігії і морального виховання шляхом створення єдиної неконфесійної системи загальноосвітньої школи, привели до невтішних результатів. Загальноосвітні школи, початкова мета яких полягала у створенні гармонії між окремими релігійними групами, насправді посіяли серед них ворожнечу. Прибічники ідеї неконфесійності американської школи недостатньо оцінили силу релігійних відмінностей у суспільстві і не змогли знайти ґрунту спільного навіть для того, щоб об'єднати всіх протестантів. Намагаючись перетворити свій власний світогляд у щось подібне на цивільну релігію, вони поглибили поділ суспільства, спонукаючи незадоволених батьків створювати власні школи [6, 42].

Таким же іронічним був зв'язок між неконфесійністю і світським характером загальної освіти. Ранні прихильники протестантизму загальноосвітніх шкіл настирливо добивались зв'язку між мораллю і релігією й оцінювали школу як можливий шлях до поширення віровчення протестантського християнства. У відповідь на це католики звинувачували протестантів у тому, що загальноосвітня школа здійснює протестантську релігійну освіту і керівництво шкіл змушене було послаблювати теологічний характер морального виховання. Намагання протестантів захистити неконфесійність були підґрунтям для становлення світського характеру школи. До середини ХХ ст. загальноосвітня школа стала настільки позбавленою релігійного змісту, що навіть багато протестантських груп, які були її захисниками, повернулись проти неї, підтримуючи католицьку позицію в релігії і моралі [6, 47].

Одним з факторів, що сприяв зменшенню активності прямого навчання християнським моральним цінностям у державних школах, стало поширення на освіту принципу роз'єднання церкви і школи. Ця освітня вимога була сформульована Федеральним урядом, щоб захистити релігійну свободу. До кінця ХІХ ст. американські державні школи прийняли світську форму морального виховання, яка часто носить назву "Виховання характеру" (Character Education).

Таким чином, державні школи своїм основним завданням убачали навчання грамоти та виховання в дітей моралі на універсальних моральних цінностях й узагальненій протестантській релігії всіх соціальних верств

населення, зберігаючи за сім'єю та недільною школою право і завдання пропонувати релігійну освіту і давати знання, які носили вузькоконфесійний характер та були заборонені в державних освітніх закладах. Метою такого підходу була не заборона релігії в школі, а навчання неконфесійного християнства в державних загальноосвітніх школах.

Хоча світська державна школа і пом'якшувала конфесійні впливи у вихованні, вона робила такий же акцент на моральному вихованні, як і більшість приватних конфесійних шкіл. Моральне виховання займало центральне місце в системі державних шкіл від їх створення в 1830-х роках і до останньої декади XIX століття, що надало школі такого значення, якого вона ніколи ще не мала раніше [6, 27].

Література

1. Bartlett I. H. *The American Mind in the Mid-Nineteenth Century*. - New York: Thomas Y. Crowell, 1967.
2. Boyland A. M. *Sunday School: The formation of an American Institution, 1790-1880*. - New Haven: Yale University Press, 1988.
3. Kaestle C.F. *Pillars of the Republic: Common Schools and American Society, 1780-1860*. - New York: Hill and Wang, 1983.
4. Mann H. *Twelfth Annual Report on the Condition of the Common Schools to the City Council of Cincinnati, 1841*. - Cincinnati, Dauly Republic Office, 1841.
5. Massachusetts State Board of Education and Secretary Horace Mann, *Fifth Annual Report of the Board of Education Together with the Fifth Annual Report of the Secretary of the Board*. - Boston: Dutton and Wentworth, 1843.
6. McClellan B.E. *Schools and the Shaping of Character: Moral Education in America, 1607-Present*. — Bloomington, Indiana: ERIC Clearing House for Social Studies / Social Science Education. — 1992.
7. *The republic and the school: Horace Mann on the education of free man*. (Ed. Lawrence Cremin). - New York: Teachers College, Columbia University, 1957.
8. Tozer S.E., Violas P.C., Senese G. *School and Society: Historical and Contemporary Perspectives*. Boston, Massachusetts: McGraw-Hill, Inc., 1998.

Клименко З.О.

ПРОБЛЕМИ ХРИСТІЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

*Якщо на твій клич не прийде ніхто,
Тоді вирушай сам.
Сам вирушай, один вирушай.
У путь вирушай сам.*

(Рабіндранат Тагор

у перекладі Надії Світличної).

Ставлення до Бога завжди було найбільш особистою, найглибшою проблемою, яку людина вирішувала вільно протягом усього свого життя.

Величезною, страшною надією ХХ ст. було адміністративне вирішення цієї проблеми. Декрет про відокремлення церкви від держави, а школи від церкви був ніби нормальним ліберальним документом революційної доби. Але своєю суттю він поклав початок державному безбожництву і став прообразом закону, не забезпеченого гідністю. Школа, відокремлена від церкви, не мала свободи вибору: атеїзм став обов'язковим у школі і єдиною формою самозахисту від нього було покірне мовчання й цілковите непротивлення не те щоб насильством, а навіть —благим словом. Безвір'я створило страшну своїми наслідками духовну розщепленість: “Вдома вірую, а на роботі – ні”, “Вдома вірую, а в школі – ні”, “В душі вірую, а в ділах – ні”. Багато хто не вірив ні вдома, ні на роботі, ні в школі. Брехня переросла в байдужість, байдужість – у бездушність.

Заповідь Божа в релятивістському тлумаченні втратила силу морального закону. Шануй батька і матір – коли є за що... Не вбивай – дивлячись кого... Не кради – дивлячись у кого... Не давай кривих свідчень – а коли це для користі? Не зажадай чужого – без коментарів...

Люди відчули (треба сподіватись) порожнечу душі, нікчемність рабського існування, тяжку боротьбу із собою у спробі поставити себе в рамки Закону Божого.

Треба відтворити в своїй душі священні символи, бо це шлях до Істини. Треба відновити в собі і навколо себе світ, у якому можна поважати, в якому варто жити. Потаємне добро, неголосна цнота, некорислива милостиня, небагатослівна молитва, піст без пози, любов до ближніх – всі ці речі повинні бути звичними для справді духовної людини.

Сьогодні – це час повернення до вічних джерел духовності, котрі відкриває нам християнське вчення, що дає людству вищі моральні цінності, саме на яких має здійснюватися відбудова (чи, мабуть, краще – побудова) суспільного ладу в демократичній державі. Нелегка справа виховання молоді – це також будівництво держави. Завдання освітніх закладів не тільки дати знання молоді, а й виховати її. Тільки у співпраці церкви, родини і навчальних закладів можна домогти підростаючому поколінню осягнути шлях до пізнання Бога як вічної Любові, Добра, Правди, Справедливості і Милосердя.

Сім'я і школа мають точки дотикання, логічне продовження діяльності один одного у релігійному вихованні молоді, бо сім'я і школа формують у дитини:

відчуття святості й величі Природи-Космосу через збереження середовища (чистота думок, храму, мови, вулиць, повітря);

потребу, вміння спілкуватися в гурті з Природою-Космосом, через молитву до Бога-Творця за рідних, близьких, друзів як вияв пошани й любові;

усвідомлену активність у дотриманні та проведенні традиційних свят як потребу душі й тіла;

бажання відвідати священні місця;

потребу вчитати духовну літературу, вибрати свій християнський ідеал, прагнення до самовдосконалення.

Універсальним моральним законом людства є заповіді Божі, що містяться в Старому Заповіті. Божий закон доповнює виховну мету людського закону. Людина сама не в силі все заборонити чи дозволити, тому потрібен Божий закон як дороговказ до людського спасіння. Заповіді Божі не є суцільними заборонами, а швидше пересторогами в житті молоді. Батьки повинні не просто ознайомити дітей з цими пересторогами, пояснити їх, а довести до свідомості наскільки вони є мудрими, як допомагають уникнути багатьох проблем і труднощів. У дітей повинно виникнути бажання керуватися Божими заповідями в своєму щоденному житті. адже недотримання морального закону призводить до негативних наслідків. Те, що на перший погляд здається, привабливим і солодким “забороненим плодом”, може спричинити до трагедії, руйнування цінностей та ідеалів, духовної (інколи й фізичної) загибелі людини.

Велике значення у вихованні має звернення до біблійних чеснот.

Божі чесноти – Віра, Надія, Любов.

Моральні – мудрість, справедливість, мужність і стриманість.

Бесіди, дискусії, роз’яснення цих чеснот, як і гріхів, є ефективними методами на шляху до формування особистості зі стійкими моральними переконаннями, інші якості (гордість, пиха, брехливість та т.п.) повинні підлягати осудові. Так, гордість, як риса характеру, віднесена до гріхів, бо горда людина переоцінює себе та недооцінює всіх інших.

А захланний дбає лише про майно та гроші, готовий навіть обманути і вкрати; нечистий і безсоромний захоплюється поганими, підступними думками, вчинками і словами; заздрісний не хоче, щоб іншому було добре, сумує, коли комусь ведеться краще, ніж йому; гнівливий за що-небудь має злість на інших, ледачий не хоче ні працювати, ні молитися. З нього ніякої користі ні для себе, ні для інших (1, 52).

Батьки в родині, вчителі в школі повинні роз’яснювати дітям, наскільки важливо утримуватися від цих гріхів, які називаються головними, бо від них тягнуться всі інші, тобто аморальні дії та вчинки. В Біблії аргументовано розкрито суть такої гуманної цінності як милосердя, показано шляхи її реалізації.

Вчителям необхідно підвести дітей до духовної зрілості, виховання свідомих християн, відповідальних і гідних людей, які будуть зразковими батьками, добрими громадянами. Як зрілі люди, вони будуть здатними розуміти й розрізняти духовні цінності, бо ще в дитинстві чи юності навчилися на практиці використовувати закони християнської моралі.

Видатний педагог Софія Русова вважала, що виховання здійснюється через спільну виховуючу діяльність сім’ї і суспільних освітньо-виховних закладів. Успішним воно буде тоді, коли батьки й педагоги керуватимуться єдиними життєвими принципами. Найголовнішими з них є спрямування дітей на захист добра і на відсіч злу як у навколишньому світі, так і в собі.

Для морального виховання, зазначає С.Русова, педагоги й батьки повинні взяти до уваги інстинкт дитини до соціального об'єднання, співжиття, взаємодопомоги. Вона нагадує виховникам, що не слід допускати вкорінення надмірного індивідуалізму, егоїзму тощо в характерах дітей.

Осередком духовної культури, мусить бути для дитини відповідно зорганізована школа, з атмосферою добра, розуміння, в якій дитина зможе жити повним життям, де кожен учень має можливість здобути знання і вміння, заглянути у власну душу і творити там свій ідеал. “НЕ виженіть зі школи ані Бога, ані природу, дайте вашим учням жити духовним життям”, - підсумовує Русова кінцеву лекцію своєї “Дидактики” (2, 40).

Для того, щоб дитина зробила свій власний моральний вибір на користь Добра, мала стійкі переконання, необхідно їй дати уявлення про вічні загальнолюдські цінності, категорії добра і зла, пробудити внутрішній голос сумління (совісті). Людина, повинна робити те, що совість вважає добрим, і уникати того, що вона вважає злом. Завдання батьків і педагогів – пояснити дитині, довести, що скоєне зло бумерангом повертається до людини, а споглядання страждань іншого не може принести душевної насолоди. У цій ситуації важливо не залякати дитину якоюсь карою за злі вчинки, а довести, що зло несе в собі руйнівну силу, калічить душу, а добро, навпаки, дарує відчуття внутрішньої гармонії, позитивні емоції.

Людина народжується з потребою віри в добро і розвиває її впродовж життя. “Страшною видається людина, яка не вірить, не надіється, не любить. Ще страшніше, якщо вона віддає ці почуття злу. Навіть розум в цьому разі нічого не вартий”, - зазначає професор О.Вишневський у своїй праці “Сучасне українське виховання” (3, 53).

Дитину повинні оточувати любов, розуміння, повага і навчання добру. Добро має стати головним змістом дитинства і найсильнішим про нього спогадом. На жаль, для багатьох дітей сьогодні це залишається десь у далеких мріях (можна згадати про дикий випадок у сім'ї С., про який нещодавно згадувалося у повідомленні САТ, коли мати (мати!) й вітчим настільки жорстоко ставляться до власного сина, що навіть сторонні люди ладні забрати хлопчика, аби не бачити тих знущань).

Виховання має вирізьбити цілісну особистість і підштовхнути її до всіх проблем життя. Цей обов'язок мають виконати в першу чергу батьки, які в цій справі незаступні, і, звичайно, навчальні заклади, в тому числі і школа. Релігійне виховання в школі є складовою частиною національного виховання і не суперечить світському характеру школи.

Під релігійною освітою розуміється процес і результат оволодіння системою певних догматичних знань, а також умінь і навичок певного типу поведінки, формування на цій основі відповідного світобачення, особливих особистісних якостей. Плюралістична позиція виходить із потреби привернути увагу до проблеми опанування гуманітарної культури через поглиблення знань про релігію, їх вплив на історію нашої країни, на різні види мистецтва. Саме ця позиція у відношенні до проблеми взаємодії школи і

церкви дозволяє зорієнтувати учнів на цінності, необхідні для особистісного вдосконалювання засобами релігійної культури, яка в даному випадку отримує можливість повноцінно реалізувати свій виховний потенціал. Для цього необхідна особлива форма роботи, яка називається релігійним просвітництвом. Вона передбачає ознайомлення з релігією на рівні усвідомлення уявлень і понять, засвоєння морального досвіду релігійно-моральних цінностей суспільства. У М.Монтессорі знаходимо прекрасні слова: “Заперечуючи в людині релігійні почуття і позбавляючи дитину виховання цього почуття, ми здійснюємо педагогічну помилку. І коли пізніше у дорослої людини прокинеться релігійне почуття, дякуючи, наприклад, пережитому стражданню, то людина вже не здатна буде встановити душевну рівновагу, оскільки занадто звикла до життя. позбавленого духовного начала” (4, 74).

Визначаючи релігійну мораль як основу ефективного виховання на засадах гуманізму, пропонуємо вчителю використовувати практично виховні ідеї Біблії таким чином:

Реалізовувати виховну біблійну програму на уроках, присвячених вивченню Вічної книги. Необхідно заохочувати учнів до читання біблійних текстів, щоб Книга Книг стала для школярів однією з улюблених. Зміст програми з літератури повинен бути переглянутим, оскільки на теперішньому етапі досвід вивчення Біблії як пам’ятки літератури і культури в загальноосвітній школі є мізерним. На уроках літератури необхідно в доступній формі пояснювати біблійні істини, торкатися проблемних питань, давати завдання творчого характеру.

Виховні можливості Біблії використовувати під час проведення позакласних заходів. Можна організувати Клуб знавців Біблії, де б вирішувалися питання філософського, морального планів, влаштовувати періодично “філософський стіл”. Тут учні могли б розвивати свої здібності і розширювати знання про християнське віровчення, релігію взагалі, що в свою чергу сприяло б формуванню високої культури особистості, духовності, моральності.

Школа повинна тримати тісний зв’язок з сім’єю. Влаштування свят і позакласних заходів, виконання спільних справ з батьками, дають можливість родинне і шкільне виховання поєднати в цілісний процес. Корисними є екскурсії до святих місць; важливо встановити зв’язок між минулим і сучасним, відчутти зв’язок поколінь.

Багато хто з українських класиків під час написання творів звертався до біблійних мотивів: Т.Шевченко, І.Франко, Леся Українка Л.Костенко та багато ін. Під час аналізу таких творів учителям необхідно не просто вказати на наявність релігійних моментів, а й звернутися до першоджерела – Біблії, зробити порівняльний аналіз літературних образів та подій і біблійних, використати цитати з Вічної книги.

Так, завершуючи розмову про біблійні мотиви української поезії 60-90-х років ХХ ст., з-поміж багатьох творів, писаних у сповідально-релігійному

дусі, звертаємо увагу на цикл віршів “Покаянні псалми” відомого поета, громадянського й політичного діяча Дмитра Павличка.

“Покаянні псалми” – це навіть не цикл, а збірка поезій виразного релігійно-філософського спрямування. Структурно-сміслова композиція циклу є свідомим відбуттям біблійної книги Псалмів.

У “Покаянних псалмах” людина ХХ ст. постає перед Богом зі словами гіркої спокути, визнання власного відступництва від Бога, прагнення віднайти дорогу до неба. Вірші сповнені роздумами поета над вічними болями людської душі, в якій силилися у двобої правда і лж, геройство і страх, гідність і рабська покора, добро і зло, прозріння й помилки, каяття й непереможний гріх, прощення і помста... Зрікаючись колишніх життєвих уподобань, несумісних із заповідями Господніми, людина повертається до Бога як Блудний Син.

Звичайно, читаючи, аналізуючи мотиви творів поета, маємо на увазі той факт, що жодна авторська трансформація й найголовніша метафора не заступить нам безпосередньо спілкування з Біблією.

Проведення інтегрованих уроків, де розглядаються зразки живопису, звучить класична музика, адже велика кількість художників, композиторів писали свої безсмертні твори на основі біблійних сюжетів.

Під керівництвом учителя діти мають усвідомити, і це головне, що біблійні ідеали не є відірваними від реального життя абстрактними філософськими архаїчними категоріями, застарілими й неактуальними, а, маючи дійсно філософську основу, виконують роль порадики, регулятора відносин у щоденному житті, їх можна і навіть необхідно застосувати на практиці, шануючи мудрість релігії і розумно нею користуючись.

У справі виховання дітей на засадах християнської моралі не можна сподіватись на швидкий результат, бо ця велика і важка праця здійснюється в суспільстві, надто обтяженому сумним і трагічним минулим. Лише Віра, Надія і Любов додадуть сили до праці, допоможуть здолати труднощі. Засвоєний дітьми здоровий християнський оптимізм, що забороняє впадати у відчай, втрачати надію, справляє цілющий вплив на дитячі душі; християнські ідеали наголошують на перевазі духовного над матеріальним. А засвоєння дітьми моральних цінностей є фундаментальною засадою ефективного виховання. Наш святий обов'язок перед майбутнім – не втратити душі дітей.

Література

1. Моральна цінність християнства і відродження національної школи: Доповіді науково-практичних конференцій/ Ред. В.Кухарський, А.Крижанівський. – К.; Тернопіль, 1996. – 67 с.
2. Русова С. Нова школа соціального виховання// Український освітній журнал. – 1994. - № 1.
3. Гентош О. Християнська етика у навчальних закладах: сьогодення і майбутнє// Рідна школа. – 1998. - № 3, С. 53-54.

4. Кудаева Л.А. Религиозно-нравственное просвещение в общеобразовательных учреждениях России// Педагогика. – 1998. - № 8. – С. 69-74.

Ковальова О.В., Спічка А.Г.

ПИТАННЯ ПРО ВЗАЄМВІДНОСИНИ РЕЛІГІЇ І НАУКИ НА ЗАХОДІ

Двадцяте століття характеризується могутнім розвитком науки, її переможною ходою. Але не дивлячись на це, вона не є всесильною та самодостатньою. Важливого значення в час тріумфу науки і техніки набуває проблема морально-етичних проблем в суспільстві, формування ідеалу людини. І тому нині не можливо розуміти науку як таку, що допомагає прогресу, а релігію, що її гальмує. Безперечно релігія, будучи частиною людської культури, відіграла і відіграє значну роль у розвитку духовно-моральних якостей людства.

Перед християнськими богословами в сьогоденні постало найскладніше завдання – розвинути компоненту людського буття. Його вирішення утруднюється тим, що в наш час віра втратила очевидність та переконливість, моральний авторитет церков і теологів обмежений.

Християнство зобов'язане подолати всі ці труднощі і виконати свою місію, - бути тісно пов'язаним з сучасним життям, особливо з наукою; розширювати та поглиблювати уявлення про світ та його Творця; обіймати достойне місце в культурі нашої епохи.

І тому всім прибічникам християнства важливо спрямувати зусилля на установлення тісного контакту між релігією і наукою, на розвиток конструктивного діалогу між теологами науковцями.

Видатні богослови Заходу, зокрема Д. Мореланд, наголошують на тому, що церкві необхідно не тільки розмовляти з оточуючим світом, але й продуктивно з ним працювати, а також з сучасною наукою. Вирішенню цих проблем християнські мислителі Заходу надають особливої уваги. Завдяки їх зусиллям написана значна кількість робіт, що присвячені аналізу, сутності предмета, методології науки і релігії, природі наукового відкриття, можливостей досягнення в межах теології і науки об'єктивного знання про світ, реальності побудови єдиної цілісної картини світу і т. ін. Християнські мислителі влаштовують різні дискусії, діалоги, в процесі їх організації і проведення розглядаються проблеми взаємодії християнства та сучасної науки, здійснюються різні інтерпретації конкретних наукових досягнень, що мають світоглядне значення і торкаються найважливіших релігійних догмат.

В таких обговореннях беруть участь представники самих різних напрямків християнської теології. Всі вони вважають неможливим ігнорування наукової інформації, що впливає на наші уявлення про світ, і в тій чи іншій мірі усвідомлюють необхідність взаємодії релігії і науки.

Здійснення конструктивної взаємодії християнства та науки, а також розвиток теології на високому сучасному рівні вимагають нині розробки

нового мислення про порівнянність Бога, що вводиться сучасною наукою і теологією.

Аналізуючи проблему нинішніх взаємовідносин релігії і науки, можна говорити про те, що християнство вимушене чутливо реагувати на всі досягнення науки і ставитися з великою повагою до пізнавальної наукової діяльності людини.

З точки зору богословів, пізнаючи створений Богом світ, людина поглиблює і свої уявлення про Бога. Тому наукове пізнання допомагає усуненню невірних уявлень про Творця, про його місце і роль у світі.

Та, наприклад, відомий англійський теолог А. Пікок (Кембридж) висловив думку про те, що наукове пізнання збагачує наше розуміння про відношення Бога до світу і людини.

Нині християнські богослови ставлять перед собою завдання координації своєї діяльності з досягненнями самих різних наукових дисциплін. Вони вважають, що потреба людини у саморозумінні, у визначенні свого місця в житті і світі може бути задоволена тільки через синтез релігії і науки.

Християнські мислителі навіть підкреслюють необхідність побудови системи викладання і вивчення релігії на науковій основі. Вони вважають, що такий підхід допоможе укріпити авторитет християнської віри та розвинути і саму теологію.

Багато християнських богословів виступають за союз релігії і науки, тому що він відповідає не тільки потребам, а й природі цих важливих галузей людської культури. Деякі християнські мислителі Заходу стверджують, що існують чесні дослідники природи, які в тісному контакті з фактами, намагаються знайти шляхи до нового, поглибленого розуміння правди біблійних висловів.

Досить відоме твердження, що Бог створив Єву з ребра Адама. Раніше це сприймалося як легенда, казка, щось незбагненне. Але відкриття можливості відтворення людини через клонування дає підставу гадати про те, що існували і існують різні шляхи створення живих організмів, зокрема, високорозвинених істот. Можливо існування мавп, а потім людини – це експеримент, поетапно з конкретним цільовим передбаченням. Можливо створення мавп та інших істот – це перший етап експериментів, а створення людини – це найвищий етап експерименту. Чому природа створила все досить продумано, чи можна створити так точно, красиво за допомогою випадків? Чому в організмі тільки людини закладені такі величезні життєві ресурси, які розраховані на тривалість життя людини на століття? Це випадково, чи задумано це спеціально? Всі і багато інших питань постають перед науковцями та релігійними мислителями. Чому дійсно впливають на психіку людину, на стан її здоров'я молитви, заговори. Це не випадки, а реальна дійсність, яка теж ще не має серйозного наукового пояснення.

Куди зникають біологічне, енергетичне поля людини після смерті? Як вони трансформуються у навколишній світ? А біологічне тіло, поєднуючись з

землею, як воно впливає на неї, на навколишній світ? Існує закон збереження матерії – це так, але ж всі ці взаємодії у навколишньому світі ще не досліджені. Важливо, що релігія з початку її існування поставила питання про потойбічне життя. Це питання завжди хвилювало і хвилює людство. Але тільки за допомогою релігійних тверджень без глибокого наукового дослідження розв'язати його неможливо.

Слід відмітити, що в християнстві існувало твердження, в якому було вказано, що між релігією і наукою нічого немає спільного, не може бути ніякого контакту між ними.

Але було і інше твердження, в якому наголошувалося, що і наука і релігія мають специфічні характеристики. І ця специфіка визначає необхідність їхнього синтезу. Такий підхід дозволить отримати цілісне уявлення про світ у всіх проявленнях і про його Творця. І тому проводиться величезна робота з метою переосмислення взаємовідносин християнства і науки, розробляються нові шляхи розвитку діалога між ними.

Однак, не можна перебільшувати ролі християнства у розвитку науки. Як відомо, величезному прогресу європейської науки в період Нового Часу сприяв розвиток ремесел, торгівлі, нових видів освіти, а також гуманістичні ідеї епохи Відродження.

Християнські мислителі стверджують, що становлення раціональної науки пов'язане зі Стародавньою Грецією. Справедливе твердження і про те, що без раціонального обґрунтування та доведення нічого неможливо вважати науковим.

Необхідно також пам'ятати, що ця вимога вперше знайшла своє конкретне втілення в грецькому типі раціональності, який був реалізований в працях Платона та Евкліда. Ідеал раціонально побудованого знання і нині має величезну евристичну цінність.

Згідно вимогам раціональності, що розроблені грецькими мислителями, наукове знання повинно бути побудоване на чітких, очевидних вихідних положеннях. Будь-яке твердження завжди може бути обґрунтоване через систему логічних висновків.

Грецькі мислителі вважали, що їхні систему мають емпіричну основу, тобто базуються на досвіді. Але в ті часи не існувало чітких уявлень про те, що таке експеримент, а різниця між повсякденним досвідом і науковим експериментуванням практично не була визначена. Таким чином, в античній науці відчувалася гостра потреба цієї науково-експериментальної емпіричної компоненти.

Поява нового необхідного елемента в науці була тісно пов'язана з утвердженням християнського вчення про створення світу. І греки, і послідовники біблійного вчення вважали, що навколишній світ упорядкований і пізнавальний. Греки розглядали світовий порядок як необхідний і тому стверджували, що його структуру можна скласти на основі певних принципів.

Прибічники Біблії доводили, що світовий порядок випадковий. Вони мали на увазі те, що ні зовнішньою, ні внутрішньою необхідністю не було обумовлено виникнення нашого універсуму.

Відомий богослов М. Хеллер висловлює думку, що християнство розглядає структуру універсуму як виконання божественного, фундаментального раціонального плану. Трансцендентний характер обумовлює неможливість виведення цієї структури з очевидних аксіом. Грецька раціональність бралася до уваги і визначалася як єдина реальна стратегія пізнання цього світу, який необхідно вивчати та експериментувати з ним.

Християнство вдосконалило “спадщину” античних філософів. І саме християнське тлумачення про створення світу відіграло величезну роль у виникненні передумов формування емпіричної компоненти в науці для розвитку експериментальних наук, для утворення базисної структури сучасної науки в цілому.

Багато вчених, як відомо, були віруючими або представниками духівництва. Сучасні християнські богослови Заходу однак стверджують, що союз християнства і науки так і не відбувся. Історичний період від античності до сьогодення характеризується негармонійним співіснуванням християнства та науки, а конфліктом. Особливо загострилися ці відносини близько трьох століть тому, коли багато наукових ідей вступили у протиріччя з традиційними релігійними догматами. В цей час радикально змінюється і мислення людей. Фактично вся історія взаємодії релігії та науки відтоді – це війна науки і християнської теології.

Християнські богослови вважають, що саме Біблія спонукала людину до занять наукою. Тільки за допомогою наукових досліджень вона могла виконати даний їй Богом наказ бути володарем Землі і всіх її мешканців.

Численні факти негативного ставлення християнства до науки багато богословів розглядають як певне непорозуміння, як невірну інтерпретацію Священного Писання.

А. Хайерд в цілій низці праць з проблеми “наука і релігія” звертає увагу на те, що християнські теологи, стикаючись з науковими теоріями, які вступали у протиріччя з християнськими догматами, не аналізували їх, а просто відкидали. Так діяли, наприклад, Августин, М. Лютер та інші.

Такі богослови виступали проти науки, вважали при цьому, що вони захищають віру і Біблію, але вони захищали свої невірні інтерпретації Біблії. Цим вони зашкоджували своїй справі, створювали таке уявлення, що християнство виступає проти наукового пізнання.

Інша точка зору віндзорського священника Д. Стенесбая. Він говорить, що в період середньовіччя теологія була “королевою наук”, користувалася величезним авторитетом. Всі форми пізнання і діяльності людини були підкорені релігії. Раціональне пізнання, тобто наукове, повинно було відповідати канонам теологічного мислення. В той час не існувало чіткого розмежування між теологією і наукою. Вони були взаємозалежні. І між цими

частинами єдиного цілого виникла напруженість. Фактично це були конфлікти нових і старих ідей про світ, а не теології і науки – робить підсумок Д. Стенесбай.

Американський богослов Ч. Барретт взагалі стверджує, що християнство ніколи не протистояло науці, завжди виступало як пронаукове, прагнуло усвідомити досягнення науки і привести їх у відповідність зі своїми уявленнями. Але цього не завжди можливо було досягти. Тоді виникав конфлікт не між релігією і наукою, а між новими науковими ідеями і тими релігійними уявленнями, що містили в собі застарілі наукові досягнення.

Таким чином, більшість сучасних теологів розглядають різні зіткнення релігії і науки, як боротьбу старої науки проти нової, а не як вороже ставлення релігії проти науки в цілому.

Крім того висловлюється також думка про те, що причина конфліктів християнства та науки полягала в тому, що релігійне вчення пронизане церковними авторитетами, традиційними, консервативними формами і способами мислення.

Наука ж народжувалася і розвивалася в іншій традиції. З самого початку вона створювала свій власний стиль буття і вийшла з під контролю церковних авторитетів. Тому конфлікт був неминучий. Наука розвивалася швидко й інтенсивно, підкоряючи світ, а церква вимушена була оборонятися. Це пояснюється з одного боку інертністю церковних структур, а з іншого боку – зростанням спеціалізації науки. Щоб зрозуміти наукову теорію, необхідно було стати спеціалістом. А крім того прогрес науки і техніки охоплює також соціальне та індивідуальне життя.

Наука демократична тому, що всі спеціалісти мають право і можливість працювати в ній. Теологія розвивалася в середині своїх власних меж, а потім відокремилася від науки. Це і стало причиною того, що нині вплив релігії на людей обмежений, а значна кількість науковців взагалі не визнає її. Теологи, які працюють над власними проблемами, виявилися нездатними вести компетентний діалог з новітньою наукою. І це, вважає М. Хеллер, мало безперечно важливі наслідки як для релігії, так і для науки. Процес пізнання розпався на два напрямки, що почали розвиватися самостійно, незалежно один від одного.

Більшість християнських теологів вважають, що конфлікти між релігією і наукою обумовлені завдяки тому, що обидві сторони перейшли за межі своїх компетенцій. І нарешті конфлікт релігії і науки обумовлений тим, що обидві сторони бажали забагато: теологи вимагали від науковців, щоб їхні ідеї узгоджувалися з релігійними уявленнями про світ, а науковці стверджували, що їхні дослідження і досягнення показують хибність уявлень теологів про існування Бога.

Слід зазначити, що в період середньовіччя позиції богословів в наукових суперечках були вирішальними. В наступні часи авторитет християнських мислителів та науковців був майже однаковий. Але в сьогоденні все змінилось. Теологія в наш час визнала авторитет та панування науки. Значна

кількість богословів намагається пристосувати свою діяльність до традицій західної наукової думки. Християнство існує, майже більше ніж 1,5 мільйони прибічників. Однак нині найбільший вплив на свідомість, переконання людей має сучасне природознавство.

Література

1. Barrett Ch. D. Understanding the Christian Faith. New York, 1980.
2. Hayward A. Creation and Evolution.
3. Heller M. Scientific Rationality and Christian Logos // Physics, Philosophy and Theology. Vatican. 1988.
4. Gilkey L. The Creationist issue: a Theologian's view // Cosmology and Theology. Edinburgh. New York, 1983.
5. Green G. On seeing the Unseen: imagination in Science and Religion.
6. Moreland I. Christianity and the Nature of Science. A Philosophical Investigation. Michigan: Grand Rapids.
7. Pannenberg W. Theological Question to Scientist.
8. Peacocke A.R. Creation and the World of Science.
9. Stanesbay D. Science, Reason and Religion. London. – New York: Routledge, 1988.

Коношенко С.В

ДУХОВНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ДІТЕЙ-СИРІТ В ПРОЦЕСІ РЕЛІГІЙНОГО ВИХОВАННЯ

Україна переживає важкий період становлення суверенності у суспільному розвитку, у політичному житті, у соціально-економічній сфері. Державотворчі процеси, які відбуваються нині в країні, вимагають актуалізації людського фактору, здійснення освітньої політики, спрямованої на формування особистості – високоморальної, високодуховної, освіченої, вихованої, інтелектуально розвиненої, працелюбної людини, патріота України. Проте, українське суспільство вражене кризою духовності, в ньому простежується масове розчарування у високих духовних цінностях.

В особливій мірі ці негативні явища стосується соціально незахищених верств населення, дітей – сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків. Ось чому проблема духовності і духовної культури особистості вихованця – сироти зараз надзвичайно важлива і актуальна.

Духовна культура вихователя складається з таких основних компонентів:

- культура інтелектуальна (знання, мислення);
- культура моральна (честь, справедливість, гідність, культура почуттів, статева культура);
- культура спілкування (комунікативні здібності, духовні запити, культура мови, етика спілкування);
- художньо – естетична культура;

родинно – побутова культура;
національна культура та національна самосвідомість;
політична, екологічна, правова культура;
християнська морально – етична культура, релігійні заповіді і традиції.

Таким чином, духовність і духовна культура особистості дитини – це формування її світогляду, свідомості, включення в економічне, політичне й культурне життя народу; уклад життя сім'ї, народу, нації. Формування духовної культури особистості є одним з найважливіших завдань загальноосвітньої, професійної і вищої школи [1].

Становлення духовності особистості передбачає соціокультурний процес впливу суспільства на людину, але, з іншого боку, це є форма духовно – інтелектуальної активності особистості, яка вибірково, критично, творчо – перетворювально освоює нові суспільні ролі, цінності, осмислює духовно – інтелектуальний досвід попередніх поколінь в нових соціально – економічних, духовно – інтелектуальних умовах.

У концепції виховання дітей і молоді в національній системі освіти зазначається, що “ідеалом виховання на сучасному етапі є високоосвічена, професійно компетентна, всебічно розвинена особистість, наділена глибоко національною свідомістю й державницькою відповідальністю, здоровими інтелектуально - творчими, тілесними, духовно – моральними й естетичними, родинними й патріотичними почуттями, працьовитістю, господарчою кмітливістю, підприємливістю й ініціативністю” [2].

Філософія освіти сучасної України потребує інноваційних підходів до формування гармонійної особистості дітей даного контингенту. Одним із шляхів духовної реабілітації вихованців в умовах Центру реабілітації для дітей – сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків(ЦРДС), є релігійне виховання.

Проблема релігійного виховання розглядалася багатьма вітчизняними філософами, педагогами.

Г.Сковорода релігійне виховання нерозривно пов'язував з моральним. Філософ звеличував в людині духовне начало, за яким вона є образом і подобою Творця. Григорій Сковорода долав відчуження Бога і людини шляхом піднесення людини до Бога, зближуючи їх на основі духовності. На погляд великого філософа, шлях людини до щастя лежить через розкриття її божественної суті, через осягнення вічного і нетлінного, тобто Бога, який розлитий невидимо в усьому як першооснова. Духовні зусилля кожної людини мають бути спрямовані на Бога.

Проте приблизитися до Бога людина може лише за власних, індивідуальних зусиль, цілеспрямованої, напруженої, наполегливої і активної моральної, духовної та фізичної праці. А визначну роль, на думку Г.Сковороди, у морально- духовно- релігійному вихованні особистості відіграє Біблія, як наймудріша, найважливіша, найавторитетніша і найпотрібніша книга з усіх книг про Бога, Світ, Людину : “Она есть плоть и дух , море и гавань, потоп и ковчег “[3].

Неодмінною умовою становлення свідомого громадянина поставив релігійне виховання видатний український педагог Григорій Ващенко. В своїй праці “Виховний ідеал” він окреслив виховний ідеал молодої людини. Проаналізувавши найважливіші психологічні особливості української ментальності, а також християнський, загальноєвропейський, більшовицький і націонал – соціалістичний ідеал виховання, Г.Ващенко дійшов висновку, що центральне місце в українському національному виховному ідеалі мають зайняти, по- перше, духовність, Бог, а по- друге,- Батьківщина, глибокий і безмірний патріотизм. Гаслом, під яким має проводитися виховання української молоді є: “Служба Богові й Батьківщині”. Перша абсолютна вартість для молоді є Бог, друга- Батьківщина [4].

Омелян Вишневецький вибір християнсько- ідеалістичної стратегії виховання обґрунтовує тим, що вона (стратегія) узгоджується з нашою виховною традицією, з характером української ментальності, з типом української культури. Ця стратегія ґрунтується на визнанні Вищого Авторитету, на вірі в Бога та боговідповідні вартості суспільного і особистого життя. Християнсько – ідеалістична стратегія виховання, на погляд вченого, є традиційною і для українського народу, і для інших слов'янських народів.

Слов'янський риторичний ідеал лежить в основі формування духовно – інтелектуальної особистості на основі таких якостей, як порядок, міра, рівновага, рівність, витримка, терпіння, самодисципліна тощо (5).

Етичність риторичного ідеалу українців втілюється в християнських категоріях смирення, скромності, незлобивості мовлення, інтонаційної милозвучності.

Християнське виховання пробуджує віру, відкриває мудрість Божих законів, за якими здавна жили наші предки, формує високі моральні чесноти, що приводить дитину до гармонії зі світом і власним сумлінням. Християнські є стійким елементом української історії і культури.

Зараз, в умовах жорсткого несправедливого світу, особливо постає проблема повернення до наших життєдайних християнських джерел. Лише за такої умови ми зможемо побудувати суспільство, в якому панують Добро, Любов, Справедливість. Адже очевидно, що глибоко віруючий вихованець – сирота, який притримується Божих заповідей, буде остерігатися творити зло, бо докори сумління одразу турбуватимуть його душу. Сумління вимагає відповідальності перед Богом за вчинки, адже голос сумління – це голос Божий, тому так важливо виховати молодь у єдності з Богом, у любові до Бога і людей.

Оскільки Церква є головним джерелом християнства, то і роль її у вихованні дітей – сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків, є дуже важливою. Лише пробуджуючи в думках дітей віру в такі ідеали як Добро, Любов, Віра, Надія, Справедливість, Мужність, Милосердя, можна сподіватися на духовне оздоровлення суспільства.

В теперішньому українському суспільстві відбулися значні зміни у ставленні держави і громадськості до релігії і священослужителів. Різдво, Великдень були проголошені державою всенародними святами, служителі церкви як громадяни України одержали право обиратися до місцевих і вищих органів влади.

Ми стаємо свідками таких подій, коли керівники держави моляться у церквах, а вчені, навіть представники матеріалістичних наук, відомі представники мистецтва, освіти, культури оголошують себе віруючими.

Представники релігійного культу стали обов'язковими учасниками подій, які відбуваються у нашому житті. Відкривається споруда, будинок, пам'ятник, виставка творів мистецтва, навчальний заклад і скрізь, поряд з представниками державної адміністрації, церковнослужитель в ритуальному одязі, що освячує ту чи іншу подію.

У різних куточках країни, на вулицях і в залах, в скверах і на майданчиках проповідники, у тому числі й іноземні, найрізноманітніших релігійних конфесій вільно виступають зі своїми проповідями, поширюють літературу, проникаючи у свідомість українських громадян, особливо людей похилого віку і молоді.

З певної точки зору, всі вищенаведені приклади підкреслюють формальне ставлення держави і суспільства до дотримання різними інститутами, керівниками ст.35 Конституції України, в якій записано: "Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви", що має визначати світський характер держави, а також світський характер навчання і виховання в усіх типах навчальних закладів[6].

На численних конференціях, семінарах вчені не перестають сперечатися, чи є запрошення священника з ритуальним обрядом на випускному вечорі порушенням законів про світський характер освіти, чи ні, чи необхідне сучасній молоді релігійне виховання, чи ні, чи є Бог, чи ні.

На наш погляд, головне для педагогіки не вирішення цих питань, а формування культури особистості, і, якщо потрібно і ефективно, застосовувати при цьому форми і методи релігійного виховання.

Не слід забувати, що для простого українського люду церква була і залишається осередком духовної культури. Прості українці не знали і не відвідували театрів, філармоній чи музеїв. Церква, релігійні проповіді і заповіді були для них школою високої моралі, релігійна музика і церковний спів були їхньою музичною освітою, церковний живопис, образи святих у храмах і в оселях були школою пізнання краси.

Особливо велику роль у формуванні духовної культури українця відігравала Біблія. Раніше Біблія була у кожному домі. Її читали з трепетом. Перед тим, як читати Біблію, люди молилися, щоб Бог допоміг сприйняти слово Боже.

Одна із провідних ідей Біблії – душа повинна стерегтися гріха. Дитина – сирота, яка не отримала в ранньому дитинстві любові, ласки, уваги, добра, часто виростає жорстокою, недовірливою і замкнутою людиною. Ось чому у

реабілітаційних закладах в особливій мірі постає потреба використання Біблії у навчально – виховному процесі, що передбачає інтелектуально – мистецьку освіченість дітей – сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків, розкриття їх душі, наповнення останньої любов'ю, теплом, співчуттям, милосердям. Біблія дає кожному рівно стільки, скільки може прийняти його серце.

Крім використання Біблії одним із ефективних форм, яка сприяє духовній реабілітації дітей – сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків, є уроки духовності, які вихователі ЦРДС “Смарагдове місто” можуть проводити спільно з представником церкви, монахами Святогірського монастиря.

Такі бесіди дають можливість вихованцю – сироті розпитати про все, що його хвилює. Вони є ефективним шляхом формування його духовної культури, моральних цінностей, здійснення, здійснення духовної реабілітації.

Під час спілкування вихованців з представником релігійного культури вбачається доцільним обговорення таких тем:

Що таке душа людини?

Які відмінності у поглядах різних конфесій християнства?

Що таке “покаяння”?

Десять моральних заповідей християнства.

Які церковні таїнства допомагають стати істинним християнином?

Чому не все в Біблії зрозуміло?

Що таке “гріх”?

Характеристика понять “рай” і “пекло”.

Духовні бесіди представника церкви з вихованцями реабілітаційного центру сприяють посиленню зацікавленості дітей до етичних, релігієзнавчих проблем, до особи самого священнослужителя, до його особистого життя. Передбачається, що такі зустрічі справлять на дітей – сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків, глибоке духовно – інтелектуальне враження, заставлять замислитися над складними питаннями духовно – душевного та соціального буття.

Значна роль у підготовці вихованців центру до подібних уроків духовності, як і у здійсненні духовної реабілітації дітей в умовах інноваційного закладу взагалі, залежить від особистості вихователя, рівня готовності до даного виду професійної діяльності.

Можна виділити такі вимоги до вихователя, який здійснює духовну реабілітацію дітей – сиріт:

Поважне ставлення до релігійних почуттів віруючих вихованців, до релігії і священних книг.

Вихователь має бути людиною освіченою, вихованою, знати історію, світову культуру, мистецтво і обов'язково Біблія.

Контроль за життєдіяльністю дитячого колективу, недопущення виникнення конфліктів, образи чи приниження гідності і почуттів віруючих вихованців.

Базування релігійно – виховного процесу на принципах релігійного плюралізму, заснованого на тому, що всі люди віруючі: тільки одні вірять, що Бог є, а інші, що його немає.

Прищепити дитині – сироті та дитині, яка залишилася без піклування батьків, чесність і справедливість, здатність на благородний вчинок, уміння мислити і відстоювати свої переконання. А віра чи невір'я – цей вибір має бути самоусвідомленим.

Проблема формування духовної культури особистості, духовної реабілітації дітей – сиріт шляхом релігійного виховання набуває важливого значення у нашому суспільстві. Таку важливу справу неможна поставити в залежність лише від рішень чиновників освіти. Розв'язувати цю проблему треба разом, залучаючи до співпраці громадські, дитячі, релігійні організації, педагогів – усіх, кому небайдужа доля дітей – сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків.

Література

1. Сухомлинський В.О. Духовний світ школяра. Вибр. твори: В п'яти томах. – К., 1976. – Т.1. – с.212
2. Концепція виховання дітей і молоді в національній системі освіти. Зб. Міносвіти, 1996. - № 13.
3. Сковорода Г. Сочинение в двух томах. –т.2.-М.,1973.-177с.-с.160.
4. Ващенко Григорій. Виховний ідеал. Підручник для педагогів, виховників, молоді та батьків. –т.1.-Полтава, 1994.- с.174- 175.
5. Булгаков С. Героизм и подвижничество.- Вехи: Интеллигенция в России.- Сб.статей 1900-1910г.-М.,1991.-145с.-с.112-114.
6. Конституція України.-К.,1997.-77с.-с.14.
7. Карпенко В. Єдність церкви – єдність нації // Вечірній Київ.- 1998.- 30 квітня.
8. Лукашевич М.П. Повернути молоді духовні орієнтири. // Освіта України.- 1999.- 27 січня.

Коркішко О.Г.

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОСТІ

Духовний стан сучасного суспільства потребує невідкладного усвідомлення і перетворення самого джерела соціального життя – розвитку духовності українського народу. Щоб зупинити деградацію суспільства, в першу чергу, необхідно через освіту та виховання змінити громадську свідомість особистості, зорієнтувати її на духовно-моральні цінності.

Характер і спрямованість, виховання визначаються певною системою цінностей: національними і загальнолюдськими надбаннями в сфері духовної культури. Вибір їх у багатьох випадках залежить від того, який із соціальних інститутів відіграє провідну роль в організації виховної роботи.

Школа традиційно є головним соціальним інститутом виховання. В умовах сучасного духовного кризису, коли відбувається переоцінка цінностей, доцільним є об'єднання зусиль сім'ї, школи, закладів культури та Церкви спрямованих на формування духовно-моральних якостей школярів. Такий синтез необхідний для сприяння консолідації зусиль держави, Церкви та громадськості у відродженні моральних, духовних і релігійних цінностей і традицій українського народу, для популяризації досягнень православної педагогіки у вихованні підростаючого покоління.

Основне завдання сучасного виховання полягає в тому, щоб допомогти сьогоднішній дитині, а завтрашньому громадянину незалежної України, отримати доступ до всіх сфер духовного життя, розкрити його сенс.

Спокон віку найважливішою особливістю українського народу визнавалась його духовність. Її джерела знаходяться в способі життя, освітньо-християнських традиціях, у світовій культурі. Перед усе, це пошук найвищого сенсу життя, правди на землі, прагнення до абсолютної Істини, Добра, Краси і, головне, усвідомлення духовності як категорії, що виражає людське, гуманне начало в людині.

Найважливішим принципом сучасної освіти є визнання пріоритету духовних цінностей, необхідність виховання духовних витоків у людини, передумови яких склалися у вітчизняній культурно-педагогічній спадщині XIX-XX століття.

Християнська Церква протягом тисячоліть активно сприяла вихованню народної душі, надавала українському народові уявлення про добро та зло, честь і безчестя, істину та кривду, прищеплювала людині з дитинства паростки християнської моралі, проповідуючи милосердя, добротність, злагоду. Неможливо відокремитись від історичної реальності її духовної енергії, яка своєю силою підтримувала український народ, була постійною берегинею народних святинь. Тому зріст масової релігійності на сучасному етапі є явищем конструктивним і досить закономірним.

Серед позитивних якостей українського народу, необхідно підкреслити його велику, різнобічну обдарованість, талановитість тощо. Впродовж багатьох століть, завдяки сукупності цих рис національного характеру, створювався ідеалізований образ українського народу, який безумовно, треба укріпити, зробити його загальним. Сучасна школа повинна цьому сприяти. На конкретних прикладах учень повинен відчувати, що суспільство, держава, сім'я, школа, Церква дають багато для цього, і цим настроювати його на здійснення добродійства.

Чільне місце треба віднайти для формування:

духовно-моральних цінностей – добра, справедливості, свободи, милосердя, миру, чесності, вірності, зичливості та ін.;

особистісних цінностей – любов до рідного краю, до своєї сім'ї, до народу, обов'язок перед рідними, колективом, чесне служіння Батьківщині.

Слід зазначити, що ці цінності становлять емоційний аспект національно-державницького світогляду, який включає: почуття належності

до своєї самостійної держави – України, повагу до історії свого народу, до своєї культури, мови, любов до рідної природи, неприязнь до всього антиукраїнського, віру в світлу долю нашої держави тощо. Життя і становище нації значною мірою залежить від патріотизму її представників, що формується з раннього дитинства шляхом засвоєння духовно-моральних та особистих цінностей. Цей процес спочатку є стихійним, а згодом переростає у свідому любов до Батьківщини. Найвищим проявом патріотизму є почуття, що досягає рівня жертвності, коли для блага Батьківщини людина здатна терпіти муки і навіть іти на смерть. “Ніхто більшої любові не має, як хто свою душу поклав би за друзів своїх” (Євангеліє від апостола Іоана 15:13). Ця справа повинна вестись так, щоб учень вважав своєю духовною потребою діяти відповідно до вищих цінностей.

До найвищих цінностей ми відносимо все позитивне, що досягла релігія та педагогічна наука. Високими релігійними цінностями є – віра в Бога, як в Абсолют Істини, Добра і Краси, які ми можемо віднести і до цінностей у вихованні:

- до морального – добро;
- до процесу пізнання – істину;
- до етичного – красоту;
- до правового – справедливість.

Зупинимося на ролі цих цінностей у розвитку особистості майбутнього громадянина, патріота України. Саме повернення до витоків української духовності, використання у вихованні абсолютних цінностей сприятиме подоланню догматичного підходу до патріотизму, який у недалекому минулому зводився до стандартизації форм і методів виховання.

Добро як цінність пов'язано з системою відносин між людьми, з відношенням до конкретної справи, з виконанням своїх професійних обов'язків, громадянських обов'язків. Добро – фундаментальна категорія, яка визначає сутність громадянина, його поведінку в суспільстві. Пошана до державних та національних символів, до Гімну України, орієнтація власних зусиль на розбудову Української держави та прагнення побудувати справедливий державний устрій.

Добро – основа ненасильних відносин, протидія антиукраїнській ідеології, прагнення до розвитку духовного життя українців. Добродійність як риса громадянина-патріота, розташовує людей до себе, визиває довіру, повагу.

Справедливість як цінність виявляється, насамперед, у системі міжособистісних відносин. Вона – база морального розвитку суспільства, виховання особистості, яка пов'язана з почуттям національної самопошани і гідності. Справедливі відносини розширюють простір проявлення ініціативи, дають змогу особистості зорієнтуватись в громадських цінностях.

Істина, як цінність пов'язана з пізнанням і прогнозуванням діяльності громадянина, оцінкою його поведінки, відносин. Вона (істина) протистоїть

кривді, брехні, безчестю. Допомагає у відновленні історичної пам'яті, висвітленні правдивої історії, науки та освіти українського народу, очищенні замулених джерел нашої спадщини. Істина сприяє пошані до Конституції України і до обраних демократично владних чинників. Прагматичний підхід до істини, як цінності, допомагає молоді уникнути багатьох труднощів.

Красоту як цінність завжди пов'язують із мистецтвом, правдивим відображенням життя особистості, вираженням її духовного багатства, гуманістичних ідеалів. Але краса відтворюється і в добродійстві людини, його відношенні до інших людей, любові до рідної культури, мови, національних свят і традицій. Вона, спонукає на сповідь перед собою, своїм народом, людством, найвищим ідеалом Господом Богом – чи гідні ми називатися Людьми.

У контексті сказаного Бог і Україна – є поняття, які складають вершину системи вартостей і певною мірою визначають зміст патріотичного виховання. Вихована на цих засадах людина у своїй поведінці “керується вірою, утверджуючи її навколо себе і в самій собі: вона будує Царство Боже на землі” (3, 18).

Учням необхідно доводити, що коли вони обрали собі за орієнтир високі цінності, то це – правильна дорога, яка веде до найвищих вершин людської гідності. Духовна велич має давати велику втіху, надихати на почесні обов'язки перед своїм народом і людством, на щоденну наполегливу працю.

Приймаючи до уваги перспективи державно-суспільного розвитку системи освіти України, вважаємо, що в сучасній школі необхідно виховувати в учнів прагнення добровільно та природно поступати відповідно з прийнятими в суспільстві морально-етичними поняттями, релігійними канонами. Це, безумовно, потребує необхідності переглянути зміст шкільної освіти, який покликаний забезпечити необхідний рівень гуманітарного мислення, моральних і духовних цінностей. Без них неможливо сформулювати національну самосвідомість, виховувати український національний характер, розвинути самобутність особистості, виховати історичну пам'ять, розуміння християнської релігії, патріотичну свідомість, любов до Вітчизни, українського народу.

Література

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання. Київ, 1998.
2. Біблія. Новий заповіт. Євангеліє від апостола Іоана.
3. Вишневський О. Сучасне українське виховання. Любов до Батьківщини. Львів, 1999.
4. Гречко І. Сім сходинок до храму // Сільська школа, № 6, 2000.
5. Рождественська Р.Р. Патріотичне виховання підростаючого покоління в історії вітчизняної педагогіки (XI – ХХст.) / Дисертація на здобуття вченого ступеня кандидата педагогічних наук, Белгород, 1997.

НАРОДОЗНАВСТВО ТА ЕЛЕМЕНТИ РЕЛІГІЄЗНАВСТВА В ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Відродження національної культури, використання найкращих досягнень української етнокультури є життєвою необхідністю, однією з найактуальніших умов існування незалежної держави.

Ознайомлення дітей з культурою, традиціями свого народу починається вже в дошкільному віці. Народознавство в дитячих дошкільних закладах зайняло останнім часом стійкі позиції. Ознайомлення з українською культурою відбувається на спеціальних заняттях, під час підготовки і проведення традиційних свят і розваг українського року.

Народні свята та обряди – ціла духовна система споконвічного життя українського народу із звичаями та традиціями, з величальними піснями, образним словом, музикою, танцями, із святковим вбранням, хлібом та обрядовими стравами, із щирістю та щедрістю. В святах сконцентровано художній досвід народу, творчу силу його духовності, світогляд, що є складовим ментальності, становить його національне обличчя, велич та самобутність.

Свята – це не просто вшанування традицій, це опоетизоване втілення в духовну сутність знань предків про світ та його явища. “Що ми? Чиї сини? Яких батьків?” – на це питання Т.Г.Шевченка можна шукати відповідь, занурившись в предковичність і сучасність традиційних свят. Народознавство допомагає ще з дитинства “пізнати себе, пізнати свій нарід” (С.Килимник).

Тисячолітній досвід народу дав змогу зосередити в його системі виховання найкращі засоби впливу на дитину в період становлення її особистості. Наші спостереження свідчать, що діти старшого дошкільного віку мають вже досить широкі уявлення про деякі українські свята. Тому виникає потреба створення умов для більш системного ознайомлення з українськими звичаями та традиціями.

Народні свята мали всезагальну силу і охоплювали своїм дійством людей різного віку і статі. Окреме місце під час свят відводилося дітям. Залучення дітей до дійової участі у традиціях і звичаях рідного народу дає їм змогу практично пізнавати його культурно історичний досвід, бути продовжувачем справи батьків і дідів. Діти дошкільного віку активно переживають усі події під час народних свят. Специфікою народних свят є їхня динамічність, в них обов’язково міститься ігрова дія, яка спонукає дитину до активності. Слово, рух, пісня поєднуються в одне ціле. Під час проведення народних свят відбувається практичне використання різноманітних видів народної творчості (оздоблений національний одяг, вишиванки, кераміка, писанки, дерев’яні, ткані вироби тощо). За словами М.Стельмаховича, свято, проведене в цікавій ігровій формі на добре знайомому матеріалі виконує низку функцій: інформаційно-освітню,

національно-духовну, історичну, естетичну, культуроносну, розважальну. Народне свято несе в собі відповідну інформацію, повідомляючи дитину про реальні та міфічні події, явища та закони природи, соціальні та моральні норми співжиття, правила та етичні норми поведінки. Участь батьків у проведенні українських свят в дошкільних закладах позитивно впливає на настрій дітей, робить свято справді родинним, як це й передбачено народною педагогікою.

Аналіз змісту народних обрядових дійств свят українського року засвідчує, що за своїм характером вони є родинними, загальнонародними, тобто громадськими і в той же час релігійними. Причому їх релігійність представлена переплетінням дохристиянського анімістичного світогляду і християнського світосприймання. За народними уявленнями вся природа має душу і людина своїми магічними діями може впливати на природні та надприродні сили. Християнська церква прийняла рештки первісної культури, але вклала в народні свята свої християнські ідеали, християнську мораль. Так древнє свято Корочуна поєдналося з Різдвом, свято Андрія із Калитою тощо.

В практиці роботи сучасних дошкільних установ широко використовуються свята, що несуть у собі прадавні і християнські релігійні ідеї. Отже виникає питання про те, як донести до дітей ідею свята, зробити її зрозумілою, викликати бажання до активної участі в обрядових дійствах. Світський характер освіти в Україні вимагає поважати права дітей на освіту, яка ґрунтується на науковій картині світу. Тому важливою стає проблема інформаційно-пізнавального характеру народознавчої роботи, яка виключає релігійний вплив на дітей, адже діти не можуть ще зробити самостійний свідомий вибір щодо ставлення до Бога. Сім'ї дітей, що відвідують дитячі установи, мають різні віросповідання або атеїстичний світогляд, що також загострює питання методики народознавчої роботи, щодо ознайомлення з народними традиціями, які мають релігійний характер.

Досвід роботи з народознавства та релігієзнавства, набутий в дошкільному закладі №48 "Ялинка" м. Слов'янська (завідуюча Н.В.Ковальова), ілюструє можливість розв'язання цих суперечностей. Здійснюючи відбір народознавчих знань для ознайомлення з ними дітей, треба виходити з тієї ролі, яка була відведена у святі дітям за народними традиціями. Ця роль супроводжувалась яскравими враженнями, практичними діями, іграми, пригощанням ритуальними стравами тощо (кусання калити, ігри з вербичом, ігри з крашанками та писанками, частування паскою). Зміст сценарію свята або конспекту пізнавального заняття повинен складатися в залежності від регіонально-історичних особливостей нашого регіону і носити більше світський, аніж релігійний характер, з використанням лише зовнішніх яскравих ознак, притаманних саме цьому святу. Як прихильники С.Русової ми вважаємо, що у кожному святі треба єднати народне, національне, фольклорне із загальнокультурним і давати щось естетичне, прекрасне, радісне, веселе. Тому, наприклад, на Різдвяні свята показували вертепну

драму, колядували, закликали Мороза, щедрували, носили Зірку. До свята “Водохрещення” підготували бесіду, яку було побудовано так, щоб не нав’язувати дітям ані релігійних переконань, ані атеїстичних. Використовували народні прикмети, прислів’я, загадки, повір’я, ілюстрацію моменту освячення води. В словнику дітей з’явилися нові слова: водоймище, священник, хрест, чудодійна. Заняття з народознавства присвячене цілющим якостям чистої, джерельної води, ставленню народу до води включало купання ляльки у трав’яних відварах за народними звичаями, вивчення фольклорних творів, про воду. Потім діти розглядали пляшку з свяченою водою, пригадували, де і для чого її святять, як використовують.

Дуже важливою є робота з батьками спрямована на впровадження елементів народних обрядів в сімейні свята. Діти дарували батькам вивчену пісню, колядку, щедрівку. Вихователі радили дітям взяти на себе обов’язок виступити першим посівальником в своїй родині. Батькам пропонувалось організувати спільну вечерю в Святвечір, бо важливий морально-виховний потенціал свята закладено саме в цьому звичаї.

Свята народознавчої тематики важливо проводити у дні коли вони збігаються з обрядовим календарем або після відповідної дати. Особливістю свят історичної та релігійної тематики є те, що вони не повинні передувати конкретній даті, події. Наприклад, після Різдва з дітьми варто провести “Різдвяні вечорниці”, в яких візьмуть активну участь батьки та родичі. Як відомо, жодне свято в українській народній обрядовості не обходиться одним днем, комплекс святкових дій охоплює від трьох до семи днів, що створює найсприятливіші умови для посилення дитячих святкових переживань, повторного відчуття святковості події, її важливості в житті дітей і дорослих.

У дитячому садку крім свят проводять дозвілля за тематикою української календарної обрядовості. Вони мають на меті викликати у дітей бадьорий настрій, створити умови для виявлення творчих здібностей. Обряд “Щедрування”, здійснений групою старших дошкільників в усіх вікових групах викликав у дітей великий інтерес. Вихователі обговорювали з дітьми цю подію, пояснювали значення цього звичаю.

Особливості світосприйняття дітей дошкільного віку полягають у тому, що їх приваблюють у святкових діях найяскравіші сторони обрядів, пов’язані з рухами, ігровими діями, діями з предметами.

На питання “Що тобі більш всього сподобалося у зимових святах?” діти відповідали: “Виконувати колядки”, “Посипати, святити воду”, “Варити кутю”, “Щедрування”.

Розроблена система використання народних свят сприяла формуванню перших наукових, народознавчих та історичних уявлень з елементами на релігієзнавства.

Особливої уваги заслуговують народознавчі заняття та бесіди, тематика яких пов’язана із давніми світоглядними позиціями українців та релігійними нашоаруваннями більш пізніх часів. Проводячи такі заняття перш за все треба дбати про те, аби діти могли наблизитися до справжніх народних скарбів,

тобто до моральних надбань народу: що є добро і зло, як треба ставитися до інших людей, до батька та матері, якими повинні бути сімейні стосунки тощо.

Цікавим є досвід організації гурткової роботи з дошкільниками по використанню морального потенціалу християнської віри, започаткований вихователем Л.П. Голевою, відмінником освіти України.

Спираючись на рекомендації журналу “Дошкільне виховання”, “Розкажіть онукові”, на власні педагогічні роздуми, Лідія Павлівна веде заняття дитячого гуртка “Сходинки духовності”. Попередні індивідуальні бесіди з дітьми виявили їх уявлення про те, що вони знають про релігію, які знають біблійні історії. Результати бесід свідчать, що така сторона об’єктивної дійсності, яка пов’язана з релігійними відправленнями є знайомою для дітей. Частина дітей виховується в релігійних сім’ях, в багатьох сім’ях батьки позитивно ставляться до участі дітей в святкових народних обрядах, окремі обряди відтворюють в своїх родинях.

Учасники гуртка знайомляться з біблійними історіями, починаючи із створення світу. Новозавітні події вихователь розказує спираючись на дитячу Біблію О.Меня. Діти узнають, що молитва - це розмова з Богом. Використовуються літературні молитви (Катерина Перелісна), із християнських молитов “Отче наш“. Діти знають, коли люди можуть звернутися із молитвою до Бога. Основою бесід є моральна тематика: не робить зла, любіть ближніх, не заздріть. Заняття гуртка проводяться в домашній, невимушеній обстановці. Діти слухають, висловлюють свої думки, малюють (Едемський сад), проводяться дидактичні ігри (“Добрі та погані вчинки”) тощо. Цей досвід вимагає свого продовження, а водночас подальшого осмислення. Але вже зараз можна стверджувати, що він має безперечну цінність.

Нам думається, наша позиція повністю співпадає з тим, що написав М.М.Пришвін у своєму щоденнику:

«Сегодня на уроке краеведения я рассказывал детям о почитании Перуна и других языческих богов. После урока подходит ко мне один мальчик и спрашивает:

А ти есть Бог Михаил Михайлович?

Спроси, говорю, -своих родителей.

А я спрашивал.

Ну?

Матка говорит есть, а батько – нетути. Как вы скажете?

Скажу,- отвечаю,- тебе, «есть Бог!», ты мне не поверишь, скажу

«нет», будет неправда. Учись и узнаешь сам».

Сьогодні, коли народ повертає собі свої власні історичні цінності дуже важливо, щоб виховний потенціал народознавства та релігієзнавства використовувався вже з дошкільного дитинства.

Література

1. Богуш А.М. Лисенко Н.В. Українське народознавство в дошкільному закладі.- К.: Вища школа 1996
2. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні (У 3 кн. 6 т.). – К.:Оберіг;1994
3. Русова С.Ф. У дитячому садку. Вибрані педагогічні твори. К.: Освіта; 1996
4. Скуратівський В. Святвечір (У 2 кн.)-К.: Промінь ;1994
5. Стельмахович М. Народна педагогіка .-К: Знання 1985

Крутогорська Н.Ю.

**О ДЕЯКИХ ПІДХОДАХ ДО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ
НА ЗАСАДАХ ХРИСТИЯНСЬКОЇ МОРАЛІ**

Необхідність розв'язання глобальних проблем, що постають перед людством на порозі ХХІ століття, вимагає нових підходів до організації навчально виховної роботи, наповнення її глибокого змісту християнської моралі і етики, поєднання морально-релігійного, розумового і фізичного виховання, яке відображене у трикутнику – дух, розум, тіло.

Зростання задач освіти і виховання підростаючого покоління прямо пропорціональне посиленню уваги до виховної роботи серед студентів педагогічного вузу – майбутніх вчителів, які як ніхто інший причетні до розвитку особистості.

Нового подиху у справі виховання і формування морально-етичних норм і правил поведінки, загальнолюдських якостей особистості, нададуть використання у практичній діяльності педагога деяких засобів, принципів і методів релігійного виховання, врахування віросповіді кожної особистості незалежно від її походження і національності.

На наш погляд, найбільшими можливостями у цій справі на факультеті фізичного виховання, набувають дисципліни психолого-педагогічного циклу, організація виховної роботи серед студентів.

Вивчення саме цих дисциплін, та участь студентів у громадсько-педагогічній, фізкультурно-оздоровчій та спортивній діяльності, на нашу думку, забезпечують інтенсивність формування нового мислення про навколишній світ і місце в ньому; дають можливість стверджувати віру, формувати своє внутрішнє “Я”.

Сьогодні, як ніколи, міняється система цінностей людини, система регулювання поведінкою і діяльністю людини; змінюється і система впливів на неї. Майбутньому вчителю, а сьогоднішньому студентові потрібно добре розуміти цю зміну і сприяти розвитку позитивних тенденцій виховання, а негативні гасити.

Такою позитивною тенденцією є звертання людей до пам'ятки світової культури – “Біблії”.

Ювілейний рік 2000-ліття Різдва Христового – є доброю нагодою для повернення студентської молоді до християнських джерел, для аналізу і переосмислення свого духовного надбання, глибокого пізнання безцінного скарбу християнської культури.

Виховання студентської молоді на засадах християнської моралі, вважаємо першим кроком до впровадження в навчально-виховний процес педагогічного вузу традиційно-християнських основ буття. Ця, безперечно, значна і плідна діяльність дає величезний поштовх моральному оздоровленню суспільства.

Своє найважливіше завдання викладачу вищої школи потрібно бачити в тому, щоб насамперед, донести до кожного студента потребу до вивчення християнської культури, моральних канонів, величчя накопиченого людством виховного досвіду, дати натхнення до створення неповторної особистості дитини, допомогти розширити свої знання про навколишній світ, змінити духовно себе самого і сприяти поновленню світу навколо себе, підживлюючись Великою Книгою, яка завжди була й залишається джерелом натхнення багатьох людей.

Розвиток тенденції взаємопоеднання релігії з навчально-виховним процесом вищої педагогічної школи безумовно передбачає відмирання одних ідей і підходів та народження інших, які базуються на досягненнях минулого і вбирають в себе ідеї та досвід, виправданий практикою сучасного життя.

В зв'язку з цим вважаємо що сьогодні не можна уникнути рішення багатьох проблем освіти виховання без використання деяких форм і засобів релігійного виховання.

У сучасних умовах розвитку демократичній і незалежній Україні, релігія йде на допомогу вчителю для об'єднання дій по “лікуванню” суспільства від прояв аморальності, бездуховності і великого занепаду. І від педагогічної майстерності вчителя, його особистісного досвіду і вміння використати основні канони релігійного виховання залежить доля сучасного і майбутнього виховання підростаючого покоління.

До виховних засобів релігійного виховання можна віднести релігійні культу: звичаї, обряди, традиції, свята, проповіді, молитви, заповіді, символи, алегорії, легенди, моральні канони, тексти та інші. Вони близькі та доступні для розуміння кожного і несуть величезний виховний потенціал.

Розкриваючи студентам зміст морального виховання у сучасній школі, вважаємо доцільним дати порівняльний аналіз духовних набутоків людства з питань моралі у різних стародавніх суспільствах і в наш час.

Студентам бажано довести, що протягом тисячоліть через релігійні культу народів світу формувалась духовна культура особистості. З давніх-давен хвилювала людство проблема духовних цінностей, що у сучасності набули назву загальнолюдських цінностей.

Кожній суспільно-економічній формації був притаманний свій тип духовної культури, але аналіз дозволяє помітити тотожність на відстані тисячоліть у розробці положень моралі та моральних якостей людини.

Так всім християнам добре відомі Десять Заповідей Господніх:

- не убий, - не вкради, - не забажай чужого, - поважай батька і матір свою, - не створи собі кумира та інші. (1)

Мова йде про моральні канони, які прийняті у суспільстві того часу. З ними тісно пов'язані міфи, легенди та релігійні культи, які дійшли до нас з античних часів. У різних релігійних центрах створювали різноманітні культи богів, їм надавали різне соціальне значення, але всі вони мали виховний вплив на формування внутрішнього світу особистості.

Так, наприклад єгиптяни були впевнені, що знання релігійних текстів після смерті допомагає пройти важкий шлях випробувань до вічного життя. Такі релігійні тексти, міфи, легенди завжди розкривали боротьбу між добром і злом. Згідно легенді, щоб переступити поріг Чортога, померлий єгиптянин звертається спочатку до Бога Осіріса, славить його, а потім починає сповідь, яка отримала назву "Сповідь заперечень":

Я не чинив несправедливості проти людей.

Я не пригноблював близьких.

Я не грабував бідних.

Я не робив того, чого не бажали боги.

Я не вбивав.

Я не робив зла нікому.

Я не "мужеложствував".

Я не творив блуду в святилищах бога мого міста.

Я не привласнював дари, які приносили в храм і таке інше (2 с.106-107).

Неважко помітити схожість "Сповіді заперечень" та Десяти Заповідей сучасної християнської релігії, і наводь, важко уявити, що між цими загальнолюдськими цінностями, які становлять духовну культуру людства, чимало тисячоліть.(3)

Звертаючись до характеристики моральних канонів нашого часу, слід привернути увагу студентів до діяльності дитячих і молодіжних організацій, до роботи у яких вони активно залучаються.

В умовах незалежності і розбудови нашої держави, та подальшого розвитку загальноосвітньої школи значно зростає інтерес до цих організацій. Їх діяльність ґрунтується на засадах християнської моралі і головною метою є внесення вкладу у розвиток та формування особистості, розкриття в новій мірі її фізичного, духовного, соціального і інтелектуального потенціалу.

Зокрема, здебільше увагу педагогів привертає скаутський рух, численність якого збільшується з кожним днем. Шлях для досягнення мети діяльності скаутів треба розглядати як обов'язок вихователя перед Богом та людьми, перед собою в першу чергу. Закон скаутів визначає основні моральні якості молодих людей, зокрема: скаут – надійний, добрий, вірний, приязний, релігійний, дбає про своє здоров'я та інше. Для виховання гуманістичних рис школярів сучасної школи важливий і лозунг скаутів:

“Роби добру справу кожен день.” Скаути мають свою присягу, три головних обов'язки, які по своїй суті тісно переплітаються з християнською мораллю.(4)

Особливого значення у діяльності організації набуває взаємозв'язок, фізичних, соціальних і духовних здібностей особистості, неможливості їх ізольованого розвитку.

При знайомстві студентів факультету фізичного виховання з основними напрямками діяльності скаутського руху, ми робимо особливий акцент на фізичне виховання, на залучення дітей до здорового способу життя, через цю дитячу організацію.

Вважаємо, що студенту потрібно довести, що фізичне виховання повинно бути органічною частиною християнського виховання. У практиці виховної роботи це означає, що засоби і методи фізичного виховання повинні відповідати позиціям християнської моралі і не порушувати основний принцип побудови людини – примат духа над душею і тілом.

Про підвищення інтересу сьогodнішніх студентів до діяльності скаутської організації, до її впливу на формування духовності особистості, свідчить і той факт, що декілька студентів факультету були визнані активними ватажками скаутського руху і запрошувалися на обласний зліт скаутів у м. Барвінкове, готується до захисту дипломна робота за темою “Скаутська організація – як засіб залучення дітей до занять фізичною культурою.”

Таким чином, вважаємо, що рішення проблем морально-релігійного, розумового і фізичного виховання (тобто поєднання духа, розума і тіла) актуальне і привертає до себе увагу вихователів і студентів, потребує вивчення, аналізу, не перестає бути головним у розв'язанні сьогodнішніх питань виховання.

Із всього вище зазначеного, можна зробити висновок, що особистість людини формується впродовж багатьох тисячоліть під впливом моральних канонів прийнятих у суспільстві.

Мораль, яка формувалась у різні часи і за різними умовами, тісно пов'язана з культурою і релігією народу. Плоди істинної людяності, високої моралі здебільшого проростали з зерна релігії.

Проголошення незалежності України, її демократичний вибір вимагають серйозного перегляду педагогічних догм, позицій, поглядів минулого, посилення пошуків нових форм і методів взаємодії релігії і виховання з метою відродження духовності нашого суспільства.

Сучасному вчителю сьогodні, як ніколи раніше, потрібні знання з історії виникнення і розвитку морально-релігійних канонів виховання.

Перш за все, вважаємо, щоб навчати і виховувати дітей, вчителю самому потрібно бути носієм таких моральних якостей, які на протязі тисячоліть були і залишилися цінними для людства, засновані на християнській моралі і ніколи не старіють.

Використання християнських канонів виховання у діяльності вчителя залежить від його професійної майстерності, досвіду і рівня теоретичних і

практичних знань, від уміння впроваджувати у життя нові ідеї і підходи до ролі релігії у вихованні особистості.

Сьогодні не можна працювати зі школярами, якщо твоя душа не відчуває оточуючий світ і дитину, якщо не розумієш свого призначення на Землі, обов'язку перед Богом, якщо не маєш свого особистого "Я", а моральні якості далекі від християнської моралі.

Впевнені, що рівень морального виховання студентської молоді педагогічної вищої школи можна значно покращити, якщо процес виховання буде засновуватись на засадах християнської моралі, а вивчення предметів психолого-педагогічного циклу і організація виховної роботи серед студентської молоді всебічно сприятиме цій важливій справі.

Література

1. Біблія.
2. Липинская Л., Марциняк М. Мифология Древнего Египта. – М.:
3. Искусство, 1983 – 223с.
4. Пікельна В. Паралелі духовних культур на відстані тисячоліть. – ж. "Рідна школа" №4, 1998.
5. Програма УПЮ (Уладу пластунів юнаків і юначок). – Львів, 1996 – 26с.

Кузьміна О.В.

ВНУТРІШНЬО-ГРУПОВЕ СПІЛКУВАННЯ – ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ ДУХОВНИХ ПОТРЕБ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Кінець ХХ століття позначився історичними подіями в суспільному житті українського народу. Ці соціально-політичні події поставили перед суспільством питання про формування нової системи освіти, яка прийде у ХХІ століття. Існуюча в Україні система освіти не задовольняє потреби, які постають перед нею в період докорінних змін соціально-економічних і політичних відносин, що відбулись в суспільстві за останнє десятиліття, в умовах культурного і духовного відродження нації. Основні напрямки реформування освіти визначені Державною національною програмою "Освіта" ("Україна ХХІ століття"), яка орієнтує освітян на формування і розвиток особистості учня, його різноманітних нахилів і здібностей, обдарувань і інтересів. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується новими підходами до питань освіти та виховання. Самою логікою суспільного процесу проблеми освіти висунулися на перший план. Це й зрозуміло: ефективна робота завтра можлива лише за умов повноцінної освіти сьогодні.

Ідея індивідуального та диференційованого підходу до учнів в процесі навчання належить до найважливіших принципів педагогічної науки. Реалізація цього принципу в сучасній шкільній практиці зумовлюється тим, що формування особистості дитини, засвоєння нею знань та вмінь із усіх навчальних предметів, вироблення практичних умінь і навичок, розвиток

здібностей дитини, її обдарувань можна забезпечити тільки в процесі індивідуалізації навчання, застосовуючи різні види групової навчальної діяльності.

Провідною ідеєю на сучасному етапі, яка постала перед педагогом, є спрямованість діяльності на конкретну дитину, створення фундаменту духовно розвиненої і морально стійкої особистості з високою культурою і орієнтацією на загальнолюдські цінності. При цьому важливо при формуванні культури поведінки, кращих рис характеру, виховувати в дітях культуру розумової праці, яка впливатиме на духовність дитини.

Духовність – це внутрішній, психічний світ людини, її свідомість, мислення. Для створення фундаменту духовно розвиненої людини необхідно багато уваги приділяти освіті дитини.

Особистісний потенціал, який забезпечує подальший перехід на наступні вікові етапи, формується у молодшому шкільному віці. Тому і специфіка формування духовних потреб молодшого школяра, на нашу думку, визначається такими чинниками:

- віковими особливостями школяра;
- спілкуванням, стосунками, традиціями у родині;
- рівнем свідомості.

У контексті нашого дослідження можна вважати слушною думку К.Маркса: "Сутність людини не є абстракт, властивий окремому індивіду. У своїй дійсності вона є сукупність усіх суспільних відносин" [7, с. 3]. У нашому випадку ці суспільні відносини можуть бути розглянуті на трьох рівнях: як відношення з суспільством, соціумом у цілому; відношення із товаришами і вчителями своєї школи; відношення в малій групі (2-5 учнів), що виникають при спільному розв'язанні арифметичної задачі.

В іншому аспекті ця думка була пізніше висловлена З. Фрейдом: "...психологія особистості досліджує окрему людину і ті шляхи, якими він прагне задовольнити імпульси своїх первинних потягів, але усе ж рідко, тільки при певних виняткових обставинах, вона взмозі не брати до уваги відношень цієї окремої людини до інших індивідів. У психічному житті людини завжди є присутнім "інший". Він, як правило, є зразком, об'єктом, помічником або противником, і тому психологія особистості із самого початку є одночасно також і психологією соціальної в цьому розширеному, але цілком обгрунтованому змісті" [16, с. 279].

На це ж вказують вітчизняні педагоги і психологи. "Існує загальний закон переходу певної дії від дорослого до дитини: те, що спочатку вчитель робить щодо учня (ставить мету, планує, контролює, оцінює), учень потім починає здійснювати щодо іншого, і тільки після цього - щодо себе" [17, с. 79].

"До третього - четвертого класу складається дитячий колектив із своїми нормами, вимогами, експектаціями. З цього часу класний колектив стає основним середовищем особистості молодшого школяра, що формується" [9].

Важливим фактором емоційного стану учнів на уроці й ефективності навчальної діяльності є внутрішньогрупові взаємодії [9].

Однією з найбільше виражених рис молодших школярів є гостра потреба в спілкуванні, особливо, індивідуально-орієнтованому і залежно від того, з ким спілкується дитина, відбувається її духовний розвиток [1].

Ці положення, що не викликають сумніву при розгляді самих різноманітних аспектів соціального життя як дорослих, так і дітей, лише в дуже невеликій мірі враховуються при організації навчальної роботи в класі. Основним об'єктом дидактики усе ж залишається поки учень із книжкою або з комп'ютером, причому зв'язки його з "іншими" практично не приймаються при цьому до уваги.

Групова робота на уроці, що при диференційованому навчанні стає звичною формою діяльності, значно інтенсифікує однорівневе спілкування, що робить самий серйозний вплив на розвиток дитини, підвищує його самостійність, сприяє формуванню адекватної Я-концепції. "Рівні за положенням одностатеві групи забезпечують можливості для зміцнення статевої ідентичності, для заміщення пов'язаних із едіпальним об'єктом конфліктів і для дистанціювання від едіпальних об'єктів" [14, с. 146].

Е. Буксбаум у пошуках інтрапсихічного пояснення двох ясно помітних періодів формування особистості школяра - у початковій школі й у підлітковому періоді - доходив до висновку, що "у міру того, як дитина знаходить у групі підтримку для своєї нововідкритої фізичної незалежності від матері, підліток знаходить опору для своєї моральної незалежності від дому".

Інтенсифікація психічної діяльності, що обумовлена спілкуванням у групі, викликає ріст комунікативної, рефлексивної, пізнавальної, репродуктивної і творчої активності особистості [11, с. 67].

Експериментальні дані свідчать про те, яку значну роль у процесі розвитку дитини, зокрема, розумовому, відіграє соціальна взаємодія і гра з однолітками [3, с. 379].

Засвоєння і наступна реалізація рольових стандартів поведінки, прийнятих у тому або іншому товаристві, формуються в найближчому мікросередовищі особистості, яким є сім'я, а згодом, колектив однолітків [5, с. 126]. Звідси важливість формування в класі навчальних груп із сприятливим психологічним кліматом і соціально схваленими груповими стандартами поведінки, враховуючи їх духовний світ.

"Мала група характеризується взаємозалежністю і взаємодією її членів. У групі індивід задовольняє потребу у владі, приналежності до товариства, повазі і престижі. Крім того, спілкування в групі створює в індивіда нові потреби. У малій групі часто з'являються "веселун", "душа компанії", "людина, що повідомляє новини", "клоун", "ангел-охоронець" і т.і. Прагнення до досягнення загальних цілей забезпечує виникнення групових норм. Поведінка членів групи набуває певної одноманітності внаслідок імітації іншим членам і страху перед санкціями (глузування, неприйняття). У групах

деякі індивіди (ними можуть бути ті, на кого роблять найбільше сильний тиск) спонтанно виконують роль контролера дотримання групових норм, це - цензор або хранитель норм" [13, с. 162].

А.В. Петровський наводить схему змінних групової діяльності за Д. Греггом: незалежні змінні – структурні характеристики групи (чисельність групи, канали комунікації, ієрархія статусів); фактори оточуючого середовища (умови роботи, функціональне місце групи в організації, взаємозв'язок з іншими групами); особливості групового завдання (тип завдання, ступінь складності, умови рішення). Проміжними змінними вважають стиль лідерства, мотивацію, розподіл ролей, міжособистісні стосунки. До залежних змінних віднесені продуктивність і задоволення від належності до групи [12, 1982].

Проведення першого соціально-психологічного експерименту приписують Триплетту. Він вимірював, наскільки велосипедисти збільшують швидкість при наявності поряд інших велосипедистів. Це явище було названо їм ефектом соціальної фасилітації. Ефект соціальної фасилітації являє приклад закономірності, що може бути використана для пояснення динаміки розвитку груп.

Прикладом впливу групи на ухвалення рішення може слугувати проведене в 60-ті роки дослідження, що свідчить про те, що люди більш консервативні в рішеннях, прийнятих наодинці, ніж у рішеннях, прийнятих у груповій дискусії. Ця тенденція ризикувати при групових дискусіях була названа феноменом "зрушення до ризику".

Курт Левін завдяки розробленій ним теорії поля зробив вирішальний крок у дослідженні малих груп. Він розробив "групову динаміку", вивчив численні закономірності функціонування малих груп. Ще в 40-х роках К. Левін показав, що "звичайно легше змінити індивідів, зібраних у групу, ніж кожного з них окремо".

Слід зазначити, що аналогічну думку, хоча і з іншої точки зору висловлював ще раніш А.С. Макаренко, який створив теорію паралельної дії, яка довела свою життєздатність навіть в екстремальних педагогічних умовах [8].

Таким чином, навчання в групі не еквівалентно ні навчанню окремого учня при індивідуальній роботі, ні навчанню всього класу при роботі фронтальній. Групова форма навчальної роботи має свою не тільки кількісну, але і якісну специфіку. Вона розвиває кожного члена групи духовно. Навчання в групі впливає на перцептивні, мнестичні, розумові, імажинативні процеси учнів, рівень його мотивації і структуру мотивів, що не може не позначитися на ефективності навчання. Водночас зазначені закономірності складні і неоднозначні, що вимагає виконання цілого ряду дидактичних умов із метою забезпечення позитивного впливу групових ефектів на успішність навчання.

В.М. Бехтерев експериментально показав вплив безпосереднього спілкування на точність і деталізацію сприйняття. При спілкуванні індивідів між собою число деталей, відзначених ними на малюнку, зросло на 24 %, а

число помилок скоротилося вдвічі. Аналогічні результати отримані при дослідженні процедури оцінювання інтервалів часу [2].

Підвищення точності сприйняття в умовах спілкування випробуваних відзначено також у дослідженнях Г. Мюнстерберга, В. Мёде, Ф. Олпорта, М. Шериффа, Н.Н. Обозова. У дослідженнях Б.Ф. Ломова відзначений значний вплив спілкування у діаді на засоби рішення перцептивних (зорових і гаптичних) завдань. При цьому спільна стратегія виробляється достатньо швидко - протягом перших серій експерименту. У цей період спостерігали і найбільш інтенсивне спілкування учасників [6, с. 113].

Вплив присутності групи на процеси запам'ятовування і відтворення вербального матеріалу дітьми 8-9 років відзначене Э. Мейманом, В. Мёде, В.М. Бехтеревим, Д. Г. Елькіним. У спеціальних експериментах Б.Ф. Ломовим показано, що точність і повнота відтворення топографічних уявлень в умовах спілкування вище, чим в умовах індивідуальної діяльності. Близькі дані отримані при розв'язанні задачі відтворення віршованого тексту. Точність відтворення у діаді виявляється вищою і краще впливає на естетичний розвиток дитини [6, с. 119].

Питання про вплив спілкування на процес мислення досить складне і, очевидно, не має однозначного рішення. З. Фрейд, спираючись на дані Ле Бона і МакДугалла, писав про "зниження інтелектуальних досягнень, що відбувається у людини при розчиненні її в масі" [6, с. 286], про "колективне зниження інтелекту мас, ... тому що наростання афективності взагалі створює несприятливі умови для правильної духовної роботи" [6, с. 294]. За даними В.М. Бехтерева, В. Шмідта, Х. Ламма і Г. Трамндорфа при розв'язанні арифметичних задач групове рішення менш ефективне, ніж індивідуальне. Часто висловлюється думка, що для ефективного розгортання розумового процесу необхідна "відстойка" від зовнішніх впливів, у тому числі і тих, що виникають у спілкуванні [6].

Водночас, дані Т.В. Тейлора, В.А. Кольцової свідчать, що в умовах спільної діяльності можливість вирішення задач вище в порівнянні з індивідуальною, а спільна розумова діяльність більш ефективна. Знання учнів із середнім вихідним рівнем (у порівнянні із сильними і слабкими) зростають більш сильно в умовах спілкування. Вплив спілкування на кожного з його учасників визначається ступенем його підготовленості до засвоєння нового поняття, відношенням до завдання і рівнем інтелектуальної активності.

Розв'язання задач лабіринтового типу у взаємно позитивних або нейтральних діадах (парах) поліпшується, а в негативних - погіршується [16]. Крім підтвердження факту позитивного впливу спілкування в позитивних і нейтральних диадах на ефективність розв'язання задач лабіринтового типу, встановили також, що ступінь впливу спілкування залежить від того, як співвідносяться між собою індивідуальні стратегії партнерів [10].

У експериментах Я.А. Пономарьова жодний із великого числа випробуваних не міг розв'язати за 30 хвилин творче завдання, у той же час 70 % груп по 2, 3 і 4 чоловіка знайшли рішення завдання за такий же термін.

У фізіології і психології давно відомий позитивний вплив спостереження чужих дій на формування умінь і навичок, на навчання в широкому розумінні слова. При дресируванні тварин, зокрема, собак, споконвіку використовували спостереження молодим індивідом дій більш досвідченого і наступна імітація його дій. Навчання шляхом спостереження і імітації, а також латентне навчання і у людини відіграють велику роль. Ці важливі форми пізнання сприяють внутрішньому моделюванню навколишніх умов і, у результаті, виробленню розумної поведінки, фасилітації процесу навчання. Приклад для дітей настільки ж важливий, як і середовище, що на усьому залишає свій відбиток. Шляхом латентного навчання діти засвоюють різноманітний досвід, який може проявитися значно пізніше.

Дослідження навчання шляхом спостереження і імітації проводилися вже з 40-х років. М.И. Герберт і К.М. Харш давали кішкам їжу за вертіння диска. Кішки-спостерігачки з інтересом стежили за подіями, а коли їм запропонували зробити те ж, домагалися успіху швидше. У Э.Р. Джона кішки, що знаходилися за межами експериментальної клітини, могли спостерігати, як піддослідні кішки добували їжу шляхом натискування на важіль. Коли ж кішок-спостерігачок помістили в ті ж умови, вони навчилися робити це значно швидше, а деякі домагалися успіху відразу ж.

Д.Л. Дарбі, А.І. Ріопелле надали мавпам макака-резус можливість спостерігати, які об'єкти при розв'язанні задач на диференціацію підкріплювалися. "Гості-спостерігачі" брали від демонстраторів досвіду не перший предмет, що попався, а вибирали найбільш часто об'єкти, що винагороджуються. Навчання шляхом імітації спостерігали і в шимпанзе, що у наукових цілях виховували в сім'ї людини. Вони вивчили і вживали відповідно до обставин жести американської мови глухонімих.

Із навчанням шляхом спостереження пов'язано усвідомлення (інтеріорізоване), а потім паралельна або наступна імітація. Адаптована до ситуації поведінка учня являє собою результат протікання внутрішніх процесів моделювання. У можливості таких внутрішніх, пізнавально спонукуваних навчальних дій саме і варто вбачати високоорганізовану форму навчання. Вона пов'язана з поведінкою типу "проб і помилок" і елементарними формами гіпотезоутворення. Реалізація проб і помилок і стратегій, що базуються на спостереженнях, а далі продукція гіпотез через внутрішнє програвання поведінкових альтернатив ведуть до знаходження правильного рішення на основі "пізнавальної поведінки" [4, с. 168].

"Поєднання маніпулювання з предметом (один член групи) і активного спостереження (інші члени) є важливою умовою розв'язання творчої задачі. Рівень розв'язання в різних членів групи залежить від їхньої активності, ступеня включеності в спільну діяльність, розвиненості і багатства спілкування. Саме завдяки спілкуванню здійснюється перехід побічного

продукту мислення з плану неусвідомленого у план, що усвідомлюється" [10, с. 124].

Цей аспект аналізованої проблеми - навчання рішенню задач за зразком - являє собою одне з ключових навчальних умінь, яке багато в чому визначає успішність навчання, особливо у початковій школі. При розв'язанні задачі в групі однолітків спостереження і імітація займають незрівнянно більше місце, чим при індивідуальній або фронтальній роботі. Наявність у кожній навчальній "четвірці" одного сильного учня, що грає роль "локомотива рішення", дозволяє всім іншим увесь час мати перед очима зразок не тільки правильного рішення, але й правильного "навчального поведження" в особистісно значущій ситуації, що сприяє його більш швидкому засвоєнню, інтеріоризації і перетворенню в динамічний стереотип пізнавального поведження.

Один із найбільших авторитетів у вивченні пізнавальних процесів, Дж. Брунер, розглядаючи процес утворення понять, пише: "по суті, будь-яка діюча стратегія утворення понять неминуче повинна використовувати якійсь вихідний "фокус". Використання таких "фокусів" при утворенні понять (звичайно, це позитивні приклади, хоча і не завжди) являє собою один із найбільш прямих і простих засобів зниження перевантаження пам'яті і логічного мислення. Обертання до фокуса є, очевидно, вказівкою на те, що за певних умов утворення понять аналогічно побудові фотографічного колажу, хоча виникаюча при цьому уява є, як ми розуміємо, найвищою мірою оманна" [3, с. 148].

При засвоєнні навчального матеріалу, особливо, математики, таким фокусом може бути позитивний приклад розв'язання задачі "діловим лідером" групи. Такий приклад може бути більш дієвим, ніж попередній показ прикладу вчителем на дошці, тому що в останньому випадку рівень пошукової активності учнів, особливо, у початковій школі, ще недостатній - найчастіше в суб'єктивному плані проблемна ситуація ще не виникла. При груповому розв'язанні задачі учень максимально активний, тому що рішення задачі являє собою особистісно значиму мету діяльності. Крім того, тут має місце підвищений рівень мотивації учня за рахунок активізації змагальних тенденцій усередині групи і між групами.

Відповідно до Ж. Піаже, перехід дитини від доопераційної до конкретно-операційної (відповідно досліджуваному віку) і до формальної стадії мислення значною мірою здійснюється під впливом факторів спілкування. В фундаментальних роботах Х. Ріда і К. Ховленда також показана визначальна роль спілкування в утворенні понять у дітей.

Таким чином, очевидно, що позитивний вплив спілкування на розумові процеси спостерігається не завжди і потребує для своєї реалізації деяких умов. МакДугалл "нараховує п'ять таких умов:

- відома ступінь сталості складу групи;
- визначене уявлення про функції, досягнення і вимогах групи у її членів, емоційне відношення до групи як до цілого;

- міжгрупова взаємодія, навіть суперництво;
 - наявність звичаїв та установлень, особливо таких, що стосуються відносин членів між собою;
- спеціалізація і диференціація роботи кожної окремої людини" [16].
Все це сприяє як розумовому, так і духовному розвитку дитини.

Література

1. Амонашвили Ш.А. Единство цели. – М., 1987.
2. Бехтерев В.М. Данные эксперимента в области коллективной рефлексологии // Новое в рефлексологии и физиологии нервной системы. – М. – Л., 1925.
3. Брунер Дж. Психология познания. – М.: Прогресс, 1977. – 412 с.
4. Зинц Р. Обучение и память. – Минск: Высшая школа, 1984. – 238 с.
5. Кричевский Р.Л., Дубовская Е.М. Психология малой группы: теоретический и прикладной аспекты. – М., 1991.
6. Ломов Б.Ф. Вопросы общей, педагогической и инженерной психологии. – М.: Педагогика, 1991. – 296 с.
7. Маркс К. Тезисы о Фейербахе // К. Маркс, Ф. Энгельс. Соч. изд. 2, том 3. – М., 1980.
8. Макаренко А.С. Книга для родителей. – М., 1969.
9. Неймарк М.С. Психологический анализ эмоциональных реакций школьников на трудности в работе // Вопросы психологии личности школьника. – М., 1961.
10. Обозов Н.Н. Межличностные отношения. – Л., 1979.
11. Парыгин Б.Д. Социально-психологический климат коллектива. – Л.: Наука, 1981. – 192 с.
12. Петровский А.В. Личность. Деятельность. Коллектив. – М.: Политиздат, 1982. – 255 с.
13. Робер М.-А., Тильман Ф. Психология индивида и группы. – М., 1988.
14. Тайсон Р., Тайсон Ф. Психоаналитические теории развития. – Екатеринбург: Деловая книга, 1998. – 528 с.
15. Фрейд З. Психология масс и анализ человеческого Я// Тотем и табу. – М.: Олимп; АСТ-ЛТД, 1998. – С. 279-348.
16. Цуканова Е.В., Фрыгина Н.И. О взаимовлиянии специфики общения и межличностных отношений в процессе совместной деятельности // Экспериментальные и теоретические вопросы психологии обучения. – Новосибирск, 1976.
17. Цукерман Г.А. Зачем детям учиться вместе. – М., 1985.

Олійник О.

РОЛЬ ЦЕРКВИ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

Коли людині на життєвій дорозі стає зле, коли наступає криза і її обезсилюють сумніви, тоді вона оглядається назад,

критично оцінює пройдений шлях і запитує себе - чи туди йшла і чи те робить? Все наше суспільство сьогодні в такій ситуації. Опинившись на цвинтарі пролетарських ілюзій, на духовному бездоріжжі, воно намагається, як і належить в таких випадках, повернутися до джерел. Педагогіка, що бере на себе місію виховання нових поколінь, мусить тут сказати своє слово - допомогти нашій молоді знайти свою дорогу до Храму предків і не повторити гріха зречення великого дару Божого - дару свободи, без чого людина стає ущербною, охлялою, безхарактерною. Але виконати цю місію педагогіка може лише на ґрунті віри у Високе і Вічне.

У сучасній українській педагогіці зустрічаємо чимало пропозицій, підходів і "рецептів" щодо вирішення проблем виховання, їх можна, звичайно, по-різному і трактувати. Проте є в них такий аспект, до якого мусимо ставитися особливо уважно і з якого варто починати, коли даємо їм оцінку, - як тут вирішується головне питання виховання: Чому людина повинна вести себе морально? Чому вона повинна прагнути до здійснення національних ідеалів? Чому повинна відстоювати цінності демократії, родинного життя, оберігати довілля? Чому повинна долати себе? - в ім'я чого? Адже ж все це вимагає від неї і власного обмеження, втрат, жертв. І як все ж зробити, щоб пропоновані їй цінності стали для неї імперативом? Якщо пропонована система і підходи до виховання відповіді на ці питання не дають, вони не варті уваги, бо будуються на піску.

Історичний досвід людства, зокрема релігійний, дає тим часом на ці питання чітку відповідь. Головним джерелом мотивації позитивної поведінки людини може бути лише **віра в Щось**, що надає сенс нашому життю і пояснює головну таємницю - Таїну Життя, його сенс. Віра - основа процесу виховання, вона - фундамент переконань.

Нинішнє покоління жителів планети, отже, й ми з вами, має виконати особливу місію - достойно перейти з епохи раціоналізму до епохи духовності, подолати кризу духу як найстрашнішу кризу людини й людства, бо духовно-моральна проказа породжує великі страждання й душевні муки, негативно відбивається на житті суспільства, природи, призводить до панування егоїзму в політиці, нестримного прагнення до влади.

Геній українського народу, велет духу й слова Т.Г.Шевченко в поемі "Неофіти" створив шедевр осмислення духовної місії людини творчої:

Ридаю, молю, ридаючи: пошли,	щоб людям серце розтопило,
подай душі убогій силу,	і на Україні понеслось,
щоб огненно заговорила,	і на Україні святилось
щоб слово пламенем взялось,	те слово, Божее кадило,
	кадило істини. Амінь

Мрія речника українського народу словом - "Божим кадилом, кадилом істини" - "серце розтопи" - могла здійснитися лише за умови дарованої Богом

"сили", "огненності", "полум'яності" духу, а тому він і молив подати "душі убогій силу" - силу **духовності**.

Нехтування проблемою духовної культури призвело до прагматичної орієнтації студентської молоді. Тому однією з найважливіших проблем підготовки фахівця є духовний розвиток особистості.

На думку більшості вітчизняних та зарубіжних дослідників, без культури духовності людина загине. Особливої уваги потребує проблема формування духовної культури у майбутніх фахівців.

Що таке духовність? Духовність - це спосіб розбудови особистості, це, образно кажучи, зустріч із самим собою - своєю душею, внутрішнім "я"; вихід до ціннісних інстанцій формування, конструювання особистості та її менталітету; поєднання образу світу з моральними законами.

Як писав геніальний Г.Сковорода, людина народжується двічі: фізично й духовно. Біля духовної колиці стоїть духовний наставник - учитель, який стає дитині другим батьком, матір'ю, бо прищеплює її душі високі моральні якості віри, надії, любові, глибокої поваги до рідної землі, свого народу, держави. Духовне народження Г.Сковорода вважав істинним, оскільки людина досягає "божественне в собі", а зародки її духовності є в серці від народження, але вони не одразу усвідомлюються, бо їй протистоять могутні сили темної тілесності.

Дух - безодня у людині,
Ширше вод всіх і небес.
Не полонишся тим нині,
Чим полонить світ увесь,-

писав Г.Сковорода.

Духовну людину, на думку Г.Сковороди та інших українських мислителів, творить шлях добра: через пізнання, усвідомлення й розуміння своєї істинної духовної природи, свого призначення в світі, до чого людину закликає вчення Христа: "Бог і щастя - недалеко воно. Близько воно. У серці і в душі твоїй!"

У концепції виховання дітей і молоді в національній системі освіти України підкреслюється, що "ідеалом виховання на сучасному етапі є високоосвічена, професійно компетентна, всебічно розвинена особистість, наділена глибоко національною свідомістю й державницькою відповідальністю, здоровими інтелектуально-творчими, духовно-моральними й естетичними, родинними й патріотичними почуттями".

Отже, духовність і духовна культура особистості - це передусім формування її національного світогляду й національної свідомості. Національна свідомість, яка є передусім глибинним усвідомленням тим чи іншим народом своєї етнічної неповторності, своєрідності історичної долі, формується під впливом різних об'єктивних чинників. Та вирішальними факторами тут виступають духовні чинники, такі, як колективна воля, релігійні засади, національна свідомість, що є невід'ємними атрибутами

кожної нації. Національна свідомість є показником морального здоров'я, духовної сили та інтелектуального потенціалу нації.

Національна свідомість відіграє величезну консолідуючу роль. Але для цього вона сама повинна бути добре сконсолідованою, мати цементуюче ядро, міцний об'єднуючий стрижень. У ролі такої духовної об'єднуючої домінанти може бути консолідуюча національна ідея, яка за певних історичних умов виступає у різних формах.

На зорі становлення нації, що сягає у глибину середніх віків, найбільш привабливими і зрозумілими для народних мас були ідеї релігійні. Тому й не дивно, що на самих початках націогенезу об'єднує начало у цей процес вносилося релігією і церквою. Поштовх для утворення сучасних європейських націй, наприклад, був даний релігійним рухом Реформації у XVI ст. Попередня середньовічна трансєвропейська спільнота склалася на ґрунті латиномовного богослужіння. Реформація висунула вимогу "приземлення" релігійного культу, пристосування його до місцевої мови, культури й традицій. Мовна диференціація, що спочатку торкалася лише християнського культу, призвела до появи національних рухів.

В історії різних народів відомі періоди, коли національна належність ідентифікувалася з релігійно-конфесійною. Відхід від національного віросповідання в таких умовах розглядався як національна зрада, і тому означав разом із тим розрив зі своїми етнічними коренями. Таким чином, на перших порах національна єдність мислилася як певна сакральна духовна спільність: "Я католик" або "Я православний". Саме з цієї віровизначної формули починався процес глибинного усвідомлення своїх етнічних коренів, який завершувався чітким розумінням своєї національної належності: "Я поляк", "Я українець", "А я татарин".

Як відомо, такий період мав місце також в історії українського народу. Більше того, сталося так, що на межі XVI-XVII ст. український народ практично втратив свою національну верхівку, бо українська шляхта в ту тяжку годину зрадила свій народ, зреклася батьківської віри, перейшла у католицизм й ополячилася.

Єдиною соціальною верствою, яка належала до національної верхівки і залишилася вірною українському народу, було духовенство. Воно і далі твердо стояло на позиціях українського народу, предківської віри і намагалося відстояти інтереси українців. Причому, на відміну від Західної Європи, навіть чернецтво в Україні не стояло осторонь громадських та політичних справ. Тому на чолі національного руху в Україні стало духовенство і саме воно підготувало ідейний ґрунт під масовий виступ українського народу у 1648 р., очолений Б.Хмельницьким.

Націотворча роль церкви, її вплив на визрівання національної свідомості у той час був надзвичайно відчутним. Зважаючи на це, всі поневолювачі нашого народу намагалися якнайшвидше прибрати до своїх рук українську церкву. Національний та соціальний гніт був неповним без духовного поневолення, без влади над свідомістю поневоленого народу. Завойовники

прагнули підпорядкувати своїй владі церкву, яка була пануючою духовною силою, бо це надійно закріпачувало дух поневоленого народу.

На жаль, церковний розкол 1596р., що роз'єднав українців на православних та греко-католиків, припинив процес утворення української національної церкви, що згубно вплинуло на розвиток національної свідомості нашого народу. Це значно послабило вже й без того підірвані сили української церкви і сприяло її швидкому поневоленню.

Православна церква, з якою до кінця XVII ст. ідентифікувалася національна самобутність українців, після її підпорядкування у 1686р. Московському патріархату була зрусифікована і втратила свої національні особливості, що згубно позначилось і на стані національної освіти і виховання.

Натомість представники так званого європеїзму прагнуть розглянути культуру України як складову європейської, і ширше - загальносвітового процесу, але мало уваги приділяють унікальності національного шляху. Такий ракурс призводить до копіювання, інколи механічного засвоєння іноземного досвіду, що теж є шкідливим, оскільки не сприяє формуванню самосвідомості молоді, позбавляє виховний процес національної ґрунтовності. А як відомо, "немає культури без коріння, без генетичної лінії і без обличчя, звичайно, національного", як не існує і виховання без національного елемента.

Негативні процеси, які відбувалися в минулому, знайшли своє відображення і в часи розбудови української незалежності. Стан освітянського процесу в сучасній Україні нагадує казкову ситуацію вибору, коли просування в будь-якому з напрямків приводить до обов'язкових втрат (праворуч підеш - коня втрапиш, ліворуч - голову...). Закономірно виникає питання: - Навіщо ж нам розпочинати просування у тих напрямках, де немає можливості уникнути "запланованих збитків"? Тим більше, що у виховному процесі на відшкодування сподіватися не варто. В цьому "освітянському лабіринті" ми повинні обрати такий шлях, який привів би до формування універсальної системи виховання, що задовольняла б вимоги представників найрізноманітніших концепцій. Своєрідною ариаднівською ниткою можуть стати, мабуть, шевченківські рядки:

Коли б ви вчилися так, як треба,
То й мудрість би була своя.

"Вчитися так, як треба", в шевченківському розумінні, - це будувати нове на основі всебічного вивчення вітчизняного та зарубіжного досвіду, з урахуванням власних помилок та ментальних особливостей українського народу. Найраціональнішим в цьому контексті може стати процес формування, а точніше - відновлення Національно-Християнського Ідеалу як головного елемента вітчизняної виховної системи, оскільки цей Ідеал - природний продукт взаємин та загальнолюдського в процесі практичної діяльності багатьох поколінь.

Християнське виховання пробуджує віру, відкриває мудрість Божих законів, за якими здавна жили наші предки, формує високі моральні чесноти, що приводять людину до гармонії зі світом і власним сумлінням. Християнські традиції є стійким елементом української історії і культури. Тепер нам, духовно вбогим і розгубленим у жорстокому несправедливому світі, як вода і хліб насущний потрібне повернення до наших життєдайних християнських джерел. Інакше як збудуємо новий справедливий світ, в якому запанує Любов і Добро? Адже очевидно, що людина віруюча, для якої дороговказом є Божі Заповіді, остерігається чинити зло, бо докори сумління щоразу турбуватимуть її душу. Сумління вимагає відповідальності перед Богом за вчинки, адже голос сумління - це голос Божий, тому так важливо виховати молодь у єдності з Богом, у любові до Бога і людей.

Виховання молоді повинно бути спільною турботою родини, школи і Церкви. Закон про відокремлення школи і Церкви, як і відповідне чинне законодавство не суперечать Конституції України, якою стверджується право людини на віру в Бога. Зрештою, батьки мають право вимагати, щоб діти в школі вивчали Божі Закони, бо це є підставою доброго виховання. Але і вчитель повинен відмовитися від свого упередженого ставлення до релігії, позбуваючись поступово атеїстичних поглядів на світ і людину. Школа має сприяти тому, щоб діти відвідували Церкву, брали участь у Святій Літургії разом з учителями.. Оскільки Церква є головним джерелом християнства, то і роль її у вихованні молоді є дуже важливою. В основу своїх виховних цінностей Церква ставить абсолютні вічні вартості, які зрозумілі всім людям на землі - Любов, Добро, Милосердя, Віра, Надія, Чесність, Справедливість тощо. Лиш пробуджуючи в душах дітей віру в ці вічні ідеали, можна сподіватися на духовне оздоровлення суспільства.

Віра в божественність моральних законів спонукає людину до усвідомленої оцінки своїх вчинків, до їх узгодження з власним сумлінням, що не дозволяє робити вибір на користь зла. Людина народжується з потребою віри і розвиває її в собі впродовж життя. Віра в Бога, що завжди поєднана з "надією і любов'ю, - це життєдаєне джерело, з якого беруть початок усі цінності людського життя. "Відсутність цих якостей в людині, їх недорозвиненість є свідченням трагічного стану всього суспільства. Страшною видається людина, яка не вірить, не надіється, не любить. Ще страшніше, якщо вона віддає ці почуття злу. Навіть, розум в цьому разі нічого не вартий", - зазначає професор О.Вишневський у своїй праці "Сучасне українське виховання". Через віру людина наближається до Бога, пізнаючи мудрість Божих Законів і, вдосконалюючи себе, досягає гармонії з Богом, світом, і власним сумлінням. Наблизившись до Бога, людина не лише сама стає уособленням Любові і Добра, а й своїми щоденними діями і вчинками буде відстоювати ці високі ідеали. Тому так важливо у вихованні дітей і молоді пробудити в їх душах віру в Бога, привести їх до відчуття і пізнання Бога, бо

Він - Життя,
А ми не шукаємо Його.
Він - Шлях,
А ми не йдемо за Ним.
Він - Світло,
А ми не бачимо Його.
Він - Істина,
А ми не віримо Йому.
Він - Вчитель,
А ми не слухаємо Його.
Він - наш Друг,
А ми не любимо Його.
Він - Господь,
А ми непокірні Йому,
Він - наш Бог,
А ми не молимося Йому.
Якщо ми нещасні,
То не винить Його.

Звичайно, у справі виховання дітей на засадах християнської моралі не можна сподіватися на швидкий результат, бо ця велика і важка праця здійснюється в суспільстві, надто обтяженому сумним і трагічним минулим. Лише Віра, Надія і Любов додадуть сили до праці, допоможуть здолати труднощі. А наша відповідальність перед Богом, Батьківщиною і народом не дозволить змарнувати час, визначений долею для творення власної держави.

Адже держава - це люди, це всі ми, і від нас залежить, яким буде майбутнє нашої держави, чи зможемо відродити її як державу християнську і демократичну, а чи процес дальшого руйнування виявиться незворотним, і нам нічого не залишиться, як нарікати на свою долю, вболіваючи за втратами. Здається, втрат мали вже доволі. Очевидно, що ніхто нас не порятує, крім нас самих. Хіба ж чогось навчила нас наша сумна історія. Тому наш святий обов'язок перед майбутнім - не втратити душі дітей.

Література

1. Ващенко Г. Вибрані педагогічні твори. - Дрогобич, 1997.
2. Ващенко Г. Виховний ідеал. - Полтава, 1994.
3. Зінько В. Необхідність християнської моралі // Авангард. - 1984.- Ч.3-4.- С.209-211.
4. Концепція виховання дітей і молоді в національній системі освіти // Зб. Міносвіти. - 1996. - №13.
5. Красовицький М. Моральне виховання учнів у теорії і практиці американської школи // Рідна школа.- 1998. - №4.- С. 29-52.
6. Кураев А. О вере знаний - без антиномий // Вопросы философии.- 1992. - №7. - С. 45-63.
7. Сверстюк Є. Блудні сини України. - К., 1993.

8. Сковорода Г. Пізнай в собі людину / Пер. М.Кашуба. Пер. поезії В.Войто-вич.- Львів: Світ, 1995.
9. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори. - К., 1983.
10. Франк С. Л. Духовные основы общества. - М., 1992.
11. Щербань П. Формування духовної культури особистості // Рідна школа. - 1999. - №6.

Москаленко Т.В.

ОСВІТА ТА РЕЛІГІЯ

З давніх часів люди передавали свої уявлення про світ новим поколінням. По крихіткам збираючи знання, вони потроху відкривали для себе нескінченну тайну законів утворення світу. Як же важливо не загубити ті безцінні крихітки, ті маленькі відкриття, що дають змогу хоч трохи доторкнутися до неосяжної величності Істини, до світла знання! Недарма ж цей процес назвали освітою.

Але людські знання дуже і дуже обмежені. Найосвіченіша людина свого часу, Апостол Павло, пише: "Коли хто думає, ніби щось знає, той нічого не знає ще так, як знати повинно." (1 Кор. 8:2) Та і нащо нам знання? Скільки людей, маючи чудову, здавалось би, освіту, нарobili багато зла в світі! Хіба війни велися неучами? Ось чому, мабуть, Павло пише, що "знання ж надимає, любов же будує!".(1Кор8:1). Дуже важливо, щоб духовні можливості людини не відставали від матеріальних можливостей. Щоб духовні цінності не були пригнічені, або навіть задавлені матеріальним в людині. Цікаво, що це проголошують навіть атеїсти. Ну і як же це зробити?

Люди витрачають багато зусиль на те, щоб відкрити малесеньку рисочку в розумінні поведінки людей в різних ситуаціях. Пишуть свої відкриття для інших, щоб вони могли користатись їх досвідом. Та чи багато користі від того? Згадайте, як часто ви казали собі, що не будете більше так робити, що тепер, маючи знання, ви не станете робити не вірно, наносячи зло і собі і іншим, але "не роблю я доброго, що хочу, але зле, чого не хочу, це чиню....Тож знаходжу закону, коли хочу робити добро, - що зло лежить у мені". (Рим7:19,21) Я не зменшую цінності сили волі людини, і значення вірного виховання, але навіть найкращі вихователі не можуть завжди своїм прикладом вчити тільки доброму. Вони і самі бо люди і помиляються. То де ж вихід?

З давніх давен помітили, що побожні люди відзначаються спокоєм, альтруїзмом і багатьма іншими чудовими якостями. Так.

Доторкаючись до вічного небуденного, людина не може залишатися із тими ж пороками, із тим же уявленням про світ та життя. Вона неодмінно перетворюється найкраще, бо в іншому разі втрачає змогу наблизитися до Величності Бога. І так людина здатна ставати краще навіть тоді, коли в ній самій вже вичерпані на то всі резерви. На то дає сили Бог. В іншому разі не було глузду в жертві Христа, "що Самого Себе дав за нас, щоб нас визволити

від усякого беззаконня та очистити Собі людей вибраних, у добрих ділах запопадливих" (Тит. 2:14).

Чого ж нам кращого і бажати? Хіба не про те мріє кожен справжній педагог? Так давайте введемо релігію до шкіл, до вузів, до всіх і до кожного. Хай всі стають ревними до добрих справ. Це ж так легко! Так. Легко. Але я хочу нагадати про дві перешкоди.

Ще Ісус казав: "Світло на світ прибуло, люди ж темряву більш полюбили, як світло, - лихі бо були їхні вчинки! Бо кожен, хто робить лихе, ненавидить світла, щоб не зганено вчинків його." (Іов. 3:19,20). Із самого утворення світу Бог дарував людині свободу вибору. Тепер цей вибір знову є у кожної людини. Життя, або смерть. Гріх, або праведність. Третього не дано. Бо "Бог є світло, і немає в Нім жадної темряви! Коли ж кажемо, що маємо спільність із Ним, а ходимо в темряві, то неправду говоримо й правди не чинимо!" (1Ів1:5,6). Отже якщо люди добровільно вибирають гріх, то вони лишають себе сили Господньої. "Бо пізнавши Бога, не прославляли Його, як Бога, і не дякували, але знікчемніли своїми думками, і за поморочилось нерозумне їхнє серце. Називаючи себе мудрими, вони потуманіли... Божу правду замінили на неправду, і честь віддавали, і служили створінню більш, як Творцеві... Через це Бог їх видав на пожадливість ганебну." (Рим1:21,22,24)

Друга перешкода - це невір'я, бо "кожен, хто покличе Господнє Ім'я, буде спасений. Але як покличуть того, в Кого не ввірували? А як увірують в Того, що про Нього не чули? А як почують без проповідника? І як будуть проповідувати, коли не будуть послані?" (Рим.10:13-15) Хто ж пошле?

Так знову ж виходить, що треба тільки послати проповідників - все стане гаразд. А з якої деномінації? А з якою освітою? В якому духовному сані? А хто візьме на себе цю відповідальність посилати на діло Боже? Ісус каже учням: "...Благайте Господаря жнива, щоб робітників вислав на жниво Своє. Ідіть! Оце посилаю Я вас..." (Лук10:2,3). І Апостол Павло підкреслює, що він " поставлений ні від людей, ані від чоловіка, але від Ісуса Христа й Бога Отця, Що Його з мертвих воскресив" (Гал1:1). Бо "не може сказати ніхто: "Ісус - то Господь", як тільки Духом Святим." (1Кор12:3)

Воно і зрозуміло: як може хто показати вихід, як сам його ще не побачив? Бог каже про таких вчителів: "Залишіть ви їх: це сліпі поводитарі для сліпих. А коли сліпий водить сліпого, обоє до ями впадуть". (Мт15:14). "Оці люди устами шанують Мене, серце ж їхнє далеко від Мене, бо навчають наук - людських заповідей. Зенехаявши заповідь Божу, передань людських ви тримаєтесь." (Мк7:6-8) Тут ми як раз підійшли до релігії.

Що ж то таке? Релігія. Комплекс традицій, обрядів та придань, або неосяжний людським розумом шлях до спілкування із своїм Творцем? Якщо тільки перше, то про це і казав Господь у наведених вище цитатах. Тоді у нас багато проблем із тим, традиції якої деномінації, якої церкви обрати для проповіді молоді. Кожна бо стверджує свою істинність. Але на цю проблему дав відповідь Христос, коли його запитала самарянка, як вірно поклонитись Господові, бо їхні отці вважали своє поклоніння вірним, а юдеї своє. Ісус

відповідь: "Бог є Дух, і ті, що Йому вклоняються, повинні в душі та в правді вклонитись." (Ів4:24) А Павло пояснює церкві, що "все в дотримуванні Божих заповідей" (1Кор7:19). Тоді нема вже різниці між тими, що хрестяться, одягають хустки, ставлять свічки, і тими, що цього не роблять, якщо вони дотримуються заповідей Божих, шукаючи волі Господньої, приймаючи Його благодать.

І так, що ж ми можемо зробити для молоді, щоб вона пізнавала ту нескінченно дорогоцінну спадщину, що залишив нам Творець через жертву Свого Сина?

Я гадаю, що по-перше, хто ще не почув, нехай сам почує: "Примиріться з Богом! Бо Того, Хто не відав гріха, Він учинив за нас гріхом, щоб стали ми Божою праведністю в Нім!". Тоді Дух Святий Сам навчатиме Вас, що Ви може зробити доброго. А по-друге, вважаю дуже важливим не вводити якусь систему традицій, називаємо релігією, намагаючись втиснути Творця людей в людські рамки. Дуже важливо при цьому не забороняти дітям шукати Господа в своєму житті. Дати їм змогу самим доторкнутися до чистого невідправленого людськими Словами Божого. "Бо Боже Слово живе та діяльне, гостріше від усякого меча обосічного, - проходить воно аж до поділу душі й духа, суглобів та мозків, і здатне судити думки та наміри серця. І немає створіння, щоб сховалось перед Ним, але все наге та відкрите перед очима Його, - Йому дамо звіт!" (Євр. 4:12,13).

Набока О.Г.

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗА ПРИНЦИПАМИ ПРАВОСЛАВ'Я

*«Никто не может служить двум
господам... Не может служить Богу и
маммоне (богатству)»*

Ев. от Матфея (6, 24).

Формування ціннісних орієнтацій старшокласників – відповідальне і важливе завдання сучасного педагога. Вирішення цього завдання відбувається за складних суспільно-економічних умов. Формування вільних ринкових відносин супроводжується дефіцитом гуманності, милосердя, масовими проявами жорстокості, крадіжок, шахрайства і т. ін. Під прикриттям діловитості, особисте збагачення досягається будь-яким шляхом. Внаслідок цього виникає загроза втрати поваги до чесності, справедливості і схилення перед багатством, владою грошей, "красивим життям", незалежно від того, якою ціною воно досягається.

Для старшокласників, які навчаються в спеціалізованих економічних класах та зі шкільної лави прагнуть до підприємницької діяльності всі ці негативні факти можуть значно вплинути на формування їх професійних ціннісних орієнтацій, стати фундаментом їх світогляду.

В нашій країні поки ще мало уваги приділяється питанням гуманності та духовності в бізнесі. Проблеми прибутку, сплати податків, розширення сфери свого бізнесу забирають у бізнесменів багато часу, а на милосердя, меценатство не залишається ні часу, ні коштів. Якщо духовність стає стрижнем особистості підприємця, вона міститься у його свідомості та самосвідомості, віддзеркалює найбільш актуальні потреби, інтереси, погляди, ставлення до навколишньої дійсності, до себе самого. Але, на жаль, сьогодні ми маємо багато прикладів, коли в погоні за наживою, грошима люди стають духовно бідними, егоїстичними, проявляють агресивність, неповагу до суспільства, інших людей.

Виховання “нової людини” сьогодні порушує проблему виховного впливу на особистість. “А чи можливо взагалі виховати духовність хоча б у більшості людей так, щоб вони не виходили у виборі діяльності з пріоритетного значення своїх індивідуальних інтересів стосовно загальних, особливо загальнолюдських?” – ставить питання В.С.Лутай. На його думку на це питання є дві відповіді. Перша, найпоширеніша – негативна. Вона зумовлена тим, що в наш час дедалі більше людей у реальному житті виходять саме із пріоритету своїх індивідуальних інтересів. Друга відповідь є позитивною, тобто є можливість подолати визначальну роль індивідуально-егоїстичних спрямувань сучасної людини [116, с. 194].

Розвиток гуманної, вільної і відповідальної особистості підприємця безпосередньо пов’язаний із системою його духовних цінностей, що протистоять утилітарно-прагматичним цінностям. Адже духовність так чи інакше передбачає вихід за межі егоїстичних інтересів, особистої користі, зосередженість на моральній культурі людства. Духовність – це втілення у світоглядних орієнтаціях людини сподівань, прагнень, ідеалів, духу народу, нації, що визначає спрямованість її особистісних потреб, переживань і зумовлює настанову на відповідний життєвий вибір.

Духовна сфера зрілої особистості підприємця включає в себе широкий спектр цінностей і ціннісних орієнтацій, а саме: утвердження у міжлюдських стосунках гуманних начал: доброти, справедливості, толерантності, щирості, сумлінності, власної гідності, взаємоповаги; ставлення до праці не лише як засобу забезпечення матеріального достатку, а й усвідомлення благодіючого впливу праці на людину, на розвиток її здібностей, волі, характеру - - як невичерпного джерела натхнення, мук і радощів творення, творчих злетів, як можливості працею дарувати щастя собі, рідним, близьким і незнайомим, Батьківщині. Через доброту і справедливість, порядність і освіченість формуються такі ціннісні якості особистості як патріотизм і готовність до самопожертви, відповідальність за сучасне і майбутнє нації, держави. Звільнення людини в людині, розквіт її духовності, просвіта його розуму – це гарантії формування духовних цінностей його особистості.

Сучасні ж переваги якостей особистості у учнів класу економічного профілю свідчать про те, що разом із такими якостями як доброта і чесність,

порядність і воля, вони цінують в людині вміння досягти своєї мети, високий професійний рівень, інтелектуальність.

Зважаючи на наведені факти, метою справжньої освіти мають стати моральне самоусвідомлення, виховання та розвиток духовних вартостей. Кожному підлітку слід прищепити, так би мовити, смак до духовної сфери життя. Лише особистісно-орієнтована освіта може досягти цієї мети. Вона має будуватися на таких засадах: 1) свобода, відповідальність, справедливість, творчість, співпраця; 2) дитяча самодіяльність, її активний характер; 3) вільна творча продуктивна праця як базис виховання; 4) розвиток творчої індивідуальності, пов'язаної із справжнім колективізмом і культурою; 5) виховна полісистемність.

Побудова особистісно-орієнтованої освіти має органічно влитися в загальнодержавну роботу по підвищенню духовного рівня нації взагалі та окремих її прошарків. Формування високодуховної особистості підприємця проблема державного рівня. Державі, суспільству слід послідовно і наполегливо вдосконалювати організацію управління процесом становлення ринкових відносин, впроваджувати демократизацію в усі сфери суспільної діяльності, проводити політику оновлення і подальшого розвитку української культури, відроджувати та повертати раніш загублені духовні цінності українського народу, відновлювати авторитет сім'ї, школи, забезпечувати їх пріоритетну роль у духовному житті українського суспільства, оволодівати кращими сучасними духовними надбаннями.

Варто відзначити особливе місце та роль релігії, віри в духовному становленні майбутнього підприємця. У практичному житті віра дає людині шанс осягнення гармонії життя, що виражається спокоєм і злагодою з оточуючими людьми (добрий завжди зустрічає добрих людей), з власним сумлінням (йому не болять рани гріха), із Богом – людина не боїться очікуваної карі. Віра забезпечує таким чином людині духовну стійкість, рівновагу і впевненість у собі.

Головна і найважливіша мета сучасного українського виховання – забезпечити розвиток внутрішньої мотивації позитивної поведінки людини. Одним із напрямків вирішення цієї проблеми є побудова системи виховання на засадах християнської релігії, віри у Бога. Людина йде за своїм призначенням, здійснюючи свої природні обов'язки перед Богом, Батьківщиною, перед оточуючими її людьми, перед своєю сім'єю і, нарешті, перед самим собою. Повнота цього служіння залежить саме від стану віри, що визначає стійкість її переконань. У дійсності вся поведінка людини є служінням цим ідеалам, тобто віра людини стає підставою моральності, патріотизму, демократизму тощо. Вся сутність виховання – в тому щоб націлити людину на таку дорогу – до Храму і щоб вона, будучи доброю і злою, правдивою і брехливою, сильною і слабкою, все ж намагалася йти до добра, надавати йому перевагу над злом – у всіх сферах свого життя.

Релігія завжди була і лишається хранителькою тих принципів людського співіснування, які спираються на об'єднання людей, їх взаємовигідну та

справедливу взаємодію. Духовним ядром християнства є заповіді загальнолюдської любові та благодійності. Перші з них розкривають суть любові віруючого до Бога, що і визначає духовний аспект будь-якої діяльності, в т.ч. і підприємницької. Від віруючих людей, чим би вони не займалися у мирському житті, церква потребує постійного духовного вдосконалення, “ходження перед Богом з думкою про Бога і відповідальністю перед ним”, активної творчої праці у світі та молитвених подвигів у храмах та монастирях.

У Біблії або Книгах Святого Письма безпосередньо не згадується підприємницька діяльність, але є чисельні свідчення, в яких вона позитивно оцінюється. Так, досить нагадати притчу про таланти. Ця притча про одного чоловіка, який відправлявся в далеку країну, покликав своїх рабів і передав їм добро своє. Той, що взяв п'ять талантів негайно застосував їх у діло і набув п'ять інших талантів. Так само вчинив і той, що взяв два – ще два інших набув. А третій, що одного взяв, пішов та й закопав його в землю, - і сховав срібло пана свого. Коли повернувся пан, від них зажадав обрахунку. Він похвалив обох, що примножили його добро. Третього, що одного таланту взяв, пан назвав лукавим рабом і ленивим. Він сказав йому: “Тобі треба було віддати гроші мої грошомінам, і, вернувшись, я взяв би з прибутком своє”. Далі, розпорядився взяти від нього таланта і віддати тому, що десять талантів має. Ця притча показує, що точного виконання мало, а потрібні ще мудрі, розумні, творчі, чесотні зусилля. Стосовно до економіки це означає, що сприяння зростанню виробництва – одне із завдань підприємництва.

Духовні принципи, що проповідує церква, здатні відіграти велику роль в моральному переродженні українського бізнесу, в формуванні нових етичних цінностей. Православні основи економічної діяльності носять універсальний характер. Люди, що по-справжньому вірують у Бога, відрізняються від інших тим, що будують все своє життя, керуючись Священним писанням, і не творять собі кумирів ні серед “князей человеческих”, ні з матеріальних цінностей, оскільки неможливо служити одночасно “Богу та мамоні”. Церква благословляє всі види діяльності, спрямованої на служіння іншим людям, вчить любити ближнього свого як самого себе. В економічній діяльності таке служіння пов'язано з задоволенням потреб інших людей, що і складає основу ринкових відносин. Для православних людей, прагнення задовольнити всі свої потреби розкошу, в той час, коли інші бідують, є аморальним.

Осуджуючи сріблολюбство, апостол Павел у посланні філіпійцям пише про те, що він навчився жити і в “убогості, і в достатку” (Філ. 4; 12), зазначаючи, що як перше, так і друге здійснити непросто. Люди, що заробляють великі гроші, завжди повинні пам'ятати, що не все в цьому світі купується і продається, а багатство надає не лише нові можливості жити безбідно, а й зобов'язує до меценатства, благодійності. Багатство, власність не осуджується християнством, а осуджується лише неправедно придбане багатство та нерозумне його використання, поклоніння йому більше, ніж Богу.

Для християнина священна будь-яка форма власності – державна, колективна, приватна. Однаково заповіді “Не кради”, “Не жадай дому ближнього свого...” відносяться і до чиновників, і до підприємців, а значить спасе нашу державу не узаконювання корупції та економічної злочинності, а довгий і тяжкий труд по засвоєнню цих заповітів підростаючим поколінням, майбутніми господарями країни.

З основ православного віровчення витікає таке правило, як нестрога прибутковість ринкового обміну. Суть цього правила полягає у відмові від жорстокого торгу з обов’язковим одержанням прибутку. Історія вітчизняного підприємництва завжди вчить у своїй діяльності дотримуватись правила: “Прибуток понад усе, проте гідність понад прибуток...”. Все, що ми маємо, то от Бога, а обман покупців, партнерів або робітників, то є зло, за яке прийдеться платити значно більше, ніж отриманий прибуток. Підприємці, які розуміють суть цього принципу, надають перевагу меншому прибутку, але отриманому в результаті чесної, взаємовигідної угоди.

Ще одне правило православної економічної діяльності – соборність. Це добровільне об’єднання людей для сумісної діяльності, незалежного від майнової, інтелектуальної і родової нерівності. Соборність не пропагує зрівнялівку, а рахується з достоїнствами кожної людини, зайнятої укріпленням міцності й благополуччя нашого суспільства.

Милосердя і благодійність завжди були відмінними рисами православ’я. Історія українського підприємництва це яскраво ілюструє. Досить згадати спадщину минулого сторіччя – історію “цукрових королів” – Ханенка, Харитоненка, Терещенка, які будували за свій кошт школи, заводи, церкви, цілі житлові квартали в містах. Так, у свій час, Микола Терещенко пожертвував дванадцять мільйонів карбованців на відродження Софіївського собору, будівництво музею образотворчого мистецтва, реконструкцію історичних пам’ятників Глухова. На гербі Терещенка девізом були слова: “Прагнення до суспільної корисності”. На жаль, зараз ми рідко зустрічаємося з цими прекрасними проявами людської душі.

Люди, об’єднані вірою у Бога, будують свої відносини на принципах християнської етики, братської любові, толерантності. Православ’я підтримує ринкові відносини лише за умови чесної конкуренції. Воно акцентує увагу на щирому ставленні до конкурентів, закликає бачити в них образ Божий, а їх успіхи розглядати як власні упущені можливості. Кожну ринкову ситуацію з позицій православ’я слід розуміти як можливість виконання Божої волі в акті служіння людям або ж як випробування на стійкість до спокус.

Незалежно від того, людина віруюча чи атеїст, варто у своїй професійній, в тому числі і підприємницькій діяльності, додержуватись цих християнських принципів. Дослідження доводять, що незалежно від держави та культури, на Заході і на Сході, віруючі підприємці досягають більш вагомих успіхів. Вони стають взірцями для наслідування, формують нову

культуру бізнесу. Моральні принципи, взяті із християнської релігії, не заважають під час вирішення ділових питань, а, навпаки, допомагають.

Отже, молоді необхідно не лише одержати професійні знання, а й чітко засвоїти християнські канони економічної діяльності, загартувати свою душу, зміцнити рівновагу світоглядної позиції.

Сам час та необхідність розв'язання проблем бездуховності в суспільстві вимагають єднання зусиль усіх віруючих та невіруючих задля побудови гідного людини життя і духовного клімату в Україні.

Література

1. Бакштановский В.И. Моральный выбор личности: альтернативы и решения. – М., 1983. – 224 с.
2. Бех І.Д. Духовні цінності в розвитку особистості// Педагогіка і психологія. – 1997. - № 1.
3. Боришевський М.Й. Духовні цінності в становленні особистості громадянина. – Педагогіка і психологія. – 1997. - № 1.
4. Діденко М.М. Підприємництво в Україні. – К.: УкрІНТЕІ. – 1995.
5. Ігнатенко П.Р., Поплужний В.Л., Косарева Н.І., Крицька Л.В. Виховання громадянина: Психолого-педагогічний і народознавчий аспекти: Навчально-методичний посібник. – К.: Інститут змісту і методів навчання. – 1997.
6. Красовицький М.Ю. На власні очі: Проблеми морального виховання учнів у теорії і практиці вітчизняної та американської педагогіки Ін-т пед-ки АПН України. – К.: Пед. думка, 1998.
7. Лутай В.С. Філософія сучасної освіти. – К., 1996.
8. Мальковская Т.Н. Социальная активность старшеклассников. – М., 1988.
9. Міщенко М.Д. Підприємець сьогодні: штрихи до соціально-психологічного портрету// Філософська і соціологічна думка, 1993. - № 6.
10. Радаев В. Экономическая функция и психологический аспект предпринимательства// Российский экономический журнал. – 1995. - № 10.
11. Радаев В.В. Внешнеэкономические мотивы предпринимательской деятельности (по материалам эмпирических исследований// Вопросы экономики. – 1994. - № 7.
12. Рошин С.К. Предпринимательская деятельность: психология и идеология// Психологический журнал. – Т. 16. - № 1. – 1995.
13. Сверстюк Є. Блудні сини України. – К., 1993.
14. Сорока І. Мотивації підприємництва та специфіка економічної ситуації в Україні у контексті формування національних моделей підприємництва на ринку// Схід. – 1998. - № 12 (18-19) січень-лютий.
15. Сухарев В.А. Этика и психология делового человека. – М.: Агенство “ФАИР”, 1997.
16. Сухомлинська О.В. Цінності в історії розвитку школи в Україні// Цінності освіти і виховання: Наук.-метод. зб./ За заг. ред.

О.В.Сухомлинської, ред. П.Р.Ігнатенка, Р.П.Скульського, упор. О.М.Павліченка. – К., 1997.

17.Уткин Э.А. Этика бизнеса. Учебник для вузов. – М.: Издательство «Зерцало», 1998.

18.Ушинський К.Д. Теоретичні проблеми виховання і освіти. – Вибр. пед. твори. – К., 1983. - - Т. 1. С. 9-191.

Огурцова С.В.

ДЕЯКІ МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕЛІГІЙНОГО МИСТЕЦТВА У РОЗВИТКУ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ ДОШКІЛЬНИКІВ (НА МАТЕРІАЛІ ЖИВОПИСУ І СКУЛЬПТУРИ).

Розвиток сучасного суспільства зумовлений зверненістю людини до культури, принципів гуманізму і духовності. Змінилися погляди на місце і роль релігії в історії та культурі. Сучасна церква активно сприяє утвердженню втрачених моральних ідеалів, формуванню культури людей.

На думку вчених духовна культура – це сфера людської діяльності, яка охоплює різні сторони духовного життя людини і суспільства [4,с.557]. Водночас духовність є суто людською якістю, що характеризує мотивацію поведінки [4,с.548]. Вона розглядається як продукт та фундаментальна основа культури, ступінь проявлення “людяності у людині” і характеризується свободою, емоційністю, некорисливістю, тобто тими якостями особистості, які підвищують її над власними фізіологічними потребами (І.Ф. Кефелі, М.Н. Миронова, С.О. Сидорова, М.С. Уварова).

Християнська етика пов’язує духовність з внутрішньою чистотою, скромністю, послуханням і розуміє її як розкриття в людині і світі Святого Духу шляхом богоуподібнення. В структурі духовності виділено три аспекти: естетизм (орієнтація на естетичні цінності життя), етизм (тяжіння до певної парадигми поведінки) і теоретизм (апеляція до теоретичних аргументів у житті). В аксіологічному відношенні традиційними складовими визначені Істина, Добро і Краса [5, с. 101].

Елементи духовності важливо формувати в період дошкільця, коли дитина найчутливіша до Краси, Добра, найсприятливішає і прагне спілкуватися з дорослими. В наш час збільшується кількість родин, які будують систему виховання дітей, виходячи з концепції релігії. Одним з засобів впливу на особистість вчені і релігійні діячі вважають мистецтво, насамперед живопис і скульптуру (А.М. Богуш, Ю.Б. Борєв, М.С. Каган, А. Колодний, Б. Лобовик, Р.М. Чумічева). Мистецтво, призначене для інтер’єру церкви (іконопис, скульптура, декоративно-прикладне мистецтво) за нашою гіпотезою мусить бути оптимально використане дорослими для розвитку духовності і формування естетичної культури дитини. Розписи на стінах, іконостаси, мерехтливе світло свічок створюють під час церковної служби

або у тиші храму особливу атмосферу, в якій людина, заклопотана метушливістю буття, знаходить душевну рівновагу.

З часів Київської Русі релігія вважалась головним засобом досягнення духовності, адже вона містила “кодекс” людини, систему моральних цінностей і ідеалів. До прийняття християнства у Стародавній Русі панували язичницькі культури. Від них у спадок залишилися: глиняні фігурки-обереги, тотемні зображення богів (Сварог – бог Неба, Дажбог – Сонця, Стрибог - Вітру), характерні риси традиційних народних свят (Різдво, Масляна, Трійця, Івана Купала), геометричні мотиви в українському орнаменті (лінії, кола, хрести, ромби, квадрати, крапки). Орнаментом прикрашали глиняний посуд первісних людей, вироби з каменю, дерева, кісток. За думкою вчених ці орнаменти кладали первинний шар в іконографії народів світу (Б.С. Бутнік-Сіверський, Ю.Г. Гошка, О. Найден, В.О. Рибаків).

Концепція християнства розглядає людину у двох іпостасях: як істоту земну і божественну. Такий підхід визначає особливості української естетики і суттєво впливає на розвиток релігійного мистецтва. Звернемось до змісту окремих його прикладів, які ми розглянули в рамках дослідження. Підкреслимо, що розуміння особливостей релігійного мистецтва є дуже важливим аспектом розробки системи розвиваючого спілкування з дошкільниками.

Український іконопис започатковано у Київській Русі X-XIII ст., коли християнство стало державною релігією. “Ікона” (від грецьк. “образ”) є зображення в якому втілено образ божества. Виконана на дошці яєчною темперою, кожна ікона наділялась віруючим надприродною силою, яка вмщувала у собі таємничу властивість з’єднувати душу смертної людини з Богом. Від ікон чекали чуда, через них поклонялись і молились святим. І чим вищою була майстерність художника, чим талановитішим і натхненнішим був його пензель, тим глибшим відчувався естетичний вплив ікони і тим величнішою вона ставала (“Трійця”, “Преображення”, “Благовіщення”, “Св. Георгій - воїн”).

В художніх образах людина постає як духовно-тілесна істота, в якій гармонійно поєднані глибока духовність і фізичне буття. Важко буває знайти зовнішню достовірність у зображенні людини. Проте у канонічно вивірених образах Христа, Богородиці та інших святих проявляється те, що зближує їх з людьми, відбиває їхні думки. Особливої ваги у культурі періоду Київської Русі набув образ святості. Термін “свят”, “святий” усвідомлювався як ріст, розвиток, який веде до нового, вищого стану животворної субстанції: глибокодуховної людини.

У православному релігійному мистецтві скульптура не набула розвитку, православна церква визнавала скульптурне зображення святих відголосом до язичества. Майстри віддавали перевагу пласкому рельєфу. Рельєфні іконки та хрестики невеликих розмірів серед християнського люду носили на грудях, на ланцюжках чи поворозках або підвішували до окладів шанованих живописних ікон. Їх виготовляли з кістки, дерева, кераміки, скла,

різноманітних смол (литики), каменю. Відповідно властивостям матеріалу застосовували різні засоби виготовлення – лиття, карбування, різьблення, тиснення. Вироблялись вони переважно в художніх майстернях при монастирях, архієрейських домах або при княжих дворах. Поряд з різьбярами працювали іконописці та майстри книжкової мініатюри. Виготовлення іконок вимагало художніх навичок, знання іконографії, вміння володіти різцем. Передбачаючи інтимне, уважне розглядання іконок з близької відстані, майстри великого значення надавали деталям. Особлива увага приділялась людським зображення і, зокрема, канонічно вивіренним рисам обличчя божественних осіб і святих.

Вони сприймалися як обереги та охороняли власника від біди та хвороб. В українській пластиці втілено ідею “вищого натхнення”, яка разом з принципом канонічності складала основу творчого методу (“Зішестя у пекло”, “Сім отроків ефеських, що сплять”, “Стрітєння”, “В’їзд до Єрусалиму”, “Тріб Господній”).

Живописні ікони, незважаючи на всі їх розбіжності, природні зміни стилю, що відбувалися протягом століть, поєднують загальне розуміння естетичного ідеалу. Вони приваблюють лаконізмом, вивіреністю композиційного ладу, благородною злагодженістю колориту. Мова ікон не реалістична у нашому розумінні, та майстри і не прагнули відтворити реальне життя. Вони невідступно дотримувалися канону (строго встановлених правил у зображенні святого чи сюжету), який був для них прикладом іконографії та майстерності. Художні засоби ікони підпорядковані вираженню вічних догматів та образів. Людина зображується не за законами пластичної анатомії (в українському іконописі до кінця XVIст.), а в умовному просторі, у якому переважно використовувалася зворотна перспектива. Велику роль відігравали лінія, силует, ритм композиційного ладу, гармонія колориту. Завдяки їм ікона набувала довершеної художньої форми.

Парафіяни цінували у безплотних фігурках святих їх відчуженість. Вони проймалися глибиною Вищого Духу, яким був перейнятий кожний образ. В ньому вони шукали той абстрагований ідеал, що давав можливість доторкнутися до непізнаного і внутрішнього, очиститися. Тому такими суворими були моральні вимоги до самого художника. Він не вважав за потрібне підписувати свої твори, оскільки своє натхнення і творчий талент відносив на рахунок дарованої йому Богом благодаті. Цим можна пояснити поширення легенд про древніх іконописців, яким у творчості допомагали ангели. Підписані ікони з’являються з середини XVI ст., коли під впливом гуманістичних ідей почав розвиватися індивідуалізм і з’явилося усвідомлення художником себе як творчої особи.

Джерелом сюжетів був текст Євангелія, ілюстрації апокрифів. Загалом ікони відображали світогляд людини, для якої у релігії були закладені віра і надія, поняття про правду, кривду, праведність і гріх. Живописне і скульптурне зображення не сприймається однозначно, адже воно символічне

Історико - мистецтвознавчий погляд української релігійної скульптури та живопису дає можливість осмислити шляхи використання цього виду мистецтва у педагогічних технологіях з метою формування духовного світу особистості в період дошкілля. За нашими даними позитивна особистісна динаміка можлива за умов:

формування мотивації і ставлення дитини до релігійного мистецтва, адекватної його функціям у соціумі;

поєднання естетичного аспекту твору з його змістовим наповненням, який свідчить про високу “громадськість” та велич духу образу;

визначення “енергетичного потенціалу” твору і використання його для полегшення емоційного стану дитини, або корекції особистості (поєднання виражальних засобів: кольору, форми, динаміки, творчої манери майстра з концепцією духовності та гуманізму у релігії);

проведення аналогії з реальністю, врахування особливостей сімейної філософії і уподобань дитини щодо релігії [2,с.8];

використання різноманітних форм і методів педагогічного спілкування з дитиною (розглядання творів релігійного мистецтва, ознайомлення з Біблією, мистецтвознавча розповідь, бесіда, гра – драматизація, малювання, ліплення, тощо).

Твори релігійного мистецтва завжди виражають високі моральні ідеали: вони вчать довготерпінню, закликають до жертвності, приміряють зі стражданнями, пояснюють красу. Ми вважаємо, що це унікальне мистецтво виконує у соціумі усі функції, котрі притаманні мистецтву взагалі (естетичну, компенсаторну, просвітницьку, виховну, комунікативну, соціалізуючу та інші). Ознайомлення дітей з ним являє собою процес свідомого набуття дитиною знань про історію країни, народні звичаї та вірування, мистецтво скульптури та живопису як способу світосприймання, про можливість регулювання власного емоційного стану, реабілітації, самовизначення та соціальної адаптації.

Усвідомлення дитиною функцій релігійного мистецтва в соціумі, взаємоз'язку між виражальними засобами, технікою та внутрішнім світом майстра, можливістю самовираження, самоусвідомлення, саморуку складає комплекс педагогічних завдань розвиваючого спілкування з дитиною на матеріалі релігійного мистецтва. Акцентування морально-естетичного аспекту при розгляданні творів релігійного мистецтва, на наш погляд, стає запорукою оптимального використання його потенціалу у виховній роботі з дошкільниками. Таке сприймання надає процесу пізнання глибини, гуманістичної спрямованості, насиченості емоціями. Феномен “Краса” у взаємодії з моральним потенціалом змісту твору мистецтва у нашому дослідженні складає філософську основу педагогічної системи, побудованої на релігійному мистецтві.

Література

1. Жишкович В.І. Пластика Русі-України Х – першої половини XIV століття / Інститут народознавства НАН України. – Львівська Богословська Академія.-Львів: Інститут народознавства, 1999.-240с.
2. Конвенція про права дитини (витяги)/ Збірник законодавчих і нормативних актів про дошкільну освіту: Запоріжжя, 1999-с.3-9
3. Культурологія. Основи теорії и історії культури/ Под ред. И.Ф. Кефели.- Санкт-Петербург, 1996.-562с.
4. Релігієзнавчий словник /За ред. А. Колодного, Б. Лобовика.- К.-1996.- 392с.
5. Флоренский П. Освящение реальности // Богословские труды.- М.- 1997-с. 148.

Окса М.М.

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРИНЦИПИ ХРИСТІЯНСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ

Становлення творчої і гармонійної особистості включає в себе як передумову засвоєння кожним індивідом досвіду попередніх поколінь і утворення як нових форм буття, так і самої людини. І для того, щоб не припинився розвиток не тільки людини, а й суспільства в цілому, неможливо обмежитись тільки пристосуванням людини до існуючих видів діяльності. А тому християнську педагогіку слід розглядати в контексті релігійної педагогіки як частини та продукту релігійної культури. В загальній формі релігійна педагогіка – це педагогіка, яка свої положення обґрунтовує на основі релігійних ідей і в своїй якості вона є: 1. – історичний та культурний феномен; 2. – спосіб релігійного впливу на людину; 3. – педагогічна підсистема, частина загальної педагогіки. Всі ці якості, безперечно, характерні і для християнської педагогіки, але вона має свою специфіку і свої характерні особливості. Звідси нагальна потреба осмислити її феномен та сутність. Згідно з східно-християнською патристичною традицією зрозуміти явище, його сутність – значить осмислити його ідею, показати його причетність до Абсолюту. Тому проблема християнської педагогіки є осягнення її ідеї не тільки на етико-теологічному, а й на онтологічному рівні, розкриття глибинної співвіднесеності її з Богом. Оскільки християнське виховання передбачає розвиток як зміну людської природи, її духовне перетворення, тому головною функцією християнської педагогіки є перетворююча функція. Християнську педагогіку слід розглядати як поєднання таких складових: а) “духовне ведення”, тобто духовне наставництво, обов’язок педагога наставити вихованця на шлях духовного сходження до Бога; б) “духовне самотворення”, як самовиховання; в) “благодатне” перетворення людини, її обоження за допомогою Святого Духа. Таким чином, виховний процес набуває значення благодатної допомоги Бога. Сказане дає підставу стверджувати, що процеси духовного

наставництва, духовного самовдосконалення та благодатного перетворення християнською педагогікою розглядаються як єдиний, цілісний процес духовного творення людини. Адже виховання – це служіння людству і держава повинна виховувати своїх громадян, щоб вони були джерелом її сили, свободи і розквіту. Діти не повинні бути знаряддям егоїзму батьків, суспільства, держави.

Держава, яка спирається на слабкі плечі офіційного суспільства, тобто бюрократії, а не сили народу, вирощені освітою, є тілом, що здатне розкладатися з надзвичайною легкістю. Необхідно, щоб освіта всього народу підносила його до ідеї загального і цілісного. З давніх часів народи усвідомлювали цю необхідність, але вони не мали можливості здійснити її. Під його впливом культура народів стане джерелом сили, свободи і розквіту сучасних держав, які знаходять опору в мужності і мудрості своїх громадян, а не у насильстві над ними. Лише дух людини з його прагненням істини, добра і богоподібності є метою виховання, все інше – зовнішній лад співжиття, держава, церква – є лише засобами, що повинні освячувати себе правдивим служінням людині (16, 176-177). При визначенні відношення християнської педагогіки до науки взагалі важливим є виявлення тієї основи, на якій будується її теорія. І хоча християнська педагогіка і може здійснювати функцію синтезу наукових знань про людину, її природу, організацію діяльності та виховання, світоглядна основа її залишається незмінною, тобто релігійною, що визначає її статус. На думку богословів релігійно-містичне розуміння людини є тією основою, на якій повинна ґрунтуватися сучасна християнська педагогіка. Вона виступає не стільки теоретизованим вченням, скільки засобом пізнання людиною себе та світу, що є нижчим ступенем богопізнання (9, 23). Таке розуміння завдань педагогіки визначає її місце як “науки життя во Христі” і принципово відрізняє її від науки як такої. Християнська педагогіка не є наукою, але є всі підстави стверджувати реальність існування феномену християнської педагогіки, яка своєю багатовіковою практикою та розвитком власної педагогічної теорії довела свою життєздатність та право на існування. Отож, християнська педагогіка – це галузь знання про виховання як процес духовного творення особистості у її богопричетності; вона є цілеспрямованим процесом духовного відновлення людини, її обоження.

Методологічною основою християнської педагогічної системи є теологія, антропологія та сотеріологія. Християнська педагогіка будується на цілій низці принципів, які визначають зміст і організацію навчання та виховання. Вони є переконаннями, правилами, якими керується християнський педагог з метою виховання дітей на ідеалах християнства. Враховуючи педагогічний досвід християнства, зробимо спробу обґрунтувати систему принципів християнської педагогіки. Основою для обґрунтування педагогічних принципів є положення християнської антропології, яка дає педагогіці цінний матеріал про природу людини, необхідний при організації виховного процесу. Орієнтиром у визнанні

принципів є думка К.Д.Ушинського про те, що “якщо педагогіка хоче виховати людину у всіх відношеннях, то вона повинна спочатку пізнати її також у всіх відношеннях” (15, 199). Тому необхідність пізнання природи дитини є педагогічною вимогою.

В основу християнської педагогіки покладено принцип надприродовідповідності, згідно якого навчання і виховання повинні відповідати духовній природі дитини. Саме духовну природу мав на увазі чеський педагог Я.А.Коменський, коли обґрунтував свій педагогічний принцип природовідповідності і розумів природу людини як “перший і основний наш стан, до якого необхідно ще нас прикликати як до першооснови” (4, 194). Духовну природу як “благу” природу мав на увазі Григорій Сковорода (13, 115), коли обґрунтовував педагогічну необхідність вчитися у природи. Принцип природовідповідності, таким чином, означав, що педагогічний процес повинен відповідати власне вищій, божественній природі людини, згідно якої визначалась мета виховання як сходження до Бога, підготовка до земного і вічного життя. Ми наполягаємо на розрізненні принципів природовідповідності, не зважаючи на їх тотожність. Спричинено це тим, що принцип природовідповідності в сучасній педагогіці набув іншого змісту і означає вікові особливості дітей, а в другому варіанті – природжені якості людини (5, 14). Таким чином, мова йде про неоднакове, навіть протилежне розуміння поняття “природа дитини”. Тому вважаємо за доцільне, вводячи в науковий обіг принцип надприродовідповідності, уточнити також і саме поняття “природа людини” і співвіднести поняття “духовна природа”, як її розуміє християнська педагогіка, саме з принципом надприродовідповідності, коли враховує всю природну структуру людини в її єдності, цілісності, а також індивідуальні закони кожної з підсистем, притримуючись положення, згідно якого, зміни, що відбуваються в одній із підсистем, спричиняють відповідно зміни в інших. Дотримання законів цілісності та ієрархії – законів будови людської природи означає не стільки гармонію тіла, душі і духа, скільки примат духовного, де гармонія виступає як умова “внутрішньої рівноваги самооновлення душі” (3, 29), як умова духовного зцілення людини, що має першочергове значення.

Християнська педагогіка співвідносить період юності з формуванням релігійної сфери життя, з формуванням релігійної свідомості, коли всі сили душі розвинуті і потребують конкретного духовного спрямування. Важливість духовного життя людини співвідносить з не менш важливим психофізичним життям. Духовне відповідає “духовному ядру” – “внутрішній людині”, тоді як психофізичне відповідає “зовнішній людині”, її периферії. Такий розподіл на духовне і матеріальне в людині розуміється як необхідність виховання і духовної, і емпіричної (3, 132) особистості. Визначаючи примат духовного в житті людини, християнська педагогіка розуміє виховання емпіричної особистості в її взаємозв’язку з природою, із соціальним цілим як першочергове завдання. Вихованню емпіричної особистості вона надає інструментального значення, оскільки саме через

нього шукає відновлення цілісності в людині і вбачає в ньому засіб для духовного розвитку. Таким чином, організація виховного процесу на основі принципу надприродовідповідності означає визнання і врахування матеріально-духовної природи дитини, духовного змісту, який є домінуючим і визначальним в її природі. Приступаючи до справи виховання, необхідно враховувати специфіку духовного розвитку у відповідності з віковими періодами життя дитини. Дана специфіка полягає не стільки в комплексності, скільки в диференційованості духовного розвитку і виховання. Вище сказане означає, що кожному віковому періоду життя дитини повинен відповідати і бути домінуючим той вид духовного виховання, який співвідноситься з розвитком саме тих духовних сил, які властиві для даного періоду. Необхідність врахування цілісності людської природи диктує вимогу виховання та розвитку людини у всіх її проявах — як природнього індивіда, психічного суб'єкта, соціальної істоти і духовної особистості. Необхідно формувати та розвивати одночасно всю людину, її тіло, душу, духовні сили, добиватись гармонійного поєднання всієї психічної структури – розуму, серця і волі. Відродження цілісності передбачає розвиток всіх сил людини, всіх її сторін, але не гармонійний їх розвиток, а такий розвиток, що передбачає відповідність ієрархічному принципу в конституції людини.

Сучасна педагогіка виділяє чотири аспекти розвитку людини: як індивіда, індивідуальності, суб'єкта і особистості. З точки зору індивіда, людина є окремим представником біологічного виду *Гомо сапієнс*, що виражається в специфічній організації її темпераменту, біологічних потреб, нейродинаміки тощо. Християнська педагогіка, вживаючи термін індивід, надає йому специфічного значення, яке полягає в тому, що природа людини набуває ознак гріховності, порушення цілісності, набуває індивідуальних ознак і є вже не загальною, а індивідуальною. Людина стає власником своєї природи і стверджує себе як індивід. Як суб'єкт, людина сучасною педагогікою характеризується через структуру відповідних видів діяльності, що проявляються в її характері, здібностях, когнітивних та емоційних процесах. В християнській педагогіці психічний суб'єкт розглядається як поєднання, розуму, почуттів та волі. Викликає сумнів трактування сучасною педагогікою людини як особистості, яке ігнорує її онтологічний, надприродний зміст. Особистість розуміється як належність соціальній спільності (2, 19), що проявляється в її структурі спілкування, соціальному статусі, соціальних ролях, етнічних особливостях. Згідно християнської антропології, в православному її варіанті, істину про “єство” людини відкрито у вченні про образ Божий в людині, що є її сутністю. Створена за образом Божим, людина є істотою особистісною (6,91). Образ Божий є основа особистості, яка не мислиться поза людиною. Такий персоналістичний підхід до проблеми сутності людини диктує необхідність побудови процесу виховання відповідно до принципу цілісної особистості, який вимагає дотримуватись таких педагогічних положень: процес розвитку і виховання дитини є одночасно процесом її духовного перетворення,

обоження; духовного перетворення потребує вся людина в цілому; творення духовної особистості є основною ознакою, яка визначає духовність педагогічного процесу, як необхідної умови його організації (12, 13).

Творче призначення людини вимагає дотримання в організації педагогічного процесу принципу творчого розвитку особистості, який втілюється в таких педагогічних положеннях: кожна дитина відповідно своїй природі є творчою особистістю, яку необхідно відкрити і розвинути; оскільки творча природа є індивідуальною за своїм змістом, то творчий розвиток дитини є передусім індивідуальним її розвитком, тобто розвитком індивідуальних задатків та нахилів; творчий розвиток є не тільки розвитком творчої індивідуальності, неповторності людської особистості, а є розвитком людини відповідно її індивідуального творчого завдання – духовного перетворення, обоження її “єства”. Якщо перші два положення єднають християнську педагогіку із сучасною, то останнє є специфічним тільки для християнської педагогіки, оскільки саме вона творчій діяльності людини надає перетворюючого характеру, у відповідності з яким, завдання людини полягає у перетворенні об’єкта згідно його ідеального образу. Перетворити світ і перетворити себе згідно своєї божественної суті – творча місія людини (12, 15).

Необхідність духовного перетворення людини тісно переплітається з ідеєю її “гріховності”, пошкодження її “божественної” природи через так званий акт “гріхопадіння”. Проблема гріха в педагогічному аспекті є проблемою переборення “гріховної” природи людини через боротьбу з пристрасним станом душі, подолання духовної роздвоєності людини. Боротьба з пристрасням душі є головним моментом християнської, власне аскетичної педагогіки і вимагає дотримання у вихованні принципу аскези – “духовного діяння”. Класичним завданням аскези є боротьба з “пристрасною” природою людини, її духовна перебудова, творення істинної духовності, яка розуміється як ствердження людської буттєвості в Бозі (3, 379). “Пристрасний” стан розцінюється як стан протиприродний, що потребує відповідної боротьби. Боротьба з пристраснями аскетичною педагогікою розглядається як складний процес перебудови всього єства з протиприродного (пристрасного) стану через природний до надприродного (божественного) стану. Безпристрасність як умова духовного перетворення, обоження людини не є байдужість чи відмиранням емоцій взагалі, а передбачає напружений стан – концентрацію розуму, почуттів і особливо волі, створення особливості душевної атмосфери – безкомпромісної боротьби з людськими пристраснями (12, 17).

Вимога “пізнай себе” притаманна взагалі філософській та педагогічній думці. Притаманна вона і сучасній вітчизняній педагогіці. Як педагогічна вимога самовиховання проголошена А.С.Макаренком та В.О.Сухомлинським, які у вимозі “вдивлятися у самого себе”, “пізнати свій внутрішній світ” бачили необхідність підлітка стати справжньою людиною (14, 229). Християнська педагогіка вимогу самопізнання підносить до

ступеню педагогічного принципу індивідуального “духовного діяння”, внутрішньої аскези, який процес самопізнання пов’язує з дією не одного лише інтелекту, а з почуттям і волею людини, тобто із всією людиною в цілому. Не просто знати себе, а “вчутися” в себе, відчувати в собі потенцію і прагнення духовного перетворення а характерним моментом принципу аскези. Віра у визначеність життя людини вічним моральним законом, даним самим Богом, трансформується християнською педагогікою у необхідність організації життя і виховання людини у відповідності з релігійно-моральним принципом. Важливість і необхідність даного принципу усвідомлювали педагоги Я.А.Коменський, Г.Песталоцці, Ф.Дістервег, Й.-Ф.Герbart, М.І.Пирогов, Л.М.Толстой, К.Д.Ушинський, П.Д.Юркевич, які, створюючи власну педагогічну систему, залишили непорушним принцип, який поклав в основу своєї педагогіки святі отці (8, 189).

Віра у природжену моральність людини, згідно якої їй притаманна внутрішня необхідність моральної діяльності, надає християнській педагогіці оптимістичного характеру, характеризує її як оптимістичну педагогіку. Оптимістична віра в дитину як моральну істоту визначає виховну діяльність християнського педагога, який повинен розвивати цю природжену якість і виховувати дитину на моральних ідеалах істини, Добра і Краси. На розвитку у дітей природженої моральності побудував свою педагогічну систему чеський педагог Я.А.Коменський як виховання у них моральності та благочестивості. Моральне виховання ним розумілось як виховання “діяльної віри” (4, 322), тим самим воно пов’язувалось з релігійністю. Взаємозв’язок моральності з релігійністю християнською педагогікою розуміється як необхідна умова виховання. Так наприклад, К.Д.Ушинський джерело моральності людини виводив із вміння прислухатись до голосу совісті – голосу Божого (15, 341), а моральна висота людини, на думку педагога, визначається страхом Божим, глибокий смисл якого полягає у духовній злагоді людини з вічним моральним законом, з Богом.

Згідно християнства, серце людини є цим центром, в якому корениться справжня духовність, моральність. Воно визначає справжній зміст людини. Тому чистота серця, чистота задумів і вчинків мають у християнстві неабияке значення для релігійно-морального принципу, котрий втілюється в педагогічному положенні згідно якого виховання моральної особистості є вихованням волі людини до Добра і необхідності боротьби зі Злом, формування навички і вміння чинити вільний моральний вибір, формування стійких моральних переконань у високому та святому. Християнська педагогіка пояснює непослідовність вчинків та думок у дітей двоїстістю духовності дитини, тому виходить з необхідності формування у педагога вміння пересилатися у духовний світ дитини, розуміти його і на цій основі будувати виховний процес. Моральне виховання розуміється перш за все як виховання індивідуальне, як виховання моральності особистості, творення індивідуального духовного світу. Завдання християнського педагога полягає

в допомозі дитини у створенні її власного морального життя як моральної творчості, що є фактором її духовного зростання (12, 22).

Любов до людей, тобто прояв любові як милосердя, було визначальною рисою виховної системи А.С.Макаренка поєднуючої в собі милосердне служіння людям, як любов до людей взагалі з любов'ю до конкретної людини як особистості. Його ідея комуни не виникла в 1917 р. і не закінчилась у 1991р. Вона в певному розумінні вічна, як вічне прагнення людини до “райських” умов життя, ідеальних взаємин між людьми, зростання добра і знищення зла. Не треба бути пророком, аби передбачати, що з часом, на нових етапах розвитку суспільства ідея комуни неодмінно виникатиме знову і знову. Нові прихильники цієї ідеї шукатимуть шляхів її реалізації задля здійснення споконвічної мрії людства про соціальний комфорт. Принцип любові виражається в педагогічному положенні: любов до людини як особистості в її духовному зростанні, в усіх проявах її неповторності повинна бути основною у виховній діяльності. Віра і любов до людей були А.С.Макаренка безмежні і, тут хочеться, навести Євангельські слова: “Учитель, кака я найбільша заповідь в законі? Иисус сказав йому: “возлюби Господа Бога твоего всем сердцем твоим, и всею душою твоею, и всем разумением твоим”. Ся єсть первая и найбільша заповідь, вторая же подобная ей: “возлюби ближнего, как самого себя”. На сих двух заповідях утверждаются весь закон и пророки” (Мф. 22, 36-40). Ось, як рас, про цю заповідь забули активні про-раби перебудови, для яких стало характерним змішувати грішне з праведним і звинувачувати А.С.Макаренка в неіснуючих гріхах. Головна ідея християнської педагогічної етики – любов – визначає суть виховного процесу, дає йому конкретний смисл та зв'язок, визначає цілісність душевного життя дитини, а головне – створює її як особистість. Християнська любов персоналістична – це любов до конкретної людини як особистості, бачення цієї особистості в Бозі. Така любов розуміється як любов до образу Божого в людині, то того ідеального, світлого, доброго, що є, згідно християнства, в кожній людині як створення Божого. Ця любов, в її педагогічному аспекті, проявляється в оптимістичній вірі в людину, в бажанні виховувати її у відповідності з тим найкращим, що є в ній, у відповідності з її справжньою духовною сутністю. Тобто любити в людині справжню людину, любити дитину, якою вона мусить бути (7, 294). Педагогічна любов завжди поєднувалась з педагогічною вимогою удосконалення людини. Християнський, гуманний зміст цієї вимоги є основою виховання взагалі. На цій духовній основі будували свою педагогічну систему видатні християнські педагоги.

Логічним продовженням вищесказаного принципу є обґрунтування принципу гуманності як умови педагогічного процесу. Гуманізм – це відображення людяності у всіх багатоманітних проявах людської поведінки, ствердження поваги до людини та її цінностей. Ідея гуманізму приваблива за своєю природою та психологічним змістом, але ж сучасні відносини як в суспільстві, так і в школі переживають період маргінальності. Деякими

вченими маргінальність розуміється як результат конфлікту з загальними нормами і виступає як продукт розпаду суспільства в умовах кризи. При цьому суперечливість ціннісних орієнтацій призвела до певних проблем переходу від авторитарного до особистісно зорієнтованого (гуманного) ставлення до людини. Прикро визнавати, але більшість вчителів спрощено сприймають поняття гуманізму, залишаючи поза увагою його головні принципи: визначення прав особистості, думки позиції іншої людини; ненасильницьке формування потрібних якостей; відмову від фізичних покарань, що принижують честь та гідність особистості, тощо. Основною вимогою всякого виховання є вимога виховання людини у відповідності з її людською сутністю, тобто виховання гуманності як людського в людині. Визначення людської сутності в християнській педагогіці співвідноситься перш за все з її духовною основою. Зміст людини формується духовністю як особливою реальністю, згідно якої людяність є богоподібне, божественне в людині (1, 311). Таке розуміння гуманності ґрунтується на церковному догматі боголюдської природи Ісуса Христа. В основі християнської гуманності лежить трактування людськості як боголюдського в людині. Людину як людину робить, власне, образ Божий в ній. Таким чином, людяність є боголюдністю людини. Звідси цінність особистості, гідність людини християнство взагалі та християнська педагогіка зокрема вбачає в “божественній” сутності її природи, її уподібненні Богу (12, 23).

Основною ідеєю християнської освіти є гуманна освіта (15, 147-149) як творення людини згідно її “божественної” сутності, розкриття її боголюдського змісту. Християнська гуманна освіта призначена розкрити загальнолюдську сутність людини, сутність людини як людини взагалі, родового поняття “людина” та індивідуальну її сутність як особистості. Християнське виховання та навчання засноване на гуманності, яка передбачає повагу до гідності людини, розвиток всіх її духовних сил і творчих нахилів (12, 25). Таким чином, принципи християнської педагогіки синтезують зміст її теорії в цілісну систему, виконують методологічну функцію побудови цієї теорії, є її вихідними положеннями. Зміна, чи заміна принципів може призвести до зміни всієї структури, до зміни самого змісту системи, позначитися на розумінні істинної сутності педагогіки християнства як педагогіки “творення духу”, обоження людини.

Література

1. Бердяев Н.А. О назначении человека. – М., 1993.
2. Гусак П.М. Гуманізація освіти в гуманізації навчання//Гуманізація національної освіти України: здобутки, проблеми, пошуки. – Луцьк, 1993.
3. Зеньковский В. Проблемы воспитания в свете христианской антропологии. – М., 1993.
4. Коменский Я.А. Великая дидактика //Избранные педагогические сочинения. – М., 1955

5. Кумарин В.В., Виноградова Н.Д. Принцип природосообразности и возрождение школы // Педагогика. – 1995. - № 2.
6. Лосский В.Н. Очерки мистического богословия восточной церкви. Догматическое богословие. – М., 1991.
7. Макаренко А.С. Педагогическая поэма. – К.: Радянська школа, 1987.
8. Миролубов Н. Педагогические воззрения святых отцов и учителей церкви. – Харьков, 1900.
9. Новиков К.И. Современная христианская антропология. – М., 1983.
10. Осипова И.И. «Сквозь огонь мучений и воду слез...» – М., 1998.
11. Отец Арсений. /Под ред. В.Воробьева. 3-е изд. – М., 1998.
12. Петрова І. Особливості та принципи християнської системи. – К., 1997.
13. Сковорода Г.С. Пря беса с Варсавою //Сочинения. – М., 1973.
14. Сухомлинский В.О. Людина неповторна //Вибрані твори. – К., 1977.
15. Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології //Вибрані педагогічні твори. – К., 1983. – Т. 1.
16. Юркевич П.Д. Философские произведения. – М., 1990.

Постой С.Н.

РОЛЬ ХРИСТИАНСТВА В РАЗВИТИИ ЛИЧНОСТИ ЧЕЛОВЕКА

В мире существует множество религий. Каждая религия имеет своё учение. Насчитываются тысячи сект, организаций, которые своими лозунгами привлекают людей.

На протяжении всей истории человечества религия играла важную роль в жизни человека: начиная с древних времён и заканчивая нашим временем. Люди постоянно придумывали себе различных богов, которым они поклонялись и приносили жертвы. Они искренно верили, что боги которым приносят жертвы существуют и слышат их. Люди доходили в своих верованиях, до такого состояния, что приносили в жертву своим богам других людей и даже своих детей. И это было нормально для них, ведь их бог требовал таких жертв. В каждом народе были свои боги, поверья, в которые люди свято верили. И всякий человек, который оскорблял или не хотел принимать их верования мог лишиться жизни.

Религия влияла не только на отдельных людей, но и на политические процессы происходящие в данном государстве, на взаимоотношение одного народа с другим, разрушала семьи, принадлежали к разным религиям.

Рассмотрим насколько исторических фактов, связанных с влиянием религии на судьбы людей. Одним из таких фактов является отношение римских правителей на веру в Иисуса Христа. Все последователи этого учения в первые века нашей эры жестоко преследовались. За принятие христианства людей арестовывали и отдавали их на растерзания животными на аренах цирков. Из них делали живые факела, обливая их смолой и поджигая. Многие из них были замучены, обезглавлены. Но Бог укреплял сердца людей, и они оставались верными своему вероисповеданию.

На протяжении многих столетий велась борьба истинно верующих людей в Иисуса Христа с теми, кто использовал веру для своего обогащения, что в свою очередь вызывало раздражение у духовенства господствующей религии, и с их стороны принимались карательные меры в отношении истинных последователей Иисуса Христа. Это произвело к возникновению инквизиции, сжиганию людей на костре.

Также одним из важных событий которое произошло в процессе противостояния религий, является Варфоломеевская ночь, в которую были вырезаны тысячи протестантов фанатичными католиками.

Не углубляясь в далёкое прошлое, можно заметить сильное влияние религии на жизнь и политические процессы протекающие в странах в наши дни. Это особенно заметно на Ближнем Востоке, в странах Азии, и в Чечне. Появляются много террористических организаций, которые борьбу за свои интересы прикрывают верой в Аллаха. Совершаются многие кражи, взрывы самолетов, посольств, убийство политических деятелей, и террористы говорят при этом, что они борются против неверных отстаивая свою религию. Под видом этой борьбы осуществляется торговли наркотиками, большое количество которого попадает в страны Европы и Америки, что в свою очередь способствует распространению наркомании. Наркотики продаются всем, не смотря на возраст покупателя, главное чтобы у него были деньги, которые снова идут в руки террористов.

По причине войн, которые возникают на религиозной почве в первую очередь, страдает мирное население. Однако свои интересы каждый человек ставит превыше интересов других людей, превыше будущего. Мало, кто задумывается о том, что нас ждет в недалёком будущем, говоря при этом: «Главное – я, а после меня – хоть потоп»

Поэтому через влияние той или иной религии можно увидеть как формируется личность человека, его мнения, как изменяются политические процессы, происходящие в странах, традиции, которых придерживаются люди.

У каждого человека существует своё мнение к религии. На вопрос: «Верите ли вы в Бога?» и «Как относитесь к Богу?», люди отвечают: «Главное, что Бог – у меня в душе», «Я иногда хожу в церковь, поэтому считаю себя верующим» и т. п. Не все люди являются искренно верующими и от того у них поверхностные знания о религии. Многие считают веру в Бога безумием, чем-то нереальным, выдумкой людей, говоря: «Человек должен во что – то верить, и поэтому придумал себе Бога».

Однако, не будем забывать, что вера в Бога очень влияет на людей. Она изменяет их мышление, мировоззрение, отношение к людям, и вообще окружающий мир. Но существование многих религий не означает, что они положительно влияют на развитие личности. И есть только лишь одна вера, среди всех существующих, это вера в Иисуса Христа. Хотя сразу возникает протест: «Как ?вспомните как католическая церковь убивала людей.», «А инквизиция?, ведь все религиозные деятели только наживаются на

християнстве!» Да, все это правда и это нельзя отрицать. Но учитывая всё это, мы видим дела людей, которые использовали веру в своих интересах, а не на истинное учение, которое несёт в себе христианство.

Для меня вера в Иисуса Христа является смыслом жизни.

Раньше я, как многие люди не отрицал существование Бога, но и не стремился к Нему. Моя жизнь, мои поступки, мои планы на будущее были далеки от Бога. Я не собирался становиться верующим, хотя много слышал о Боге от верующих, по телевизору, радио, что Бог любит меня до такой степени, что отдал Сына Своего, чтобы я через него получил спасение. Но я слушал все это с ухмылкой. С таким отношением к Богу я жил многие годы. Мои одноклассники, которые верят в Иисуса Христа, неоднократно приглашали меня в Церковь, но постоянно слышали от меня отказ. Пока не наступил праздник Пасхи, и я согласился поехать с ними на служение. После этого служения я стал постоянно посещать Церковь. Сначала мне очень понравилось служение, Церковь.

Иисус Христос дал мне новую жизнь, Он влил в моё сердце любовь. Я постоянно имею источник утешения, а это большая привилегия, т. к. люди в этом мире ищут утешение и очень часто разочаровываются, становятся жертвами обмана и измены. А Бог никогда не изменяется, Он никогда не перестаёт любить человека, вести его по жизни, поддерживать в трудную минуту. И поэтому человек, надеющийся на Бога – очень счастливый человек. И это счастье я имею в своей жизни. А также Он открыл мне глаза, и я теперь смотрю на мир и на себя так, как смотрит на нас Бог. И я имею с Ним не формальное, а живое общение, потому что Он реальный. И я счастлив, что уверовал в Него.

Желание моего сердца, чтобы многие люди уверовали в Иисуса Христа.

Что же нужно, для того чтобы люди становились христианами?

1. Прежде всего, нужно, чтобы люди, уверовавшие в Бога, свидетельствовали о том, что есть Бог. Потому что нельзя верить в Бога, если о Нём не слышал. Т.е. я уверовал, потому что кто-то мне рассказал о Боге, пригласил в Церковь, т.е. не прошёл мимо, а обратил внимание. Так и теперь будучи христианином, должен точно так же поступить.

«Но как призывать Того, в Кого не уверовали? Как верить в Того о Ком не слышали? Как слышать без проповедующего?»

Римлянам 10:14

«Итак, идите, научите все народы, крестя их во имя Отца и Сына и Святого Духа, уча их соблюдать всё, что Я повелел вам;...»

Матфея 28:19,10

«И сказал им: идите по всему миру и проповедуйте Евангелие всей твари.»

Марка 16:15

2. Люди, принявшие веру в Иисуса Христа, должны жить соответственно учению, показывая пример для других. Они должны отражать свет Иисуса Христа.

3. Христиане должны проявлять любовь к ближним, делая добрые дела. Чтобы люди не злословили христиан и их веру, одобряли и поддерживали.

«И провождать добродетельную жизнь между язычниками, дабы они за то, за что злословят вас, как злодеев, видя добрые дела ваши, прославили Бога в день посещения.»

1-е Петра 2:12

4. Обратимся к Библии, чтобы действительно разобраться в основных положениях христианства и нужно ли оно вообще. Чем больше читаешь Библию и вникаешь в неё, то всё больше понимаешь, что основа христианства это любовь: прежде всего, это любовь к Богу, потом любовь к ближнему. Это записано в Евангелие от Матфея 22 глава с 37 по 40 стих:

«Иисус сказал ему: «возлюби Господа Бога твоего всем сердцем твоим, и всею душою твоею, и всем разумением твоим»: это есть первая и наибольшая заповедь; вторая же подобная ей: «возлюби ближнего твоего, как самого себя»; на этих двух заповедях утверждается весь закон и пророки.»

Иисус Христос показывает, что любовь это, нежелание другому того, чего не желаешь себе. Это записано в Евангелие от Матфея 7 глава 12 стих:

«Итак, во всём, как хотите, чтобы с вами поступали люди, так поступайте и вы с ними; ибо в этом закон и пророки.»

Также, для того чтобы человек ощутил любовь к нему со стороны другого она должна проявиться на деле. Проявления же любви такие:

«Любовь долготерпит, милосердствует, любовь не завидует, любовь не превозносится, не гордится, не бесчинствует, не ищет своего, не раздражается, не мыслит зла, не радуется неправде, а сорадуется истине; все покрывает, всему верит, всего надеяться, все переносит».

1-е Коринфянам 13:4-7

Поэтому, всякий человек, пребывающий в любви не может делать зла, способствуя созиданию, а не разрушению общества. Любовь препятствует распространению зла, которое лежит в основе войн, национализма, т.е. негативного отношения к человеку иной нации, отсутствие любви разрушает семьи и вообще способствует разложению общества. И это подтверждается словами записанными в послании апостола Павла к Римлянам в 13 главе в 10 стихе:

«Любовь не делает ближнему зла; итак любовь есть исполнения закона.»

Таким образом, вера в Иисуса Христа формирует у человека такие качества, которые помогают созидать, а не разрушать как свою жизнь, так и общественную. Если это так, то нам нужна такая вера, которая может изменить человека в лучшую сторону, направить его к добру и отвернуть его от зла. И тогда мы увидим, насколько уменьшится количество войн на Земле, разводов, как дети будут послушны своим родителям, учителя не будут бояться идти в школу, люди меньше будут бояться друг друга.

Христианство не является религией – это жизнь, которой должны жить люди. Законы этой жизни, ведут к созиданию общества, развивая в людях любовь к окружающему миру.

5. Я вважаю, що віра в Ісуса Христа є єдиним правильним вибором людини, якщо він хоче жити в мирі та згоді.

Одним з особливих властивостей християнства є те, що воно формує в людині любов. Це ставить цю віру на багато ступенів вище всіх інших релігій.

Світу потрібна та релігія, яка своїм вченням веде до створення миру. Ця релігія повинна бути не релігією як такою, в якій виконуються певні обряди, а життям, яким живуть люди. Саме цим життям є віра в Ісуса Христа. Тому що закони християнства записані не тільки на папері, але і в серцях людей.

Панасенко Е.А.

ВИЗНАЧАЛЬНІ ФАКТОРИ ХРИСТІЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ

В останні роки особливо гостро обговорюється питання про те, яку роль має відігравати освіта в нашому суспільстві. Занедбані державою, вона намагається знайти нові форми свого існування, змістові та смислові наповнення, визначити загальний характер та окреслити провідні орієнтири. Спроби української молоді пристосуватися до ідеології ринкових відносин не повинні вступати в конфлікт з загальнолюдськими нормами моралі. Суспільне життя не може будуватися лише на економічних принципах. Як ніколи актуально звучать нині слова видатного мислителя кінця ХІХ – початку ХХ ст. В. Розанова: "Економізм, як домінуюча норма, є дійсно смерть... Економічний устрій, родина, як співдружність робітника і робітниці, держава, як співдружність економічних груп, і все "економічне" в тенденції та підвалинах: наука, друку, публіцистика, це ніщо інше, як суспільство, що мінералізувалося, має форму і перестало дихати, втратило "дихання життя" (В.В. Розанов. Сочинения: В 2-х т. – М.: Правда, 1990. – Т.І. – С. 237).

Дух, духовність, "дихання життя" - це саме те, що більше за все прагне відродити сучасне людство з метою побудови на даному ґрунті здорового, міцного суспільства третього тисячоліття. У вирішенні цієї проблеми великого значення надається християнській релігії з її двотисячолітнім досвідом виховання людини.

До виховання дітей залучено багато соціальних інститутів. Традиційними є родина, церква та школа.

Одним з головних факторів виступає родина. Бог насамперед заповідав батькам виховувати дітей (Втор. 6:6 - 9, 11: 18 - 21). Апостол Павло писав, що батьки повинні виховувати дітей "у вченні та настановленні Господньому" (Єф. 6:4). Сім'я завжди оберігала дитину від будь-яких знегод та небезпек, викликала в молодій душі повагу до національних традицій та устрою життя, формувала підвалини духовності. Діти набувають досвід та вчаться жити згідно із заповідями Божими, знаходячись у теплій, спокійній атмосфері родини, просякнутій духом християнської любові, добра та

порядку. Батьки повинні демонструвати своїм дітям взірець християнських чеснот і переконань, християнського образу життя тощо. Краще, ніж батьки, ніхто не може навчити дітей життю істинного християнина, побудованому на принципах християнської моралі.

Сімейне виховання здійснюється непомітно, під час повсякденного спілкування, під час виконання звичайних домашніх обов'язків, на прогулянці, за допомогою книг, ігор та іграшок, особливо під час молитви та читання Біблії разом усією родиною. Однак найсильніше на дитину впливає створена батьками сприятлива душевна атмосфера сімейного вогнища та особистий приклад, що спрямовує молоду душу до високих ідеалів Істини, Добра і Краси, не дає дитині, навіть тій, що опинилася в найтяжчих обставинах життя, втратити надію, зневіритися.

Що ж відбувається нині в багатьох українських родинах? На жаль, сучасний їхній стан не додає оптимізму. Значна кількість сімей знаходиться у скрутному становищі: тяжке матеріальне положення, безробіття батьків, руйнування колишніх ідеалів радянської сім'ї та відсутність нових, знищення зв'язків між поколіннями та взаємної довіри між членами родини тощо. Діти часто мають досить неясне уявлення про роботу своїх батьків. Дорослі в свою чергу досить мало часу приділяють вихованню своїх чад, які часто-густо викликають у них гнів і роздратування своїми постійними питаннями та проханнями. Якщо в такій родині й відбувається деяке об'єднання її членів, то лише під час перегляду телевізійних програм або під час застільних свят.

Другим фактором християнського виховання виступає церква. Протягом багатьох років у ХХ ст. церква була відсторонена від будь-якої участі в освіті людини, позбавлена можливості доносити до юних душ Слово Боже. В останні кілька років у даному напрямку відбулися певні зрушення.

Згідно зі ст. 35 Конституції України, кожен її громадянин має право на свободу світогляду і віросповідання будь-якої релігії або право не сповідувати ніякої. Церква та релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа є незалежною від церкви. І жодна з релігій не може бути визнана державою як провідна та обов'язкова.

Однак вищезгадана стаття Конституції України та ст. 6 Закону України про свободу совісті та релігійних організацій юридичне закріпили за церквою та релігійними об'єднаннями право розповсюджувати в суспільстві безпосередньо або через засоби масової інформації свої переконання, а також здійснювати релігійне виховання та навчання. Зараз не припиняються дискусії про місце й роль релігії в навчанні та вихованні підростаючого покоління. Вважаємо, що в роботі з підростаючим поколінням слід звертати увагу на велике значення релігійної освіченості. По-перше, її загальнолюдський гуманний зміст відповідає потребам розбудови демократичної держави, по-друге, християнство – складова світової та вітчизняної культури.

Як впродовж багатьох минулих років, так і нині, церква повинна навчати молодь Євангелія. Більше того, церква має навчити, як у майбутньому брати на себе повну відповідальність за інших. Церква спрямовує віруючу людину від елементарних основ Слова Божого до усвідомлення більш глибоких істин (Євр. 5 : 12 – 14). Освітня програма церкви робить наголос на знанні того, у що ми віримо і як ми впроваджуємо це знання в реальне життя.

Завдання виховання дітей стоїть не тільки перед родиною та церквою. Сьогодні, коли структура суспільства значно ускладнилася, лише окремі родини та спеціальні церковно-освітні програми здатні забезпечити рівень освіти, відповідний державному. Тому школи та вищі навчальні заклади відіграють важливу роль у християнському вихованні.

В Україні в наші дні значно посилюється інтерес до релігії. У минулому столітті наша країна пережила трагічні часи, коли були свідомо зруйновані храми, спалені ікони, книги, безцінні витвори церковного мистецтва, знищено духовенство, а разом з цим -вікові традиції та національно-релігійні устої українського та інших народів. Сучасна молодь, шукаючи вихід з темряви, в яку вона потрапила через вищезгадані події, зараз наче "наново обирає собі віру", спосіб жити та мислити. Але при цьому вона інколи забуває, що наша держава жила з християнською православною вірою тисячу років. Тому, може, не потрібно шукати істину та втіху в релігійно-філософських ученнях далеких екзотичних країн, адже український народ сам володіє великим духовним скарбом?

Отже, очевидно, що в сучасному світі абсолютно неможливо жити без знань про релігію. Саме тому нині активно обговорюється питання про вивчення основ християнської релігії у школі. Вже зрозуміло, що знання з історії християнства, уявлення про християнський погляд на світ потрібні не тільки тим, хто вірить у Христа, а й усім освіченим та культурним людям незалежно від їхніх поглядів та релігійних переконань. Пізнавати християнство можна не тільки віруючій людині. Християнство являє собою величезний багатющий світ, скарбницю мудрості, краси, джерело глибоких почуттів та переживань.

Слід зазначити, що викладання в школі основ християнської релігії не повинно носити характеру проповідування віровчення тієї чи іншої церкви. Мета курсу - дати дітям знання про виникнення християнства, познайомити з його багатоміковою історією, показати роль християнства в найдавніші часи та в сучасному суспільстві, виховати в учнів високий рівень моральної поведінки та звичаїв у світлі християнської культури.

У руслі даної проблеми логічним є питання про підготовку висококваліфікованих кадрів, здатних працювати на ниві релігійної освіти.

Велику роль у формуванні нової плеяди вітчизняних педагогів – релігійних, духовно-моральних, громадянсько активних та професійних особистостей, відіграє Православне Педагогічне товариство (ППТ), що існує в Україні з літа 1998 року. Головою ППТ є протоієрей Анатолій Затовський, настоятель Свято-Макаріївської церкви м. Києва, а головою Наукової Ради

ППТ – член-кореспондент, академік-секретар Академії Педагогічних наук України М. Євтух. У ППТ співробітничать священнослужителі, науково-педагогічні працівники, педагоги й представники творчої інтелігенції, які розуміють важливість спільних зусиль духовних осіб, церковних і світських педагогів, громадськості в справі освіти й виховання молодого покоління, підготовки педагогічних кадрів у руслі християнських цінностей. Мета діяльності Православного Педагогічного товариства – просвіта, виховання дітей та молоді, формування суспільної свідомості на основі християнських цінностей та євангельських заповідей.

З жовтня 1999 року почали діяти богословсько-педагогічні курси для вчителів, вихователів і всіх бажаючих, мета яких – допомогти педагогам впроваджувати християнські основи в свою діяльність. Заняття проводять викладачі Київської духовної академії й семінарії та інших київських вузів, фахівці з історії християнського мистецтва та культури.

На курсах викладаються такі предмети:

1. Святе Письмо Нового Завіту.
2. Моральне богослов'я й основи християнської доброчесності.
3. Християнська антропологія і педагогіка.
4. Методика занять в недільних школах і основи православного виховання.
5. Загальноцерковна історія й історія Церкви в Україні.
6. Основи християнської культури.

У березні 1999 року Православним Педагогічним товариством була проведена церковно-світська конференція “Християнські цінності в освіті і вихованні”, в якій взяли участь близько 200 осіб з 12 регіонів України. Надзвичайно активно на конференції обговорювалось питання формування духовності українських педагогів, підготовки висококваліфікованих кадрів. Виступаючи з доповіддю, М. Євтух підкреслив: “Майбутнім учителям повинна бути надана можливість вивчення історій релігії, спадщини визначних педагогів в усій її різноманітності, без замовчувань та сором'язливого приховування...” (Євтух М. Б., Тхоржевська Т. Д. Проблеми виховання молоді в світлі християнського вчення // Вісник православної педагогіки. – 1999. – № 1. – С. 59). Вчений наполягав, що кожний молодий учитель має усвідомити роль християнства у розвитку виховної справи, шкільництва, пізнати історію в усій її повноті та протиріччях, відмовитися від спрощеного трактування історії педагогіки й місця в ній релігії, прийняти культуру в усій повноті її існування. І головне – необхідно надати можливість кожній окремій особистості вирішити досить складне питання: бути в її серці Богові чи ні.

Гостра проблема підготовки висококваліфікованих, релігійно освічених учителів, викладачів християнської етики з успіхом вирішується у Львівському обласному науково-методичному інституті освіти (ЛОНМІО). Програма навчання розрахована на три роки й передбачає вивчення таких предметів: моральне і догматичне богослов'я, Святе Письмо Старого й

Нового Завіту, літургіка, історія Церкви, християнська етика та методика викладання цього предмета в початковій, основній, старшій школі, християнська філософія, педагогіка і дидактика, а також християнське мистецтво. Більшість учителів, які навчаються в ЛОНМІО, є мешканцями Львівської, Івано-Франківської та Тернопільської областей. Однак їх досвід переймають педагоги сусідніх областей, наприклад, Волині та Рівненщини, а також більше 60 вчителів Східної України.

Досвід роботи ЛОНМІО був вивчений науковцями східного регіону, в результаті чого на базі Донецького інституту проблем штучного інтелекту був започаткований теологічний факультет, випускники якого будуть нести християнське вчення в народ, допомагати дітям і дорослим оволодівати релігійним знанням.

Таким чином, родина, церква і школа, з її головним діячем – учителем, ідеально створюють три стійкі точки опори виховання нової, молоді української генерації. Однак не слід забувати, що в наш секулярний час в духовному житті суспільства присутні, а іноді й домінують, інші компоненти культури (політика і право, філософія й логіка, мистецтво й література тощо), активно діють на свідомість людини інші канали розповсюдження етичних знань (газети, журнали, телебачення, "Інтернет" тощо).

Переухенко А.І.

РОЗВИТОК ДУХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДИТИНИ – ОСНОВА МОРАЛЬНОГО ЖИТТЯ

Головною проблемою сучасності, як свідчать науковці, є утворення духовного вакууму в суспільстві, який потребує заповнення. Можливо тому в останні роки ми спостерігаємо, особливо серед молоді, втрату людяності, прояви бездуховності, світоглядної нерозбірливості, байдужості до проблем сучасного життя своєї країни, інших людей. Саме перед цією проблемою стоїть сьогодні національна освіта. Зрозуміти її можливості лише через глибоке усвідомлення загальнолюдських духовних ідеалів гуманізму, які людство виробляло віками.

Аналіз історичного досвіду свідчить про те, що цінності людської особистості невід'ємні від ідеалів Істини, Добра і Краси; від духовності. Адже духовні цінності в усі часи виступали у вигляді близької й віддаленої мети (ідеала), яку суспільство, окрема людина відчували дієву потребу досягнути. Ця потреба продиктована історичними вимогами, програмою культури, цивілізації.

Саме освіта (вчитель) перетворює кінцеві цінності загальнолюдської культури в сферу нової суспільної свідомості, яка формується в духовному житті, в економіці, в політиці. Для нашої країни, як і будь-якої іншої, створення необхідних умов гуманізації суспільних процесів, витрати на розвиток духовних цінностей – це основа виживання молодого покоління.

Принцип гуманізму, чуйного ввічливого ставлення до кожної людини, розуміння її неповторності, самодостатньої цінності є основою християнської

моралі, а також метою національного виховання молоді України. Усвідомлення цього принципу вельми важливе для сучасного вчителя, в діяльності якого даний принцип реалізується, понад усе, в любові до дітей.

Говорячи постійно про те, що найголовніша якість вчителя, в його професійній діяльності є любов до дітей, ми не завжди глибоко усвідомлюємо, що є Любов і як вона проявляє себе в зовнішніх діях педагога.

Релігійні ідеологи свідчать, що любов – це той внутрішній засіб, та мова, якою найбільш природно й дієво устанавлюється спілкування людини з Богом і ближніми. Таку любов заповідав людям Христос: "Люби свого ближнього, як самого себе." (Мт.22, 39). Він заповідав любов як найвищий закон і як необхідну умову єдності з ним самим. Саме любов витісняє з наших сердець байдужість, злість, неправду й інші недосконалості. Любов проявляється в щирих серцях, нічого не вимагає й не нав'язує. Апостол Павло говорить: "Любов довготерпить, любов милосердствує, не заздрить, любов не величається, не надимається, не поводить нечемно, не шукає тільки свого, не рветься до гніву, не думає лихого, не радіє з неправди, але тішиться правдою, усе зносить, вірить у все, сподівається всього, усе терпить!

Ніколи любов не перестає!" (I Кор. 13, 1-8)

Педагогічне спілкування повинно надихатися любов'ю, орієнтуватися на ідеал любові. Можливо це лише тоді, коли розвивати духовні цінності дітей буде духовно багата особистість.

З психології відомо, що людина, яка стоїть перед аудиторією досить впливає на підсвідомість слухачів. Тому спілкуватися й працювати із дітьми повинен вчитель із мінімальним рівнем півсвідомої агресії й максимальною насиченістю любов'ю. Майбутнього вчителя треба наділити духовністю, яка не виникає безпосередньо у людини, вона оточує її, живе в народі, суспільстві, людстві.

Що ж таке духовність, про яку весь час говорять на всіх рівнях, і яку ми так рідко спостерігаємо в своєму оточенні? Цю проблему досить чітко поставило християнство. Людина, за його настановами, має тіло, душу й дух. Душа часто – густо відгукується на потреби тіла, вона прагне до земних задовольень, радості спілкування з природою, іншими людьми (душевність). Дух завжди прагне до вищого, до Бога. У істинно віруючої людини, як вважають теологи, дух підпорядковує собі і душу, і тіло. Таким чином, духовність – це прагнення кінцець свого існування в часі і просторі співвіднести із Вічністю, вийти за межі свого буття. Саме таке прагнення сповнює моральне життя людини високим змістом, а мораль виводить за межі спрощених уявлень – як комплексу правил поведінки. Релігійні ідеологи стверджують, що в релігії і мораль черпає силу творити добро, саме релігія подає людині сенс свого буття, вищі моральні цінності.

У педагогіці, як на наш погляд, таке розуміння духовності має особливе значення. Актуальні сьогодні принципи гуманізації, демократизації, духовності як ознаки сучасного навчально-виховного процесу, вимагають від

кожного вчителя їх глибокого розуміння і сприйняття на рівні стосунків і діяльності. Лише внутрішні духовні устремління педагога як людини здатні створити атмосферу гуманізму і добра.

Релігійна психологія розглядаючи риси характерні виключно людині, приходять до висновку, що вона є істотою релігійною (*homo religiosus*). Туртулліан християнський теолог і письменник навіть стверджував, що людська душа від природи християнська, а Юнг приписував душі природні релігійні функції. Граф Л.М.Толстой наполягав, що без релігії ніколи не жило й не може жити жодне людське суспільство, жодна розумна людина.

Під релігією розуміється комплекс істин і законів, поданий через якогось її засновника, який встановлює ціль, сенс, зміст, форму звернення до найвищої Істоти. Релігійність у свою чергу визначає способи особистого індивідуального пристосування до цих норм і законів.

Релігійність як акт людської поведінки – це проблема вибору. Вибір духовних реалій проходить диференційовано: в одних він глибокий, пов'язаний із психічними процесами, а в інших торкається лише другорядних проблем життя. Відповідно до того чи іншого вибору формується конкретна духовна особистість.

В наш час ми спостерігаємо значну зацікавленість населення до релігії. Але частіше вона визначає зовнішній малюнок поведінки людини, не проникаючи глибоко в душу і в свідомість.

Психологія релігії виокремлює зовнішню і внутрішню релігійність. Зовнішня релігійність служить для здобуття почуття небезпеки та суспільних позицій. У ній не враховується вся повнота релігійних істин, вибираються лише ті, які відповідають власним інтересам особи. Внутрішня релігійність пронизує ціле життя людини, об'єднує потреби й цінності особи із суспільними нормами. Вона більш осмислена й диференційована, особова й універсальна, настроєна на братерство, любов до ближнього, приязнь.

До найважливіших природних потреб людини, у межах яких функціонує релігійність, належать пізнавальні, емоційні та суспільні потреби. Для нас найбільше значення мають психологічно-духовні потреби, розвиток яких можливий завдяки релігійності. Важливою потребою для будь-якої людини, а також для дитини, є почуття безпеки. Релігія гарантує почуття безпеки, переконує в перемозі добра над злом, життя над смертю. Таким чином, два основних джерела неспокою і почуття загрози – зло і смерть – втрачають свою силу. Брак почуття безпеки, викликає відчуття хаосу, особливо, це спостерігаємо зараз серед дітей. Почуття стабільності може пронести людині безпосередній контакт із незмінним Богом. Бог довіряє людині, шанує її гідність, звільняє від вини, любе її.

Недостатнє відчуття безпеки, пов'язані з цим страхи стають причиною психічних проблем, навіть самогубства, як форми духовного дезертирства, втечу від складностей життя, відмову “нести свій Хрест”.

У педагогіці існує думка, що особистості, яка формується, може бути потрібен власний досвід зла. Дитина на порозі дорослого життя має

випробувати своє сумління, відчути реальний страх, сором, щоб усвідомити внутрішні межі своїх виборів і вчинків на майбутнє. Отже, від тактовності дорослих, що оточують дитину, чи малою мірою від учителів, залежить чи стане цей досвід зла лише минулим моментом духовно-морального розвитку особистості, чи накладе згубний відбиток на все її подальше життя. Педагог-гуманіст Януш Корчак із цього приводу писав: "Мій принцип – нехай дитина грішить. Бо ж у конфліктах із совістю і виробляється моральна стійкість".

Християнський мораліст Авва Дорофій зазначав: "За ті вчинки, що відбулися не жалкуй, але без зайвої сором'язливості показуй шкоду від них". Він також підкреслював, що добро здійснити не просто: без боротьби, без зусиль не буває доброчесності.

Вчитель повинен навчити своїх учнів дбати про осмисленість життя, вносити в нього ті чи інші цінності, приймати своє життя з усіма його тягарями й вадами.

К.Д. Ушинський нагадує, що педагогіка виросла виключно на християнському ґрунті. Сам процес богослужіння має величезний виховний вплив. У специфічній підвищеній атмосфері храму присутні одержують шляхетне міжособистісне спілкування, приймають високу емоційно моральну культуру. Проповідники пропонують приходити на богослужіння з відповідним настроєм, очиститися духовно й тілесно. У процесі богослужіння моральні переживання людини можуть досягти досить високої напруги й приводити до своєрідного катарсису, очищення душі. Усі гуманістичні й автентичні релігії звертаються до людини з закликом піднятися над тваринним рівнем своєї природи й реалізувати надприродні (транцендентні) потреби, а саме підпорядкувати інстинкти цінностям, прагнути до вищого, до Бога по шляху самоактуалізації. Самоактуалізація — це необхідність робити те, що людині доступно, й дозрівання до величі власної природи через реалізацію особових потенцій. Зв'язок релігії із самоактуалізацією для багатьох людей визначає спосіб реалізації своїх талантів і зобов'язує їх до цього.

Таким чином, самооцінка людини має етично-релігійні аспекти: коли вона правильна, то сприяє гідній поведінці, коли ж занижується, то виникають агресія, егоцентризм, легалізм. Представимо цю залежність у таблиці.

Аспекти поведінки	Самооцінка	
	<i>висока</i>	<i>низька</i>
Соціальна позиція	терпимість	грубість
Спосіб інтерпретації подій	емпатія, рефлексія	зацікавленість собою
Мотивація	задоволення від життя	страх перед майбутнім
Реакція на похвалу чи критику	гідна	бракує почуття гідності

Стиль захисту особистих цінностей	відвага і впевненість	нерішучість, невпевненість
Джерело	доброзичливість	легалізм

Можна стверджувати, що релігія забезпечує людину системою моральних понять, опираючись на яку вона намагається впорядковувати й оцінювати світ. Це оцінювання починається з формування образу власної особистості. Тому вчителю необхідно допомогти дітям знайти відповідь на питання про сенс появи на світ і ціль земного існування, про основи людської гідності, критерії цінностей тощо. Основою для людини є проблема терпіння, хоча найперше вона потребує хліба. Біблія дає відповіді на найважливіші питання, об'єктивізовані внаслідок звертання до авторитету Бога. Завдяки цьому особа доходить до розуміння себе самої.

Викладаючи заповіді, Христос пояснював як слід себе поводити, він давав розуміння світу. Те, що не сприймалося свідомістю він давав образно в формі притчів, оповідів. А те, що не сприймав розум він пояснював своєю поведінкою. Це той спосіб, по якому треба йти кожному вчителю у вихованні моральної особистості.

Життя нашого суспільства демократично змінюється, Україна вступає в ринкові відносини й безліч людей у нових умовах намагається стати підприємцями. Успіх підприємництва немалою мірою залежить від уміння будувати стосунки із іншими, від володіння моральною культурою. Поступово, але невідступно у світ бізнеса входять вишукані манери, ази ділової етики. Все це завдяки великій кількості літератури (перекладеної й вітчизняної), в якій викладаються рекомендації з питань етики. Але звертає на себе увагу те, що ці рекомендації часто-густо зводяться до технології успіху не торкаючись моральних принципів: "Будь чесним і порядним, бо це тобі вигідно!" Такий підхід руйнує розуміння високої моральної проповіді, яка кличе до самопожертви, до безкорисливої допомоги ближньому. Великий Кант застерігав, що корисливість несумісна із високоморальною поведінкою.

Повноцінне життя людини неможливе без органічної відповідності вертикальних (до вищих цінностей) та горизонтальних (повсякденних) устремлінь. Перевага у той чи інший бік, як свідчить багатий історичний досвід впливає на моральне життя особистості суспільства. Найбільш типовий приклад: на одному боці релігійний фонатик, який зневажає все земне, а на другому – той, хто в розвагах розтрачує життя. Кінець кінцем і один і другий зводять на кінець цінності життя людини, її моральний потенціал.

Богослужіння орієнтоване на впровадження в моральне життя людини вищих загальнолюдських цінностей. Саме високі ідеали дають орієнтири у протирічних життєвих ситуаціях, стимулюють виконання норм моралі. Історичний досвід нам показує, як заможні підприємці вкладали значні кошти в будівництво храмів (навіть не маючи глибокої релігійності), театрів, будинків сиріт, картинних галерей тощо.

Сучасний учитель повинен усвідомлювати свою роль у реформованому суспільстві. Прагнення до духовних цінностей життя повинно стати для кожної людини результатом глибокого розуміння світу й його законів, віри у вічні всеперемагаючи засади Істини, Добра і Краси. Складність полягає в тому, що треба навчитися поєднувати протилежні поняття: ідеалізм і матеріалізм, релігію і науку, логіку й інтуїцію, високу духовність і практицизм, постійну любов до світу й людей і повсякденні емоції.

Література

1. Біблія.
2. Малахов В.А. Етика: курс лекцій: навчальний посібник.- К.:Либідь,1996.-304 с.
3. Попов Л.А. Етика: курс лекцій.- М.: Центр, 1998. – 160 с.
4. Психологія. З викладом основ психології релігії./Під ред. Юзефа Макселона.-Львів: “Свічадо”, 1998.-320 с.
5. Толстой Л. М. Я верю. – М.: СП “Вся Москва”, 1990. – 176 с.

Повалій Л.В.

ХРИСТИЯНСЬКІ ЦІННОСТІ СІЛЬСЬКОЇ РОДИНИ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Є лише один ідеал досконалості, перед яким схиляються всі народності, це ідеал, який подає нам християнство. Все, чим людина, як людина, може і повинна бути, передається цілком в божественному вченні, і вихованню залишається лише, передусім всього і в основу всього, вкорінити вічні істини (К.Д.Ушинський).

Важливу роль в структурі елементів формування духовності дитини належить релігійним виховним традиціям. Церква, яка ще в епоху Київської Русі посіла місце основного носія культури і мистецтва нашого народу і залишалась ним тривалий час, регламентувала доброзичливі норми стосунків між людьми, виховувала глибокі почуття поваги молоді до старших, дітей до батьків, милосердя, патріотичні почуття тощо.

Основи християнської релігії, відносин між людьми, вселюдських цінностей визначені в Біблії та інших Великих Книгах.

Як відомо, сім'я виховує дитину всім укладом життя, своєю духовно-моральною атмосферою, тими незамінними багатством і теплотою стосунків, в ході яких дитина успадковує і активно трансформує певні ціннісні установки, стереотипи мислення, способи поведінки, життєві ставлення до оточуючого світу і самої себе. Тому в родині дитину повинні обов'язково оточувати любов, увага, повага до її особистості з боку дорослих. Батьки ж мають не лише піклуватись про дітей, старших родичів (бабусь, дідусів),

разом з ними вирішувати господарчі проблеми, а й любити і цінувати один одного, що є гарним прикладом для підростаючого покоління (Ефес. 5:33; Тит. 2:4).

В свою чергу син чи донька також повинні виявляти любов і повагу до батьків та усіх членів родини. Приводимо висновки з Біблії про ставлення дітей до батьків, засноване на взаємній любові і повазі поколінь:

- "Шануй свого батька та матір" - це перша заповідь з обітницею, - щоб добре велося тобі, і щоб ти був на землі довголітній!" (Ефес. 6:2-3);

- нерозумний син - смуток для батька, для своєї ж родительки - гіркість (Кн. припов. Солом. 17:25);

- хто кляне свого батька та матір свою - погасне світильник йому серед темряви (Кн. прип. Солом. 20:20);

- хто батька свого й свою матір грабує і каже: "Це не гріх", той розбійнику друг (Кн. прип. Солом. 28:24);

- мудрий син тішить батька свого, а людина безумна погорджує матір'ю своєю (Кн. прип. Солом. 15:20);

- діти - будьте слухняні в усьому батькам, бо це Господові приємне; батьки, - не дратуйте дітей своїх, щоб на душі не впали вони! (Колос. 3:20-21).

На сьогодні родина, зокрема сільська, опинилася в нетиповому становищі стосовно виховання дітей. Це зумовлено тим, що економічна ситуація відкинула більшість сімей за межу малозабезпеченості. Через неможливість знайти роботу, особливо в сільській місцевості, що забезпечувала б достойне проживання родини, багато батьків втрачає впевненість у своїй дієздатності та у завтрашньому дні. Внаслідок цього зникає авторитет у власних дітей, а це, в свою чергу, породжує конфліктні ситуації у взаєминах дорослих і дітей.

Попри це, батьки сільських родин досить серйозно ставляться до виховання власних дітей: переважна більшість батьків експериментальних родин вважає виховання важливою проблемою (74%); 23% вважають її скоріше важливою для себе. Зовсім не переймаються вихованням дітей лише 3% опитаних.

Які ж християнські якості батьки вважають життєво необхідними для дитини у сучасному житті? В анкеті наводився перелік моральних якостей і пропонувалось розділити їх за шкалою цінностей: обов'язкова; корисна, але не обов'язкова; навряд чи знадобиться у житті; зовсім неважлива; швидше зашкодить дитині.

До обов'язкових християнських якостей, які, на думку батьків, передусім потрібно виховувати у дитини, віднесено повагу до батьків, працьовитість та повагу до старших (85% опитаних). Вибір саме цих якостей свідчить про традиційне ставлення дорослих до сімейних стосунків, оскільки одним із наріжних каменів українського суспільства, що в традиційному народному побуті підтримував піраміду людських стосунків, надавав їм стабільності і стійкості, було освячене віками шанобливе ставлення дітей до батьків. Слова батьків мали незаперечний авторитет ("Батьківське слово на

вітер не мовиться”) навіть для дорослих дітей. Доказ цього простежуємо, зокрема, у звичаєвому праві українців. Так, в українській родинній культурі був досить поширений звичай розв'язання ситуації зіткнення інтересів старшого і молодшого покоління на користь вшанування батьківських. За свідченням П.Чубинського, волосні суди Західно-Руського краю досить часто виносили вироки про тілесне покарання різками навіть дорослих дітей не лише у випадках, коли вони піднімали руку на батьків чи лаяли їх непристойними словами, але й тоді, коли син погано ставився до матері: не шанував її як матір і був непослухом у розпорядженнях її по господарству (8).

Згідно зі звичаєвим правом українців, батьки на старість ніколи не залишалися самотніми. Опікувався батьками один із синів: на Лівобережній Україні - переважно молодший син, на Правобережній - старший, дочки “ішли у невістки”. Зазвичай батьки залишали біля себе найслухнянішого сина, і це для молодшої особи вважалося і почесно, і вигідно матеріально. Інколи це право поширювалося і на дочок (коли в родині не було синів), що свідчить про рівноправне становище жінки в українській родині.

Проявом поваги до батьків, старших у сім'ї - дідуся і бабусі, інших представників роду було шанобливе ставлення до родовідних традицій, відображене в поминальних обрядах українців (“Зелені діди”, “Осінні діди”, “Вечеря для дідів”), у передачі із покоління в покоління родинних реліквій, в глибокій шані до предків з вимогою обов'язкового ретроспективного знання кожним українцем свого родоводу не менше як до сьомого коліна та ін.(4).

Великий вплив на формування емоційно-психологічного клімату сім'ї, що є однією з важливих умов виховання морально-етичних якостей у дітей, справляло спільне сімейне святкування родинних урочистостей і християнських свят (наприклад, Різдва Христового, Великодня тощо).

На перший план виступає консолідуюча, примирлива роль таких спільних трапез. Батьки своєю поведінкою показували дітям приклад взаємної любові, поваги і розуміння, чистоти взаємин. Такі родинні стосунки були для дітей не лише джерелом задоволення і втіхи, а й великої виховної сили (7).

Зауважимо, що такі традиції, як зустріч всієї родини за столом, вшанування найстарших у роду (носити вечерю дітям до своїх близьких родичів на Свят-вечір) дають можливість дитині, підлітку досягнути їх не тільки на емпіричному рівні, але й задовольняють ще не усвідомлену дитячу потребу в теплих людських взаєминах, спілкуванні з дорослими “на рівних”, чого так прагнуть підлітки.

Дитину не направляють на добрий вчинок - лише дають можливість повправлятися в найкращому з правил поведінки - у принесенні добра, усмішки, почуття вдячності (6).

Утвердженню поваги до батьків сприяли і традиційні словесні формули вітання, звертання, прощання, перепрошування, або так звана “пошання пареміографія”. Традиційне звертання до батьків у пошанівній множині - на

“Ви”, яке мало місце в колишній українській сім'ї, підносило і возвеличувало батьків в очах дітей. Порушити пошанівний канон навіть у гніві, роздратуванні було неможливо і вважалося великою образою честі й гідності батька чи матері.

Близько 75% батьків зазначили такі моральні якості, як чесність, порядність, любов до людей, звичка до здорового способу життя; виховання в дітей почуття патріотизму за необхідне визнають 43% батьків. Щоправда, меншої уваги у батьків заслуговує така християнська цінність, як безкорисність - більшість тат і мам не вважають необхідним виховувати їх у дітей.

Традиційно винятково гуманним в Україні було ставлення до сиріт. Зокрема, випадки грубого поводження з дітьми-сиротами засуджувались в народі як тяжкий “гріх”, пригріти ж, захистити сироту - то було як Боже благословення. Тривожно, що за минулі роки значно зросли показники соціального сирітства в Україні. Це стосується і села. Поширення у сільській місцевості феномену “діти вулиці” є доказом негативної трансформації традиційної виховної ролі сільської спільноти. За даними статистики, майже 32 відсотки дітей, які перебували протягом 1998 року у притулках, є мешканцями сільської місцевості (3, 21).

Упродовж віків в українському селі формувалася ”родовідна пам'ять” - унікальне явище у традиційному українському побуті. Батьки передавали у спадок своїм дітям не лише любов до праці, нормативи позитивних людських стосунків, але й прагнули залишити добру пам'ять про себе. Діти ж мали за обов'язок не лише дотримуватись родовідних звичаїв, але й далі їх розвивати та навчати наступне покоління. На сьогодні навіть у селах зникають традиції, затихає народна пісня, виходить з ужитку чистота мовного спілкування. Там, де руйнується моральний ланцюжок між поколіннями, неодмінно з'являється духовна порожнеча (5,17).

Опитування сільських сімей показало, що лише 29% батьків активно залучають дітей до народних звичаїв і традицій (у міських родинах цей показник ще менший - 17,2%). Разом з тим виявилось, що 75% батьків вважають, що знання національних традицій і вміння їх застосовувати в повсякденній практиці сімейного життя значно допомогли б їм у моральному вихованні дітей. Проте більше половини батьків (53%) визнали, що вони мають недостатній запас відповідних знань і вмінь їх використовувати у житті або ж засвідчили повну некомпетентність у цьому питанні (37% батьків).

Таким чином, виникає потреба в поглибленні застосування християнських традицій у родині. Зокрема, на наш погляд, варті особливої уваги такі традиції, як пошанування батьків і старших членів родини, родовідні, спільне відзначення родинних урочистостей і християнських свят, традиційні словесні формули вітання, звертання, прощання, перепрошування, або т. зв. “пошанна пареміографія” тощо. На даному етапі необхідним є не лише збереження, але й осучаснення сімейних виховних традицій,

застосування їх на практиці з урахуванням тих чи інших якостей етносу, вікових особливостей дітей та з опорою на існуючу педагогічну систему.

Література

1. Біблія або Книги святого письма старого й нового заповіту.- Об'єднання біблійних товариств, 1980. -296 с.
2. Скуратівський В. Покуть. - К.: Довіра, 1992.
3. Соціальні проблеми становища сільської родини в умовах розбудови незалежної України // К.: "Академпрес", 1998.
4. Стельмахович М.Г. Українська родинна педагогіка: Навчальний посібник. - К.: ІСДО, 1996. - 288 с.
5. Струманський В.П. Виховна робота в національній школі: Навчальний посібник . - К., ІЗМН, 1997.
6. Формування творчої особистості засобами етнопедагогіки: Метод. рекомендації / Укл. С.К.Стефанюк. - К.: ІСДО, 1995. - 176 с.
7. Чмелик Р. Християнські засади української сім'ї (друга половина ХІХ - поч. ХХ ст.) // Народна творчість та етнографія. -1995. - №1. - С. 6-11.
8. Чубинский П.П.Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край. - Т.6. - СПб, 1872. - 408 с.

Сергеев В.Т. Роганова М.В.

**СВЯТА НАРОДНОГО КАЛЕНДАРЯ ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ
ДУХОВНОСТІ ТА ГУМАНІЗМУ ДИТИНИ**

*“Немає мудріших, ніж народ учителів;
У нього кожне слово – це перлина,
Це праця, це натхнення, це людина.”*

(М.Т.Рильський)

Соціальні перебудови в Україні актуалізували проблему відродження духовності народу. Духовна культура особистості, виступаючи найважливішим показником моральності суспільства, розглядається сьогодні у якості регулятора всього його життя. Вона має великий зв'язок з усім механізмом устрою суспільства, з життям окремої особи, є основою становлення особистості як людини, олюднює її, вирізняє із середовища всього живого.

Проголошення державної незалежності викликало значні зміни в житті українського народу, переоцінку і оновлення усіх сфер його діяльності, зокрема у пошуку нових засобів виховання дітей. Це знаходить вияв у прагненні людей до пізнання своєї фольклорної спадщини, яка нині відкривається новим гранями, та зверненні до неї як до духовної скарбниці, котра живила багато поколінь наших предків, але була майже забута. Саме ідея відродження українських виховних традицій складає специфіку кола сучасних проблем естетичного та екологічного виховання.

У процесі багатовічної життєвої практики українського народу з'явилися провідні принципи естетичного та екологічного виховання дітей. Вони являють собою напрямки, зміст, завдання, організацію виховних дій і ґрунтуються на народній педагогіці - цьому багатотомному усному підручнику навчання і виховання, який зберігається в пам'яті народу, постійно ним використовується, систематично збагачується.

Народна педагогіка наймудріша, тому що вона створювалась протягом ряду століть, шліфувалась, перевірялась досвідом мільйонів людей багатьох поколінь. Її ще справедливо називають школою, яка завжди з нами, школою сім'ї й батьківського дому, материною і батьковою наукою, першим університетом життя, через який проходить кожна людина.

Термін "народна педагогіка" уперше в науковий обіг увів видатний педагог К.Д.Ушинський, а на Україні – О.В. Духнович. Народна педагогіка є сумою здобутих знань і умінь у справі виховання і навчання, які змінювалися із розвитком національної культури і втілювали в собі освітній досвід слов'ян. Це наука про шляхи та засоби збереження генетичної спадковості особистості.

Цілі, завдання і засоби народної педагогіки відображені у фольклорі: казках, легендах, прислів'ях, приказках, піснях, а також в іграх і танцях, прикладному мистецтві, музиці, святкових обрядах, традиціях сімейного виховання. Вони забезпечують практичне засвоєння дітьми культурно-історичних надбань народу.

Кредо народної педагогіки в галузі еколого-естетичного виховання – навчити жити за законами краси і благородства по відношенню до людини та природи. І народна практика родинного виховання виробила чимало засобів розвитку у дітей емоційних відчуттів, розширення їх естетичного світогляду й досвіду з метою вироблення смаку, потягу до прекрасного, негативного ставлення до поганого, пробудження в молоді власних творчих естетичних здібностей у різних видах діяльності, що є проявом духовності людини.

Велику роль у посиленні виховного впливу на дитину відіграють народні традиції. І хоч встановити час їх виникнення неможливо, очевидно те, що виникнення поряд зі звичаями системи народних традицій спричиняло появу такого дійового чинника, який сприяв свідомому цілеспрямованому виробленню в підростаючих поколіннях тих духовних і фізичних якостей, яких вимагало життя

Одним з дійових засобів виховання гуманності, духовності є народні свята, виникнення яких пов'язано з бажанням та потребою людини гарно оформити головні події життя, що закріпилися в обрядах. Обряд становить сукупність усталених звичаєв дій, в яких втілюються релігійні уявлення і побутові традиції і здійснюється за стійким, вивіреном роками сценарієм. Участь у ньому різних людей зі своїм світосприйняттям, здібностями, потребами вносить кожного разу свою долю своєрідності й оригінальності, дає можливість реалізувати особистість. Наші предки свято вірили, що саме

від обрядового дійства залежить їх власне життя, життя їх родини, відношення до них природи і таке інше.

Народні свята, які побутують в Україні, можна поділити на власне народні та церковні. Народні свята своїм корінням сягають вглиб віків. Вони відображали життя селян, були тісно пов'язані з природою, відтворювали окремий український світогляд. Особливістю цього світогляду є стародавні уявлення наших предків: велика пошана до Бога, до праці, потреба ладу та порядку в усьому, потреба у красі, привітність до людей. Тому ці традиції мають значення не тільки для українців, адже вони розкривають загальнолюдські цінності.

Народні свята – це система споконвічного життя українського народу з художніми образами, ритуальними дійствами, образним словом, піснями, музикою, танцями, святковим убранням, хлібом та душею, щирістю та щедрістю. У них зібрано художньо-естетичний досвід, світогляд, що становить національне обличчя, духовну велич, та мистецьку самобутність народу. Великі ритуальні сцени з широким залучення учасників дійства відбувалися в святкові дні, з нагоди початку чи закінчення сільськогосподарських робіт, під час календарних свят, проводів в дорогу і таке інше.

З прийняттям Християнства Київською Руссю поєдналися староукраїнська, дохристиянська і християнська культури, що зумовило появу церковних свят. Але прийнявши нову віру - Християнство – народ не забув обрядів своїх предків. Тому з'явилися свята, які увібрали в себе елементи дохристиянських свят і церковних.

Ми зупинимося на календарно – обрядових святах, що виникли на основі своєрідного календаря, який склався в дохристиянський період. Він відобразив аграрний уклад, релігійні уявлення і регламентував усі сфери життєдіяльності людини.

Календарно-обрядові свята дозволяють пізнати минуле України, забезпечити пізнавальний, естетичний та виховний вплив на свідомість та почуття дітей. Вони допомагають дітям і дорослим досягнути багатства і самобутність етносу. Зміст календарно-обрядових свят дає відчуття дітям цілющу властивість думок, мови, музики, пісень, танців, звичаїв, традицій свого народу. Не втрачаючи спадкоємості, календарно-обрядові свята зберігають духовний набуток для наступних поколінь, щоб знали діти, яким було минуле, причастилися до споконвічного духу предків.

Календарно-обрядові свята являють собою систему історично обумовлених дат, подій, інших урочистостей, спостережень за навколишньою дійсністю, які в певній послідовності відзначаються протягом року. Вони увібрали в себе уявлення українців про красу матеріального і духовного буття, розуміння смислу життя, щастя, правди і містять поістину енциклопедичні знання про життя людей, про їх побут, спосіб життя, виховну мудрість, природні явища.

Головним потенціалом календарно-обрядових свят є народна філософська думка, яка лежить в основі української духовності, культури, народної мудрості. Саме з глибин народної філософської думки випливають ідеї гуманного ставлення до природи, її багатства, збереження її первозданості і цілісності. Практично всі календарно-обрядові свята пов'язані з осмисленням пір року, циклічних змін у природі, взаємозв'язку людини і природи, Землі в Всесвіту, того, що так бракує сучасній людині. Адже людина – це частина природи, вищий вінець її розвитку, тому природа для неї постає “зеленим домом”. Це філософське розуміння взаємовідносин людини і природи, в якому рідна природа, земля виступають святими, зігріті світлими почуттями, дуже важливе для вирішення завдань еколого-естетичного виховання, адже воно несе у собі ідеї гуманного ставлення до природи, її краси та багатства.

У поділі календарно-обрядових свят за порами року полягає глибока народна мудрість, яка відображає нерозривний зв'язок природи і людини, системи виховання. Але необхідно відібрати важливі історичні факти, дати, явища, події, які доступні розумінню дитини. Підбираючи матеріал до організації свят народного календаря, слід враховувати і вікові особливості дітей і їх досвід.

Ми відібрали з основних свят народного календаря ті, що можна використати у навчально-виховному процесі, враховуючи ці вимоги.

Зимові свята:

1. Свято Миколая (19 грудня). Святий Микола і діти.

Свято добре і гуманне, шанування старих людей, турботливе, ввічливе ставлення до них. День великих добрих справ у дитячому садку.

2. Різдво Христове (7 січня). Святий вечір (6 січня). Обряд Святої вечері. Колядування. Свято являє собою втілення народної духовності, розкриває споконвічний потяг народу до Краси, Добра, Істини. Участь дітей у святі Різдва, в обряді Святої вечері, бажання щастя, здоров'я, вивчення колядок. Вистави “Вертеп”, “Зірка”.

3. Новий рік (14 січня). Щедрування. Посівання. Водіння кози. Свято, що є межею між минулим і наступним роками. В щедрівках, посипалках прославляється праця минулого року і здійснюються бажання добробуту в новому році.

4. Водохреща (19 січня). Освячення води. Голодна кутя. Вирядження куті. Свято освячення води, що символізує чистоту, піднесеність, урочисту радість. В цей день вода у всіх джерелах, криницях набувала чудодійної, цілющої сили. Розваги дітей із снігом, ігри на льоду.

5. Масляна. Масові зимові розваги, проводи зими.

Весняні свята:

Світання (15 березня). Символіка освяченої свічки. Народні повір'я. Свято зустрічі весни, оновлення життя, пробудження природи. Пісні – заклички, в яких виражається любов до природи, шана до всього живого.

М'ясниці, колодки (час весіль іа забав). Свято Сорока Мучеників (22березня). Зустріч весни. Весняні хороводи, гаївки, які уособлюють радісні почуття, символізують прагнення виконавців власними діями сприяти бурхливому розквіту природи.

Теплий Олекса. Вербна неділя. Церковні та народні обряди. Готування писанок. Вшанування птахів, весняні хороводи з паперовами пташками. Турботливе ставлення до птахів.

Великдень – церковний та народний обряди. Урочисте, радісне свято, що об'єднало у собі церковний та народний обряди. В ньому багато поезії, мистецтва, щирості, щедрості, гарних побажань один одному. Випікання паски, розписування та фарбування яєць.

Літні свята.

1.Трійця, зелені свята. Культ зелені. Водіння Куста, Тополі, Вільхи. Русалії. Свята, пов'язані з живим спілкуванням з природою, що сприяють вихованню любові до краси навколишнього, спостережливості за явищами природи, розвитку естетичних почуттів.

2. Святий Юрій. Збирання роси. Вигін в поле худоби. Свято, що показує чудодійну силу природу, її могутність та красу. Безпосереднє спілкування з природою, спостереження за її явищами, обряд збирання роси. Свято квітів.

3. Свято Купала(7 липня). Купальський обряд. Свято чарівної краси, добра, невичерпаної фантазії, жартів. Легенда про цвіт папороті. Участь дітей в розвагах.

Свято Маковея (14 серпня). Свято Спаса (19 серпня). Свято, що символізує проводи літа, закінчення сільськогосподарських робіт.Обряд освячення голівок маку, фруктів,меду. Частування освяченими фруктами.

Осінні свята:

Зажинки. Обжинки.Свято першого Снопа. Свято, що прославляє і облагороджує труд хлібороба. Вшанування хліба, як символу добробуту, багатства селянина. Обряд першого снопа, плетіння обжинкового вінка.

Воздвиження (27 вересня). Підготовка до зими. Освячення горіхів. Плетіння віночков з листя. Спостереження змін в природі Виховання почуття краси.

Свято Андрія.(13грудня).Кусання Калити. Свято гумору, винахідливості.Обряд кусання Калити.Участь дітей.

Календарні традиції, звичаї, обряди українського народу дуже різноманітні за призначенням, змістом, характером. Тому, готуючи проведення календарно-обрядових світ, необхідно додержуватися наступних вимог:

- відповідність форми та змісту – віку дітей;
- єдність змісту та форми, тобто форма повинна розкривати зміст.
- свято – підсумок певної практичної діяльності;
- органічне поєднання з іншими формами роботи.

Роблячи висновки, можна сказати календарно-обрядові свята містять у собі ідейний, моральний, емоційний та естетичний потенціли народної

педагогіки. Увібравши в себе всі скарби народної мудрості, духовної і матеріальної культури, вони є дійовим чинником у справі виховання у дітей гуманізму, духовності, розвитку їх творчого потенціалу. Використання українських народних свят саме на початкових етапах виховного процесу сприяє послідовному, систематичному залученню дітей до надбань національної культури та загально-людських цінностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грушевський М. Історія України.- К.:1991.
2. Стельмахович М. Народна педагогіка. – К.: 1987.
3. Скуратівський В. Берегиня.- К. 1987.
4. Культура і побут населення України.- В.І. Наулко, Л.Ф. Артюх та ін. – К.: Либідь,- 1993.
5. Воропай О. Звичаї нашого народу.К.:Оберіг,1991.
6. Оліфіренко В. Таємниця духовного скарбу. Донбас: 1994.

Хромова О.Л.; Кравченко Т.В.

ПРОБЛЕМА ПІДГОТОВКИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ДО СТВОРЕННЯ СІМ'Ї НА ЗАСАДАХ ХРИСТИЯНСЬКОЇ МОРАЛІ

Вивчення вітчизняного досвіду сексуального виховання і підготовки учнівської молоді до сімейного життя дозволяє зробити висновок, що суспільний інтерес до досліджуваної проблеми визначається рівнем демократизації суспільства. Традиційна вітчизняна сексуальна культура характеризувалась крайніми протиріччями. До християнства - язичництво - більш вільна сексуальна ситуація. Православний моральний кодекс підкреслено аскетичний, однак етнографічні джерела переконують у певній свободі звичаїв і мови. За тоталітарних часів сексуальність перебувала у підпіллі: офіційно секс не існував. Проте, вже в 60-70 роки у країні починають простежуватись певні тенденції у цій сфері: зниження віку сексуального дебюту, зростання в суспільстві терпимості до дошлюбних зв'язків, підвищення інтересу до еротики і т.ін. У 90-ті роки відповідні процеси прискорились, а тенденції зміцніли.

Однією з таких тенденцій є різка відмінність у сексуальній поведінці та установах сучасних старшокласників від типових для їхніх батьків в аналогічному віці. Сьогодні серед 16-річних юнаків сексуально досвідчених втричі більше, ніж серед їхніх батьків у тому ж віці, а частка дівчат - у 5-6 разів вища, ніж у покоління їхніх матерів. За таких умов батькам важко зрозуміти своїх дітей, не кажучи вже про бабусів і дідусів, що негативно позначається на статевому вихованні молоді, формуванні у неї відповідних норм і ціннісних орієнтирів.

Кількісні показники сексуальної активності сучасних вітчизняних старшокласників, їх сексуальна культура за своїм характером наближаються

до тих, що існували в США і країнах Західної Європи 30 років тому. Сексуальна активність у ті часи сама по собі не була причиною асоціальної поведінки молоді, але за статистичними кореляціями простежувались контури молодіжної субкультури і контркультури певного типу.

В той же час, наявні фактичні дані свідчать про те, що як тільки суспільство нормалізує своє ставлення до юнацької сексуальності, остання втрачає свою руйнівність, її зв'язок з девіантною поведінкою підлітків та юнацтва послаблюється і навіть зникає. Але це щодо Європи.

Що стосується нашої країни, то, на жаль, сучасні українські підлітки «доганяють» і навіть «переганяють» своїх західних ровесників, по-перше, надто швидко і, по-друге, у вкрай несприятливих соціокультурних умовах. Раннє залучення до сексуальності, характерне для Заходу початку 70-х років, у нас статистично корелює з погіршенням успішності, палінням, пияцтвом, вживанням наркотиків та іншими негативними явищами. Окремо зазначимо наявність значних соціально-класових відмінностей, існуючих навіть на рівні учнів звичайних міських загальноосвітніх шкіл, не кажучи вже про вихованців елітних навчальних закладів - гімназій, коледжів, ліцеїв. На сексуальну поведінку підлітків також впливає криміналізація і загальна моральна дезорієнтація суспільства. В наш час духовність абсолютної більшості громадян України залишається такою, якою вона склалася в умовах командно-адміністративної системи. Подвійна мораль, заідеологізованість, зневага до гуманізму, атеїстичність - характерні риси духовного життя суспільства й особистості того часу. На жаль, розвал старих суспільних відносин поки що не призвів до встановлення нових, більш розумних, гуманних, цивілізованих. І це зумовлює ще більший занепад духовного життя суспільства, привносить ще більший розлад у духовно-ціннісні орієнтації багатьох людей. Втрачені такі цінності як взаємодопомога, альтруїзм, повага до культури, віра та надія на краще майбутнє.

Ще одна тенденція. Якщо кілька десятків років тому було не прийнято відображати у творах мистецтва проблему сексу, то зараз спостерігається діаметрально протилежна ситуація: майже непристойним вважається звернення до теми юнацької закоханості, романтичної дружби, відданості і цнотливості. Ніколи в історії ще не було такого поширення порнографії, як те, що відбувається сьогодні. Порнографія панує місце на обкладинках журналів, у книжках і кінофільмах. Звідси і співвідношення кохання і сексу в юнацькому середовищі, встановлене соціологами: тільки 35 відсотків опитаних 16-19-річних дівчат і 15 відсотків юнаків вказали, що були закохані у свого першого партнера; 21 відсоток юнаків і 11 відсотків дівчат розпочали сексуальне життя з людиною, якої до цього часу зовсім не знали, а відповідно 19 і 9 відсотків - були знайомі з нею не більше тижня.

Лібералізація сексуальної моралі в поєднанні з низькою сексуальною і медичною культурою спричинює численні небезпечні наслідки. У молодіжному середовищі різко збільшилась кількість згвалтувань, які

найчастіше залишаються безкарними, зростає і молодшає підліткова проституція. Захворюваність сифілісом серед підлітків зросла за останні п'ять років у 51 раз. І хоча завдяки неймовірним зусиллям лікарів загальна кількість абортів за останні роки дещо зменшилась, все ж серед країн СНД Україна посідає перше місце за їх кількістю серед неповнолітніх.

За цих умов необхідним бачиться якнайскоріше запровадження у навчальних закладах статевого виховання як органічної складової підготовки учнівської молоді до майбутнього подружнього життя. У країнах Західної Європи, Сполучених Штатах Америки цей процес розпочався ще 30 років тому. У СРСР, відповідно і в Українській РСР, з 1982 року в загальноосвітніх школах, ПТУ, середніх спеціальних навчальних закладах було запроваджено предмет «Етика і психологія сімейного життя» для старшокласників, видано ряд підручників, книжок для читання, методичних рекомендацій, які широко застосовувались у практиці до початку 90-х рр., коли з об'єктивних причин цей курс був вилучений з навчальних планів. Зараз, коли соціальна, демографічна, інформаційна ситуація в Україні погіршується, а батьківська родина невзможі (до речі, як і в інших країнах) забезпечити належне статовікове виховання підростаючого покоління, виникла нагальна потреба в розробці і впровадженні спеціального навчального курсу для старшокласників.

Результати масових соціологічних опитувань останніх років свідчать, що батьківська сім'я не є авторитетом для юнацтва стосовно питань міжстатевих стосунків, причому переважна більшість респондентів висловлювались на користь систематичної сексуальної просвіти, особливо шкільної, одночасно зазначаючи (37 відсотків опитаних), що батьки ніколи не розмовляли з ними на сексуальні теми. Однак, як виявляється, і школа не готова до такої роботи. Серед опитаних вчителів 67 відсотків зазначають, що учениці школи не ставили перед ними питання щодо міжстатевих стосунків (стосовно хлопчиків ця цифра сягає 37 відсотків). Лише 11,5 відсотків вчителів впевнені, що вони спроможні дати відповіді на подібні питання.

У зв'язку з цим можна констатувати, що в сучасних умовах ні батьки, ні вчителі неспроможні стати авторитетами в такій делікатній сфері як статеве. Відрадити сучасних старшокласників від еротики на кіно-, телеекранах, на відеокасетах, на книжкових полицях дорослі також не можуть. Навіть, якщо б вдалося перекрити всі перераховані канали, по яких приходять до молоді секс, насилля, брутальність, то їх відразу ж займуть інші, наприклад, комп'ютерні мережі. Крім того, політика прямих заборон викличе лише подальше поглиблення недовіри і конфронтацію між поколіннями, нові проблеми щодо духовного і фізичного здоров'я молоді.

У таких умовах єдиною реальною альтернативою «безпечному сексу», сексуальній просвіті, техніці сексу стає статеве виховання як одна з складових системи підготовки учнівської молоді до майбутнього подружнього життя.

У рамках роботи по підготовці учнівської молоді до майбутнього подружнього життя нами були розроблені примірні план і програма курсу «Юним про сім'ю», головною метою якого є формування у старшокласників готовності до вступу в шлюб і виховання майбутніх дітей, виконання батьківських функцій. Курс стане в нагоді вчителям, які працюють із дітьми старшого шкільного віку при проведенні факультативів, класних годин, позаурочних заходів, при роботі з формування педагогічної культури батьків.

Пропонована назва курсу «Юним про сім'ю» має певний виховний сенс, оскільки старшокласникам пропонуються для опанування певні моральні цінності, які функціонують у близькому для них середовищі, але ще не стали превалюючими для всього суспільства, для їх власного «Я». Передбачається, що в процесі вивчення курсу буде здійснюватись перехід цінностей, які існують поза особистістю, в суть існування самої особистості. Знайомлячись і осмислюючи світ цінностей, що їх виробило людство, старшокласники підходять до побудови власної системи життєвих цінностей.

Відомо, що особисті цінності визначають характер стосунків з іншими людьми, в першу чергу, з членами родини. Побудова сімейних взаємин на основі прийнятої особистістю системи життєвих цінностей - мета пропонованого курсу.

Протягом всієї історії людства підготовка молоді до створення власної сім'ї була одним з основних виховних завдань. У первісному суспільстві вступ до дорослого життя був обставлений певними правилами і обрядами. Життя патріархальної сім'ї будувалось таким чином, аби молодь природним шляхом засвоювала сімейні ролі, готувалась до їх виконання психологічно і практично. Всі світові релігії вчать, що сексуальна аморальність за своїми витокami є відхиленням з належного шляху, веде до нещастя і самозруйнування. Підтвердженням цього, наприклад, може бути той факт, що міста Содом і Гоморра були зруйновані тому, що їх жителі потопали у розпусті. Відомо, що всі без винятку релігії містять опис норм сімейного життя. В християнській релігії духовною основою сімейного життя є десять заповідей, викладених у Нагірній проповіді, згідно з якими основними моральними нормами християнського шлюбу є: вільний вибір за взаємним коханням і згодою; довічність подружніх зв'язків; подружня вірність; дошлюбна цнотливість наречених; народження і виховання дітей як найвища мета шлюбу; сім'я - «мала Церква», голова якої - батько; жертвна любов як основа основ шлюбу.

Не можна вважати любов істиною, якщо людина керується егоїстичними бажаннями. Егоцентричні ставлення не мають під собою міцної основи і не можуть витримати випробувань часом. Істинна і міцна любов породжується бескорисливими потягами, а сутність істинної любові полягає у житті заради інших. Це, перш за все, спосіб життя Бога. Коли люди починають жити таким чином, то стають людьми, які живуть в унісон з биттям серця Бога, його любов'ю. Саме через істину любов можна наблизитися до єдності з божественним началом.

Однак в наш час багато з традиційних сімейних і культурних цінностей, які регулювали протягом віків статеві та сімейні стосунки виявились похитненими і навіть зруйнованими. Проголошена ідея особистості свободи увійшла в явне протиріччя з необхідністю будувати спільне життя людей, особливо на рівні сім'ї. З перетворенням школи на загальний інститут освіти молоді, їй не вдалося вирішити завдання підготовки до сімейного життя, а сім'я, внаслідок девальвації норм християнського шлюбу, цю функцію втратила. Так виник виховний вакуум, який сьогодні дуже далекий від заповнення. Вважаємо, що розробка курсу «Юним про сім'ю» стане фактором сприяння ліквідації прогалин у підготовці учнівської молоді до подружнього життя і вирішення ряду педагогічних завдань, а саме: розкриття механізмів, норм, правил, які регулюють міжособистісні стосунки і спільну діяльність людей, свідоме виконання ролей сина-доньки, формування психологічної готовності у старшокласників до виконання ролей сина-доньки, формування психологічної готовності у старшокласників до виконання в майбутньому подружніх ролей, внутрішньосімейних брата-сестри; розвиток відповідного характеру, стилю поведінки, певних якостей особистості.

Зрозуміло, що виховання якостей сім'янина в учнівській молоді і підготовка її до майбутнього подружнього життя не обмежується рамками даного курсу, а є загальнопедагогічним завданням, яке може тією чи іншою мірою вирішуватись специфічними засобами кожного навчального предмета, всією системою виховання і навчання в школі.

Окремим і дуже важливим завданням курсу є статеве виховання старшокласників як сукупність знань фізіологічного, психологічного і морального характеру; знань про негативні наслідки дошлюбних і позашлюбних статевих стосунків.

Кохання, як людський фактор, має глибоке коріння у нашій біологічній структурі, але воно не є простим фізіологічним інстинктом. Скоріше, це найбільш глибокий вияв духовно зрілої душі. Цього не можна досягти за один день. Адже у природі все розвивається, проходячи певні періоди. Це стосується як чоловіків, так і жінок. Людині в її розвитку потрібен час, щоб досягти того рівня духовної зрілості, який дозволить їй віддавати і отримувати істину любові.

Особливого значення це набуває у шлюбі: тільки ті, хто досягнув зрілості особистості, можуть привнести істину любові у сферу сексуальної близькості. Здійснення шлюбних взаємин подружжя створює основу для перебування з ними Бога. Все у світі шукає свою другу половину, аби відчувати любов. Саме тому, в християнській релігії шлюб здавна вважався священним. У ньому створюються рамки, у яких діє відповідальність, необхідна для реалізації духовного потенціалу сексуального кохання. З цієї точки зору юність можна розуміти як період, відведений для дозрівання характеру і душі людини. Молоді часто притаманий ідеалізм, чуттєвість, душевні поривання. Це є ознакою того, що їхні тіло, свідомість і душа

готуються до кохання. Освіта, враховуючи це, покликана підтримати їх у цьому розвитку.

Зазначимо, що питання сексуальної просвіти не входять до змісту курсу, оскільки публічне обговорення їх у класному колективі свідчило б про нашу підтримку позицій «вільного», «безпечного» сексу, або ж «техніки сексу», за які виступають як зарубіжні, так і деякі вітчизняні науковці і які перекреслюють етичні, християнські норми сім'ї.

Доцільно підкреслити нашу позицію щодо такої християнської норми, як цнотливість. Оскільки цнотливість - це шлях до любові, тоді як секс до шлюбу позбавляє стосунки глибокої відданості і взаємовідповідальності, що нерідко веде до розриву. Однак замість того щоб підкреслювати цінність цнотливості як підготовки до істинної любові, деякі сучасні теоретики відстоюють думку, що сучасна освіта розвиває переконання в тому, що секс є простою фізіологічною потребою. Така «освіта» фактично призводить до пропаганди передчасного сексуального досвіду і всездозволеності. Тому вважаємо за необхідне в рамках курсу «Юним про сім'ю», який складається з чотирьох великих розділів, а саме: «Сім'я в світі традиційних релігійно-духовних і культурних міжособистісних стосунків юнацтва», «Шлюб і сім'я», «Сім'я і діти», «Статеве виховання юнацтва», формувати у старшокласників установки на цнотливість, сексуальну цілісність, вироблення імунітету до негативного впливу оточуючого середовища в сфері інтимних стосунків, алкоголізму, наркоманії. Однак роботи це слід з максимальною тактовністю, повагою до особистості юнаків і дівчат, до їх природної сором'язливості. Адже всупереч масовій пропаганді сексу і насилля в душах своїх переважна більшість юнаків і дівчат прагнуть високого, чистого кохання, мріють про міцну сім'ю, про здорових і красивих дітей. Ці намагання можуть бути глибоко сховані, навіть витіснені з свідомості старшокласників під впливом більшості. Найважливішим завданням курсу є пробудження духовних сил зростаючої людини, здатної протистояти цинізму, розбещеності, аморальності.

Разом з тим, курс спрямований на відтворення виховної функції сім'ї, зруйнованої внаслідок втрати традиційних для нашої ментальності християнських сімейних цінностей, на підвищення ролі батьків у підготовці їх дітей до майбутнього подружнього життя. Одночасно зміст курсу може стати приводом для встановлення більш тісної взаємодії між вчителями і батьками, відвертих стосунків між батьками і старшокласниками; основою створення позитивного психологічного клімату в батьківських ролинах юнаків і дівчат, для утвердження традиційних християнських цінностей.

К ВОПРОСУ О РОЛИ И МЕСТЕ РЕЛИГИИ В ИСТОРИИ ДЕТСКОГО И МОЛОДЕЖНОГО ДВИЖЕНИЯ УКРАИНЫ

Демократизация и гуманизация современного общества, обращение к личности ребенка, его потребностям, интересам, запросам требуют серьезного отношения к деятельности детских и юношеских общественных организаций, движений и объединений. Участие детей и молодежи в их деятельности способствует нравственному и физическому развитию, овладению культурными ценностями, формированию духовности. Молодого человека, обеспечивает преемственность в развитии общества, а также создает благоприятные условия для реализации права детей и молодежи на социальное творчество, раскрытие и утверждение личности молодого человека.

Официальная церковь во все времена оказывала влияние на общество, принимала участие в воспитании молодого поколения, в том числе и через детское и молодежное движение.

Первые детские и юношеские объединения на территории Украины возникли в XVI-XVII веках на основе и при участии таких национально – религиозных общественных организаций православных мещан, как «братства». Кроме чисто религиозной деятельности братства осуществляли большую культурно - просветительную работу. Одной из задач их деятельности являлась подготовка молодежи к участию в жизни общества. Для детей создавались отдельные «юношеские» братства. Примером может служить Острожская Академия, где подобное братство было создано еще в XVI столетии.

Следует заметить, что в XVII столетии в униатской церкви была создана такая организация, как Базилианский орден. Наряду с религиозными вопросами, базилиане большое внимание уделяли воспитанию молодых членов ордена. В Киево - Могилянской коллегии существовали две конгрегации, или «младенческие братства»: старшая - под покровом Богородицы и младшая - под покровом св. Владимира.

Вышесказанное дает возможность сделать вывод, что зародилось молодежное движение в нашей стране при активном участии и поддержке церкви, на религиозно национальной основе.

В начале XX столетия в Англии возникло новое движение для детей и молодежи - скаутизм. На протяжении многих лет организация скаутов остается самой многочисленной и популярной детской организацией в мире. Ее основатель, английский военный Р. Б. Баден – Пауэлл считал религию необходимым и важным фактором, способствующим воспитанию достойного гражданина, человека с высокими нравственными качествами.

Основными доминантами скаутизма всегда были религиозность, верноподданность и патриотизм, сочетаемые с гуманизмом, нравственными

ідеалами добра, честі, справедливості і служенням людям. Действительность этих идеалов вынуждена была признать даже Н. К. Крупская, известный большевистский деятель и педагог. В своей брошюре «РКСМ и бойскаутизм» (1922г.) она, в частности отмечала: «В качестве ... идеалов руководители бойскаутизма выдвигают преданность Богу, Королю, Отечеству. Пусть эти идеалы, с нашей точки зрения, реакционны, но нельзя отказать им в том, что при известных условиях они могут зажечь в молодежи достаточно горячий энтузиазм». Действительность скаутских идеалов состояла в том, что абстрактные и высокие истины были наполнены конкретным, простым и доступным для детей и юношества содержанием.

Как атеистка, Н. К. Крупская, безусловно, не могла приветствовать религиозность скаутов. Но она была вынуждена признать, что если детское движение большевистской России не будет иметь такие же действительные идеалы, то оно обречено на неудачу.

В «Курсе для инструкторов» Р. Б. Баден -Пауэлла следует обратить внимание на такие строки, где раскрывается значение религии для воспитания молодежи : «Религия, по моему мнению, - важный фактор в деле дисциплины, и я сошлюсь на историю. Деятели французской революции отбросили прочь религию. Они развенчали Бога ... Отбросив религию, они откровенно и последовательно испробовали новую, созданную ими систему в полном объеме. И посмотрите, что случилось с дисциплиной. Исчезла всякая возможность руководить кем бы то ни было при помощи более высоких мотивов, чем мотив личного, эгоистического интереса. Исчезла правдивость, так как для нее не было побуждений. Нельзя было доверять ни словам мужчины, ни чести женщины. Это был результат пятнадцатилетнего отрицания Бога ...». Далее автор «Курса ...» обращается в, предостережениям к руководителям скаутов - скаумастерам: «...если вы не примете первого параграфа скаутского закона о преданности Богу и не сделаете его опорным пунктом в дисциплине вашего патруля, то вы неизбежно потерпите неудачу, и притом заслуженную».

Мысль о дисциплине, которой нет без Бога, сформулированная в данных строках, не должна восприниматься однозначно и утилитарно. Речь здесь идет не о том, что страх перед Богом помогает государству держать своих граждан в узде, а скорее о нравственных устоях, которые определяют поведение человека, его поступки, о вечных истинах, идеалах, духовных ценностях, без которых не могли быть воплощены в жизнь великие идеи и воспитано новое поколение.

Религии как Фактору формирования духовности личности, в новой России попытались найти замену, но новые идеалы, оправдывающие насилие «во имя революции» не могли способствовать нравственному здоровью нации, особенно молодежи.

Религиозность красной нитью проходит через всю жизнедеятельность скаутов: их законы, церемонии, атрибуты и ритуалы. Причем детям все преподносится ненавязчиво, учитывая психологические особенности

личности ребенка и подростка, его интересы и потребности. Возвышенное и абстрактное подкрепляется конкретным и доступным детям примером.

Огромное значение в системе воспитания скаутов придается формированию духовности. В житейском смысле духовность предполагает выполнение общечеловеческих нравственных норм (норм Священного писания), то есть осуществление деятельности, обусловленной идеей добра, а также постоянное совершенствование себя, что в принципе невозможно без веры.

Торжественное обещание скаутов состоит из обещания исполнять свой долг перед Богом, а также Отечеством. Идеи преданности Богу и Отечеству также доминируют в законах и заповедях разведчиков. Заповеди скаутов, в частности, гласят: «Носи Бога в сердце своем...», «Подражай покровителю разведчиков Св. Георгию Победоносцу: поражай зло в мире и прежде всего порази злого дракона в самом себе...». В заповедях органично сочетается глубокое нравственное содержание с доступной детям притчевой формой.

Краткая и понятная детям молитва разведчика способствует нравственному становлению и духовному развитию личности скаута. Она гласит: «Господи, помоги мне сегодня быть лучше, чем я был вчера».

Этика скаута, основанная на религиозном воспитании, должна побудить подростка помогать ближнему словом и делом, утешать страждущего, приходить на помощь обездоленному. Рыцарски благородное служение человечеству составляет краеугольный камень скаутизма.

Скаутские принципы стали основой деятельности украинской скаутской организации «Пласт», которая была создана в 1911 году. Основатели «Пласта» А. Тисовский и П. Франко использовали идеи скаутизма, приспособив их к потребностям украинской молодежи. Воспитание на основах христианской морали стало основой Пластовой деятельности.

Украинские молодежные организации скаутского типа своим духовным опекуном и покровителем избрали святого Юрия. Культ этого великого святого с кристально чистым и стойким характером имеет давние традиции в жизни украинского народа. Издавна, еще на заре христианства в Украине Св. Юрий был в большом почете в среде украинского рыцарства, а затем стал одним из покровителей казачества, которое прославило его в своих песнях.

Святой Юрий считается прообразом рыцарства и символом борьбы против зла. Его изображение - обязательный элемент на знамени украинских скаутов, а День Святого рыцаря (23 апреля) - большой праздник в скаутских отрядах.

Основой образа жизни в «Пласте» всегда были принципы христианской морали, что отражено в Пластовой присяге и Пластовом законе. «Будем верными Богу и Украине», - присягают пластуны. Религиозная и национальная идеи в системе скаутского воспитания всегда считались главными и важнейшими.

В начале XX столетия в украинском молодежном движении определенное место занимали и собственно религиозные молодежные

организации. Прежде всего, это были религиозно – сектантские объединения. Они были представлены такими направлениями, как тихоновцы, обновленцы; УПАЦ (дипковцы-автокефалисы), группа Лубенского собора епископов.

После создания СССР детское и молодежное движение было унифицировано. Деятельность организаций скаутского типа была признана несовместимой со строительством социализма. Деятельность всех молодежных организаций, кроме пионерской и комсомольской была прекращена.

Государственная политика, направленная на борьбу с религией и церковью проецировалась и на все детское и молодежное движение. К участию в гонениях на церковь и священнослужителей, антирелигиозной пропаганде государство привлекало пионеров и комсомольцев. По всей стране проходили антирелигиозные собрания и пионерские сборы. Тысячи молодых людей, опьяненные вседозволенностью, устраивали оскорбительные, подчас граничащие с хулиганством антирелигиозные шествия в дни Пасхи и Рождества.

Параллельно шла широкая антирелигиозная пропаганда в комсомольской и пионерской прессе. Пионеры и комсомольцы брали обязательства отвлечь как можно больше верующих от религии.

После Великой Отечественной войны положение церкви в СССР несколько улучшилось, но детском и молодежном движении как и прежде активно претворялась в жизнь идея атеистического воспитания молодежи.

Коммунистическая мораль, на основе которой осуществлялось воспитание молодежи, включала в себя многие общечеловеческие моральные ценности. Но она также включала и революционные нравственные антиценности, многократно отвергаемые человеческой историей. Такая двойственность не могла не сказаться на результатах воспитательной деятельности. Пионерская и комсомольская организации постепенно превратились в могучее средство формирования личностей двух типов: одни всегда были готовы к исполнению чужой воли, другие становились скептиками, разуверившимися во всем.

Отсутствие идеалов, безверие молодежи - одна из примет нашего общества сегодня. Но наметились и некоторые позитивные изменения. Возобновили свою деятельность скаутская организация "Пласт", стрелецко – казацкие товарищества, детско – юношеская организация «Молода Січ». Разрешена деятельность ряда религиозных молодежных организаций, («Союз студентов – христиан» и другие).

Вечные идеалы Бога, Добра, Красоты снова возвращаются в детскую и молодежную среду. Через идеи служения Богу на Украине, которые реализуются с помощью средств и форм деятельности, близких и понятных детям, воспитывается новое поколение, поколение XXI-века, граждане независимой Украины.

Англiзуя iсторiю дeтського i молодeжного дeвiження Укraiни, мoжнo сдeлaть слeдуючi вивoди:

- зaрoдження мoлoдeжних oргaнiзацiй i їх дaльнeйшa дeятeльнoсть бyли тeснo зв'язaнi с цeркoв'ю i рeлiгiєю; нa oснoвe пpинципoв хpистiянськoй мoрaлi стpоили свoю жiзнeдeятeльнoсть нaибoлee iзвeстнe мoлoдeжнe oргaнiзацiї;

- в дeятeльнoстi тaких iзвeстних oргaнiзацiй, як "Плaст", "Сoкoл" i дpугi дoмiнoвaли двe вeдучi iдeї: служeння Бoгy i Укraiнe, т.е. рeлiгioзнe i пaтpиoтичeськe вoспитaннe oб'єднaлись в eдинoм вoспитaтeльнoмy пpocecє;

- oткaз oт вoспитaннa нa oснoвe oбщeчoлoвeчeських мoрaльних цeннoстeй, oтсутствe рaвнoцeннoї зaмeнy рeлiгioзним iдeaлaм, спoсoбствoвaли рaзвиттy кpизисa в дeятeльнoстi дeтських i мoлoдeжних oргaнiзацiй СССР, вoзникнoвeннy дyxoвнoгo вaкyумa в дyшaх i сeрдцaх мoлoдeжi;

- сyщeствoвaннe рaзнoбpaзних дeтських oргaнiзацiй i дeвiжeнь в нaшeм гoсyдaрствe сeйчaс являeтcя oдним iз пpизнaкoв дeмoкpaтичeськoгo oбщeствa. Рeлiгioзнe вoспитaннe oсyщeствлeтcя в них нa oснoвe свoбoднoгo вибoрa дeтeй i їх рoдитeлeй. Дeятeльнoсть дeтських oргaнiзацiй внe шкoлy пoзвoляeт нeкoтoрим oбpaзoм рaзpeшити пpoтивoрeччe мeждy свeтським вoспитaннeм в шкoлe i пoтpeбнoст'ю мoлoдoгo чoлoвeкa в вeрe, в хpистiянських мoрaльних iдeaлaх i цeннoстях.

Литература

1. Бoгyслaвский М. Рyськi скaуты: ктo oни? «Вoспитaннe шкoльникoв», 1999, № 5.

2. Гoлoвeнькo В.А., Пaшкoв М.Ю. Збiрник мaтeрiалiв пpо мoлoдiжнi oб'єднaння Укraiни, К., 1992.

3. Кpупская Н.К. РКСМ i бoйскaутизм. «Вoжaтый», 1989, №1.

4. Стaтyт укpaiнськoї скaутськoї oргaнiзацiї "Плaст". Львiв, 1993.

5. Стeльмaхoвич М. Плaст зaвжди з нaми «Рiднa шкoлa», 1993, №10.

Яковенко Т.В.

ХРИСТИЯНСЬКІ ЦІННОСТІ У СІМЕЙНОМУ ВИХОВАННІ ДОШКІЛЬНИКІВ

Шaнoбливe стaвлeння дo сiм'ї, yвaгa дo дiтeй тa рoдиннoгo вихoвaння чiткo рeпpeзeнтoвaнi в Бiблiї. Хpистiянськa мoрaль y всi вiкi кoнцeнтpувaлa в сoбi дoбрoзичливiсть i пoряднiсть, вiрнiсть iнтeрeсaм гpoмaди, вoлeлюбнiсть i гiднiсть лyдини. В нaцioнaльних бaзoвих вaртoстях тaкoж втiлюютьcя зaгaльнoлyдськi iдeї лyбoвi дo лyдини, пoвaги дo її гiднoстi, oскiльки, зa слoвaми М.Бeрдяєвa, yнiвeрсaльнo-зaгaльнoлyдськe зaвжди пpоявляeтcя в кoнкpeтнo-нaцioнaльнoмy. Зa бaгaтo вiкiв нaш нaрoд нaкoпичив знaчнi дyxoвнi цiннoстi нa oснoвi зaгaльнoлyдських зi свoєрiдним

національним відтінком. Ця своєрідність полягає в глибокому переконанні наших предків, що людина є невід'ємною частиною природи.

У вихованні підростаючого покоління надзвичайно важливим є педагогічний феномен традиційної християнської української сім'ї як осередку, що плекає найвищу цінність людства - дітей, цвіт нації, майбутнє народу.

Батько завжди виступав захисником природного стану дитини, уособлював гідність, свободу і стійкість духу свого роду, формував у дітей такі фізичні й вольові якості, як витривалість, незламність духу, дисциплінованість, працелюбство; мати - національний оберіг, носій любові, гуманізму, вихователь гуманних цінностей особистості: милосердя, здатності до співчуття, терпимості, добротності.

За християнськими нормами, батьки повинні ставитись до дітей, як до тоненьких стебел маслини (Псалом 127:3). Щоб стебельце налилось силою і почало давати плоди, за ним слід старанно доглядати, вибирати потрібні добрива, ґрунт, режим поливу. Щоб правильно виховувати дітей, також потрібні праця і увага. Для цього в сім'ї передусім необхідна доброзичлива, здорова атмосфера.

Найпершою умовою сімейного благополуччя виступає любов - любов між батьком і матір'ю, а також між батьками і дітьми (Ефес. 5:33). Любов - це не лише ніжне почуття в серці людини, вона має проявлятися в словах і на ділі (Ів. 14:15).

Згідно з християнськими уявленнями про мораль, ставлення до батьків має виявлятися не тільки в ласкавих формах, а й у конкретних діях: у посильній допомозі їм, в інших видах турботи. Християнська мораль формує у дітей уяву, що мати і батько, інші члени родини - найдорожчі для них люди, тому й потрібно їх поважати, слухатись у всьому (Ефес. 6:2-3; Колос. 3:20-21).

Християнське виховання у всі віки цінить гуманне ставлення людини до інших людей, всього народу. Виховання в українській родині будувалося на усталених віками вартостях сімейного життя, на яких закладалися основи особистості, формувалося стійке гуманне ставлення до людей: добродушність і доброзичливість, піклування про батьків, молодших і старших членів родини, бажання надавати допомогу слабшим і хворим, гармонія стосунків поколінь. Не менш важливим було виховання пошани до предків, дотримання народних звичаїв, охорона традицій.

Світогляд українців, їх єдність з природою, прив'язаність до рідного краю і родини практично виявились у надзвичайній працездатності й працелюбності народу. В українській сім'ї завжди існував культ праці і дбайливого ставлення до її продуктів і результатів. З характерним для української етнопедагогіки сталим ідеалом господаря пов'язувалися надії на вдосконалення дитини через працю, а цінність людини вимірювалась її ставленням до праці. Цим пояснюється і раннє привчання до праці в українських родин. Родина була тим соціальним осередком, в якому кожен

її член мав певні обов'язки, сумлінно виконував і ніс відповідальність за свою працю перед іншими членами родини і громадою. Тому родинно-трудова традиція завжди сприяла розвитку в дітей моральних якостей (відвертість, єдність слова і діла тощо), формували світоглядну свідомість та ціннісні орієнтації.

Традиції залучення до хатніх і господарських робіт визначали посиленість праці, органічно поєднували життєву мудрість із материнською та батьківською любов'ю, честю і репутацією родини. Спільна систематична праця представників різних поколінь родини сприяла вихованню у дітей відповідального ставлення до роботи, старанності, самодисципліни, наполегливості, комунікабельності.

У трудових сім'ях малюки вже в 2-3 роки виконували найпростіші доручення за вказівкою дорослих. Дитина 5-6 років звикла піклуватись про менших від себе, молодших братиків і сестричок. Вона допомагала одягнутися і роздягнутися, забавляла, а як треба було, то намагалася на справедливій основі розв'язати якісь дитячі суперечки.

Чим раніше дитина буде прилучена до трудової діяльності, тим краще, бо це повністю відповідає природженому потягові людини до дії. Трудові свята, розкриваючи красу і велич праці, виступають традиційною формою передачі старшим поколінням молодшому соціального досвіду та моральних норм і принципів.

Така різноманітність методів виховного впливу на дитину допомагала підтримувати її інтерес до трудової діяльності, виховувати працьовитість, бережливість, винахідливість.

Ефективність формування ціннісних орієнтацій значною мірою залежить від освоєння та нового осмислення родинних виховних традицій, духовно-моральних цінностей, ідеалів, засобів і форм виховання, які передавалися в родині від покоління до покоління через працю, усну народну творчість, звичаї і обряди. Родинні міжпоколінні традиції (культу роду і матері, честі роду, родичівства, родоводу, родинної злагоди, збереження родинних реліквій, піклування батьків про дітей, любові й пошани до батьків, родинної солідарності, етикету стосунків між членами родини, гостинності тощо) становлять заповіді загальнолюдських християнських цінностей: люби родичів своїх, не залишай у біді приятеля свого, самовдосконалюйся Розум, Тіло, Душу.

В українській родині завжди панував культ гостинності. ("Вшануйте гостя, звідки він до вас не прийде"). У селах і тепер збережені звичаї "шапкування" ("Зайшов у хату - скинь шапку, посміхнись, привітайся"). Ці традиції виховували моральні чинники поваги, ввічливості, доброзичливості, адже "скривдити гостя - скривдити Бога".

Здоров'я було не тільки запорукою матеріального благополуччя, а й джерелом життєрадісного настрою і краси, добрих стосунків з людьми. Тому родинно-оздоровчі традиції становлять систему поведінки членів родини, що включає раціональне харчування, творчу активність. Завдяки збереженням у

родині оздоровчим традиціям формується готовність до зміцнення фізичного, а також морального здоров'я, зокрема таких рис, як гуманізм, порядність, витримка, людяність.

Особливого значення у народі надається вихованню любові до Вітчизни. Результатом виховання дитини у будь-якій сім'ї (українській, російській, єврейській і т.ін. чи змішаній) повинен бути патріот України, відданий громадянин своєї Вітчизни, що шанує закони і традиції народу, на землі якого він живе.

Родинно-побутові традиції зумовлювали поведінку людей у повсякденному житті. Етнізація особистості, тобто природне входження дитини в духовний світ і традиційне життя рідного народу, в культуру нації як складову частину загальнолюдської культури відбувалося через прилучення дітей до краси народної культури, мистецтва, традицій, обрядів українського народу, формування духовності, прищеплення шанобливого ставлення до культурних надбань, звичаїв, традицій інших народів.

Родинно-мистецькі традиції (музичні, образотворчі декоративно-ужиткові, фольклорні) відображали естетичний колорит побуту, красиву поведінку, доброзичливе ставлення до людей, уміння власноруч виготовляти вироби, передали з минулого в майбутнє усталені століттями форми, ідеї, образи, теми, формували кодекс народної етики й естетики і цим самим акцентували на вихованні гармонійної та багатогранної особистості.

Музичні традиції виступали особливою формою засвоєння навколишньої дійсності, найпотаємнішого й найтоншого стану душі. Вони завжди підтримували бадьорість духу і національну свідомість, розвивали емоційну культуру, сприяли формуванню цілісної особистості.

Фольклорні традиції у сконденсованій формі прислів'їв та приказок, загадок, пісень відображали найсуттєвіші сторони суспільних і родинних взаємин людини. Брати участь у фольклорному обряді означало не просто виконувати певні дії - не лише співати пісень, водити танок, а й прилучатися до великої таїни природи і життя.

Рідне слово (яскраве, образне, педагогічно доцільне, висококультурне) завжди було засобом ціннісного бачення світу, формування національної психології, характеру, світогляду.

Силою всього арсеналу народних засобів моральні уявлення та переконання дитини починали формувати з самого раннього віку, з того часу, як вона спроможна була виділити себе із навколишнього світу. Первісний процес пізнання повсякденного життя ішов через наставляння членів родини або ж оцінки ними дій і поведінки персонажів доступних дитині казок, віршиків, пісеньок тощо.

Отже, характерними рисами українського менталітету є емоційність, чутливість, ліризм, любов до землі, релігійність, моральність, обрядовість, звичаєвість, артистизм, схильність до гумору, гостинність, естетизм, лицарська мужність, повага до себе й до інших, волелюбство, родинність, працелюбство. На нашу думку, ці найхарактерніші риси українського

менталітету являють собою християнські цінності, що набувалися й збагачувалися багатьма поколіннями українців.

Література

1. Біблія або Книги святого письма старого й нового заповіту.- Об'єднання біблійних товариств, 1980. -296 с.
2. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка. - К.: ІЗМН. 1997. - 232с.
3. Юзвак Ж.Н. Духовність: психологічні аспекти // Українська психологія: Сучасний потенціал, 3.- К.,1992.
4. Янів В. Українська влада і наш виховний ідеал. - Мюнхен; Тернопіль: МП "Діалог", 1992. - 29с.

ЗМІСТ

Сипченко В.І. З ВІРОЮ ДО БОГА І ЛЮБОВ'Ю ДО ЛЮДЕЙ	3
Протоієрей АНАТОЛІЙ ЗАТОВСЬКИЙ ПРОБЛЕМИ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ В СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ	6
Шевченко Г.П. ЕСТЕТИЧНЕ В СТРУКТУРІ ДУХОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ	12
Авдіянц Г. Г. РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДУХОВНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ СІМ'Ї	16
Алексєєнко Т.Ф. ХРИСТИЯНСЬКІ ЦІННОСТІ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ.....	20
Антоненко Т.Л. РЕЛІГІЙНІ ПОЧУТТЯ У РОЗВИТКУ САМОСВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ.....	23
Антонова Н.А. ХРИСТИАНСКИЕ ЦЕННОСТИ И ЦЕННОСТНЫЕ ОРИЕНТАЦИИ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ.....	27
Гуляр О.О. СПІЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ, ГРОМАДСЬКИХ ТА БЛАГОДІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У НАДАННІ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ ТА РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ДОПОМОГИ ДІТЯМ З НЕБЛАГОПОЛУЧНИХ СІМЕЙ	31
Бондаренко Г.І. БІБЛІЙНІ МОТИВИ В ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ВИСОКОЇ ДУХОВНОСТІ ШКОЛЯРІВ	37
Вікторенко І.Л. РОДИННЕ ВИХОВАННЯ І ДУХОВНІСТЬ.....	42
Рукасов В.І., Внукова І.П. СУЧАСНЕ СТАВЛЕННЯ ДО НАВЧАННЯ РЕЛІГІЇ.....	45
Глосикова О. НОВЫЕ ПОДХОДЫ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ОБЩЕСТВЕННЫМ НАУКАМ НА ОПЫТЕ ФАКУЛЬТЕТА ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ Г.ПРЕШОВ, СЛОВАКИЯ, ФИЛИАЛА КОШИЦКОГО ТЕХНИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА.....	49
Жданович Ю.М. ХРИСТИЯНСЬКІ ЦІННОСТІ В ПЛАСТОВІЙ СИСТЕМІ ВИХОВАННЯ	53
Жуковський В.М. РОЛЬ РЕЛІГІЇ У МОРАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ АМЕРИКАНСЬКОЇ ШКІЛЬНОЇ МОЛОДІ У 1830-1870 РР.....	59

Клименко З.О. ПРОБЛЕМИ ХРИСТІЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ.....	68
Ковальова О.В., Спічка А.Г. ПИТАННЯ ПРО ВЗАЄМОВІДНОСИНИ РЕЛІГІЇ І НАУКИ НА ЗАХОДІ	74
Коношенко С.В. ДУХОВНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ДІТЕЙ-СИРИТ В ПРОЦЕСІ РЕЛІГІЙНОГО ВИХОВАННЯ.....	79
Коркішко О.Г. ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОСТІ	84
Крайнова Л.В. НАРОДОЗНАВСТВО ТА ЕЛЕМЕНТИ РЕЛІГІЄЗНАВСТВА В ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ.....	88
Крутогорська Н.Ю. О ДЕЯКИХ ПІДХОДАХ ДО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ НА ЗАСАДАХ ХРИСТІЯНСЬКОЇ МОРАЛІ	92
Кузьміна О.В. ВНУТРІШНЬО-ГРУПОВЕ СПІЛКУВАННЯ – ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ ДУХОВНИХ ПОТРЕБ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	96
Олійник О.І. РОЛЬ ЦЕРКВИ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ.....	103
Москаленко Т.В. ОСВІТА ТА РЕЛІГІЯ.....	110
Набока О.Г. ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗА ПРИНЦИПАМИ ПРАВОСЛАВ'Я.....	112
Огурцова С.В. ДЕЯКІ МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕЛІГІЙНОГО МИСТЕЦТВА У РОЗВИТКУ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ ДОШКІЛЬНИКІВ (НА МАТЕРІАЛІ ЖИВОПИСУ І СКУЛЬПТУРИ).	118
Окса М.М. ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРИНЦИПИ ХРИСТІЯНСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ .	122
Постой С.Н. РОЛЬ ХРИСТІАНСТВА В РАЗВИТТІ ЛІЧНОСТІ ЧЕЛОВЕКА	130
Панасенко Е.А. ВИЗНАЧАЛЬНІ ФАКТОРИ ХРИСТІЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ.....	134
Переухенко А.І. РОЗВИТОК ДУХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛЦ ДИТИНИ _ ОСНОВА МОРАЛЬНОГО ЖИТТЯ	138
Повалій Л.В. ХРИСТІЯНСЬКІ ЦІННОСТІ СІЛЬСЬКОЇ РОДИНИ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ.....	143

Сергеев В.Т. Роганова М.В. СВЯТА НАРОДНОГО КАЛЕНДАРЯ ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ ДУХОВНОСТІ ТА ГУМАНІЗМУ ДИТИНИ	147
Хромова О.Л.; Кравченко Т.В. ПРОБЛЕМА ПІДГОТОВКИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ДО СТВОРЕННЯ СІМ'Ї НА ЗАСАДАХ ХРИСТІЯНСЬКОЇ МОРАЛІ.....	152
Чумак Л.В. К ВОПРОСУ О РОЛИ И МЕСТЕ РЕЛИГИИ В ИСТОРИИ ДЕТСКОГО И МОЛОДЕЖНОГО ДВИЖЕНИЯ УКРАИНЫ	158
Яковенко Т.В. ХРИСТІЯНСЬКІ ЦІННОСТІ У СІМЕЙНОМУ ВИХОВАННІ ДОШКІЛЬНИКІВ.....	162

ГУМАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

*Науково-методичний збірник
(Збірник присвячено проблемам взаємодії освіти і релігії)*

(Випуск XVIII)

Відповідальний за випуск:

Глущенко В.А., доктор філологічних наук, професор, проректор з наукової роботи СДП.

Статті друкуються в авторській редакції.

Матеріали зверстано з дискет, наданих авторами публікацій. Відповідальність за допущені помилки та неточності несуть автори публікацій.

Макет і верстка - **Набока О.Г.**

Підписано до друку 29.11.02.. Ум. др. арк. 12,2.

Видавничий центр СДП, 84116, м. Слов'янськ, вул. Генерала Батюка, 19.

Адреса редакції: 84116, м. Слов'янськ, вул. Генерала Батюка, 19.

Слов'янський державний педагогічний інститут, кафедра педагогіки.

Тел.: **(06262) 3-98-16**

ПРЕЗИДІЯ ВИЩОЇ АТЕСТАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ УКРАЇНИ

ПОСТАНОВА

10 листопада 1999 р.

№ 3-05/11

м. Київ

Відповідно до постанови президії ВАК України від 13.01.1999 № 1-02/1 «Про публікації результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук», враховуючи п. 7 постанови президії ВАК України від 10.02.1999 № 1-02/3 «Про публікації результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук та їх апробацію», а також на підставі рекомендацій експертних рад президія Вищої атестаційної комісії України

ПОСТАНОВЛЯЄ:

Затвердити Перелік № 3 наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук (додається).

Додаток до постанови президії ВАК України від 10 листопада 1999 р. № 3-05/11.

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

ЗБІРНИКИ НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Гуманізація навчально-виховного процесу (Інститут змісту і методів навчання, Слов'янський державний педагогічний інститут, Міністерство освіти України).

